

T.C
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ASYA'DAKİ GÜÇ MÜCADELESİ
VE
PAKİSTAN
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **YILDIRAY YÖRÜK**

İSTANBUL 2010

T.C
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ASYA'DAKİ GÜÇ MÜCADELESİ
VE
PAKİSTAN

(Yüksek Lisans Tezi/projesi)

Tez/Projeyi Hazırlayan:

YILDIRAY YÖRÜK

Öğrenci No:

060771170

Danışman:

Sait YILMAZ

Yrd. Doç. Dr.

İSTANBUL 2010

YEMİN METNİ

Yüksek lisans projesi/tezi olarak sundugum “ASYA’DAKİ GÜÇ MÜCADELESİNDE PAKİSTANIN DURUMU, ROLÜ ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 21/06/2010

(İmza)

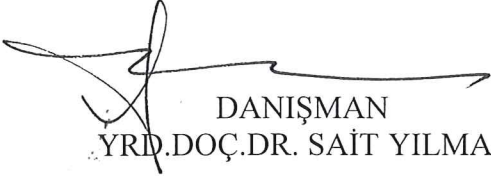
Aday: Yıldray YÖRÜK

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

23. / 08. / 2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden **080771009** numaralı *Yıldıray Yörük*'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**ASYA'DAKİ GÜÇ MÜCADELESİ VE PAKİSTAN**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 21.07.2010 tarih ve 2010/19 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (.60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul/Red veya Düzeltme* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR. SAİT YILMAZ

ÜYE
PROF.DR.MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. SEFER GÜMÜŞ

ASYA'DAKİ GÜÇ MÜCADELESİ

VE

PAKİSTAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **YILDIRAY YÖRÜK**

ÖZET

Geçtiğimiz yüzyılın hiçbir zaman önemini yitirmeyen bölgesi olarak görülen Ortadoğu bölgesi bir asır boyunca çeşitli devletlerin veya çıkar gruplarının mücadele alanı olmuştur. Ancak bu mücadele alanının artık yavaş yavaş Asya kıtasına özellikle Orta ve Güney Asya'ya doğru kaydığı görülmektedir. Doğalgaz ve petrol rezervlerinin yanı sıra bölgede Rusya'nın hala hissedilir etkisi, büyüyen 2 önemli dev olarak nitelenen Çin ve Hindistan'ın bu bölgede olması ve ABD'nin Afganistan savaşı sonrası bölgede yerini alması, bu bölgenin stratejik konumunun tekrar gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu çalışmada bölgedeki büyük devletlerin varlığı arasında sıkışmış, dünyanın tek Müslüman nükleer gücü olan Pakistan İslam Cumhuriyeti masaya yatırılmıştır. Tarihi süreci, kuruluşu, iç politikadaki tercihleri ve toplumsal yapısı incelenerek 11 Eylül öncesi ve sonrası gelişmeler değerlendirilmiştir. Pakistan'ın mevcut şartlarının jeopolitik konumuyla ilişkileri incelenmiş ve bu bölgenin neden önem kazandığı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta ve Güney Asya, ABD, Çin, Pakistan

POWER STRUGGLE IN ASIA AND PAKISTAN

Presented by: YILDIRAY YÖRÜK

ABSTRACT

Throughout the history, the Middle East has been the area of conflict of various countries of interest groups. However, it is being observed that this area of conflict is shifting to Asian continent especially to Middle and South Asia. Besides the natural gas and oil reserves, the important influence of Russia, and China and India that are called expanding giants being located in this region and USA taking its place in the region after Afghan war requires the review of importance of this region's strategic status. In this study Pakistan Islamic Republic that is the only Muslim nuclear Power of the world that has been squeezed between of big countries has been taken into consideration. The improvements before and after September 11 has been evaluated by reviewing its historical period, foundation, preference in domestic policy and communal structure. The relations between Pakistan's current conditions and geopolitical location has been studied and the reason of importance of this region has been tried to be brought up.

Key Words: South and Middle Asia, ABD, China, Pakistan

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.k: Adı Geçen Kaynak

a.g.e: Adı Geçen Eser

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

DGMİ: Director General Military Intelligence (Askeri İstihbarat Genel Direktörlüğu)

FİA: Federal Investigation Agency (Federal Araştırma Ajansı)

IPI: Iran-Pakistan-İndia (İran-Pakistan-Hindistan arası boru hattı projesi)

ISI: İnter-Service İntelligence

KGÖ: Kolektif Güvenlik Örgütü

LOC: Line Of Control (Kontrol Hattı)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

PHP: Pakistan Halk Partisi

PML-Q: Pakistan Müslüman Ligi-Qaidi Azam

SAARC: South Asian Association For Regional Cooperation (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı)

SEATO: The Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)

ŞİÖ: Şanghay İşbirliği Örgütü

TAPI: Turkmenistan- Afganistan-Pakistan-India (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan arası boru hattı projesi)

UNCIP: The United Nations Commission for India and Pakistan (Birleşmiş Milletler Hindistan Pakistan Komisyonu)

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. PAKİSTAN'IN TARİHİ SÜRECİ VE KURULUŞU	3
2.1. Tarihi Süreç İçerisinde Pakistan ve Politikaları	3
2.1.1. Pakistan'ın Kuruluşu ve Bağımsızlığını Kazanması	6
2.1.2. Bağımsızlık Sonrası Siyasi Gelişmeler	9
2.1.3. Soğuk Savaş Dönemi	15
2.1.3.1. İslam Birliği Politikası (1948-52)	15
2.1.3.2. Batı (ABD) ile İyi İlişkiler Dönemi (1952-65)	16
2.1.3.3. İslam Dünyasıyla Yeniden Yakınlaşma Dönemi (1965-79)	17
2.1.3.4. Pakistan'ın Dünya Politikasında Önem Kazanması (1980-88)	19
2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem	20
2.1.4.1. 11 Eylül'e Kadar Dünya Politikasında Pakistan (1988-2001)	20
2.1.4.2. 11 Eylül Sonrası Pakistan	21
3. PAKİSTAN'IN GENEL YAPISI	23
3.1. Pakistan'da Din	24
3.2. Ordu	29
3.3. İstihbarat Teşkilatları ve ISI	31
4. ASYA'DA GÜÇ MERKEZLERİ VE BÜYÜK OYUN	34
4.1. Asya'da Pakistan'ın Genel Durumu	34
4.2. Enerji Kaynakları	36
4.2.1. Petrol ve Önemi	36
4.2.2. Doğalgaz ve Önemi	40
4.3. Asya'daki Yeni Dengeler	41
5. AFGANİSTAN MÜDAHALESİ VE DEĞİŞEN DENGELER	42
5.1. Pakistan ABD-AB İlişkileri ve Yeni Arayışlar	44
5.1.1. ABD'nin Bölgedeki Çıkarları	47
5.1.2. Obama'nın Avrasya Politikası	50
5.1.3. Obama'nın Çin Politikası	52
5.2. AB'nin Bölgedeki Çıkarları	53
5.3. Pakistan'ın Taliban ve ABD arasındaki Çelişkileri	54
5.3.1. ABD	54
5.3.2. Taliban ve Radikal Dini Örgütler	57
5.3.3. Pakistan'daki Taliban Varlığı	64
5.4. Geleneksel müttefik Çin ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)	69
5.4.1. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)	73
5.4.2. Şanghay İşbirliği Örgütü ve Pakistan	75
5.5. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Bölgedeki Çıkarları	77
5.6. Rusya'nın Bölgedeki Çıkarları	80

5.6.1. Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası	81
5.6.2. Rusya'nın Pasifik Stratejisi	82
5.7. Hindistan'ın Bölgedeki Çıkarları	83
6. PAKİSTAN'IN SORUNLU BÖLGELERİ VE SON DURUM	90
6.1. Pakistan'ın Kronikleşen Keşmir Sorunu	90
6.1.1. Keşmir'in Tarihçesi	90
6.1.2. Keşmir Sorununun Tarihi Gelişimi	91
6.2. Belucistan ve Veziristan Sorunları	99
6.2.1. Belucistan Sorunu	99
6.2.2. Veziristan Sorunu	102
6.3. Pakistan'ın Son Durumu	106
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ	116

1. GİRİŞ

1947 yılında Alt Kıta olarak adlandırılan Hindistan yarımadasında, İngiliz Hâkimiyeti sona ererken geride önce iki ayrı devlet, daha sonra 1971 yılında Bangladeş adıyla üçüncü bir devletin kurulmasıyla Güney Asya sürekli bir istikrarsızlığın merkezi haline gelmiştir. Hindistan'dan dini gerekçelere göre ayrılan ve yine din motifli bir yapıyla kurulan Pakistan, kuruluşundan beri sürekli istikrarı yakalamaya çalışmış ancak gerek askeri darbeler, gerek radikal dini gruplar, gerek batılı güçlerin baskıları neticesinde istenen düzen ortamı bir türlü sağlanamamıştır.

Bu çalışmanın amacı; geçmişten günümüze gelişimini ve bölgesindeki parametreleri ortaya koyarak Pakistan'ın uyguladığı politikalar ve bu politikaların geleceği konusunda veriler ortaya koymaktır. Bu çalışma boyunca varsayımım özellikle ABD'nin Afganistan'a yaptığı harekât sonrası Pakistan'ın özellikle bu ülkeden kaynaklanan köktendinci terör örgütlerinin etkisi altında bölünme ya da rejim tehlikesini yakın zamanda yaşama ihtimali idi. Ancak, yaptığım çalışmada ulaştığım sonuçlar çerçevesinde bir bölünme veya rejim tehlikesi olmamakla beraber ABD'nin izlediği politikaların bölgede istikrarı bir süre daha sağlayamayacağı ve Pakistan'da ki karışıklıkların buna paralel olarak devam edeceğini öngörmekteyim.

Bu çalışmanın “Pakistan'ın Tarihi Süreci ve Kuruluşu” başlıklı birinci bölümde, Pakistan'ın Hindistan Alt kıtasından yeni bir devlet olarak ayrılmasını ve o zamanki mevcut ortamın neleri gerektirdiği incelenmeye çalışılmıştır. Pakistan'ın kuruluşu esnasında İslam dininin etkileri, Muhammed Ali Cinnah'ın hangi hedefleri olduğu ve şu anda toplumun dini ve etnik yapısı incelenerek, istikrarsız bir bölgede gelişen dış politika olayları karşısında Pakistan'ın nasıl bir tutum sergilediği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. “Pakistan'ın Genel Yapısı” başlıklı İkinci bölümde, Pakistan iç politikasında ve toplumunda Din, Ordu ve İstihbarat sistemlerinin etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. “Asya'daki Güç Merkezleri ve Büyük Oyun” başlıklı sonraki bölümde Asya'daki enerji kaynakları ve bunların büyük güçler için önemine değinilmiştir. Orta Asya merkezli enerji kaynakları ve boru hatları üzerine yeni bir oyunun Avrasya'da kurulduğu ve güç merkezinin Orta Doğu'dan bu bölgeye kaydığı açıklanmıştır. Tüm karmaşık sorunlar ve birden fazla etkenden dolayı oluşan istikrarsız ortam çıkar hesaplaşmalarına sahne olmakta ve bölgede yeni sorunlu

bölgeler, yeni mücadele alanları ortaya çıkmaktadır “Afganistan Müdahalesi ve Değişen Dengeler” başlıklı beşinci bölümde, ABD’nin müdahalesi sonrası Asya bölgesi, Çin ve Hindistan’ın yeni yükselen güçler olarak Asya kıtasında ortaya çıkması, Rusya’nın eski gücüne dönme çabaları, ŞİÖ’ nün geldiği düzey ve ABD hegemonyası için oluşturduğu tehdit ve Pakistan’ın bu örgüte gözlemci statüsünde üye olarak katılması incelenerek yeni oyun sahasının bu bölge olacağı belirtilmeye çalışılmıştır. “Pakistan’ın Sorunlu Bölgeleri ve Son Durum” başlıklı son bölümümüzde bu yeni gündeme gelen bölgeler de incelenerek, Pakistan’ın son durumunun açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

Bölgenin halen istikrardan yoksun ve büyük güçler için çıkar hesaplarının halen devam ettiği bir ortama sahip olması sebebiyle, bölge gün aşırı yeni olaylara ve sonuçlara sahne olmaktadır. Bu açıdan tez çalışmamız da bazı konuları kapsamakta güçlük çekilmiş, yeni gelişmeler göz ardı edilmiştir.

2. PAKİSTAN'IN TARİHİ SÜRECİ VE KURULUŞU

2.1. Tarihi Süreç İçerisinde Pakistan ve Politikaları

Pakistan'ın kuruluşunu anlamamız için mutlaka Hindistan'ı da bağımsızlık sürecine eklememiz gerekmektedir. Hindistan ve Pakistan'ın bulunduğu coğrafi konum Güney Asya olarak adlandırılmaktadır. Alt kıta olarak ta nitelenen bölge en son İngiltere'nin egemenliğinde kalmış, daha sonra bağımsızlık hareketleri ve bölünme sonucu Hindistan alt kıtası, Doğu ve Batı Pakistan'dan oluşan Pakistan ve Hindistan yönetimleri olarak ikiye ayrılmıştır.

Bugün bilinen Hindistan'ın ilk kültürel temellerine ulaşabilmek için M.Ö. 1400'lü yıllara, Ari istilalarına kadar gitmek gerekir. Bu dönemde, Hint dinsel ve sosyal yapısının temeli olan Vedalar (Hint tanrıları) ortaya çıkmış ve İndus, Ganj vadileri boyunca yayılmıştır. Yerleşik yasama geçilmeye başlandıkça bu dinsel ve sosyal yapı giderek gelişmiş ve karmaşıklaşmış; özellikle M.Ö. 1000–600 arası dönemde kast sistemi en basit haliyle doğmuştur. Sistemin ilk ortaya çıkısındaki basitliği, sosyal hayatın basitliğiyle örtüşmekteydi ve sadece dört kast mevcuttu: Brahmanlar (rahipler), prensler, küçük köylüler ile zanaatkârlar ve en son sırada da köleleşmiş yerliler.¹ Ekonomik yapı geliştikçe, iş ve uzmanlaşma alanları arttıkça kast sistemi giderek daha karmaşık bir hal alacak (19. yüzyıl sonunda yaklaşık üç yüz kast vardır) ve bu durum etkisini artırarak devam ettirecektir.

M.Ö. 500 dolaylarında, dinsel oluşumlar Budizm ve Jainizmin de katılımıyla gelişmiştir; ancak Hindistan'a genel görünümünü veren Hinduizm, Kuzey Hindistan'da kurulan ve Ganj'dan İndus'a kadar olan bölgeyi yönetimi altına alabilmeyi başarmış olan Gupta hâkimiyeti (M.S. 320–525)² döneminde ortaya çıkmıştır. Hinduizm, Veda inancıyla Budizm ve Jainizmin bir sentezi niteliğindedir ve Gupta hanedanlığının gücü ve görece yaygın yapısıyla kısa zamanda Hindistan'ın temel inanç sistemi halini almıştır.

---

¹ Fernand Braudel, *Uygarlıklar Grameri*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 2.B., Ankara, imge, 2001, s. 258–259. Hindistan ve Pakist'in Dış Politka tercihlerinin Soğuk Savaş sonrası yansımaları, Elif Bali, Ankara, Yüksek Lisans Tezi, s.6.

² Herman Kulke ve Dietmer Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Güney, Ankara, imge, 2001, s. 136.

Hindistan'daki bir diğ er dinsel figür olan İslamiyet'in alt kıtaya gelişinde ise, M.S. 13 yüzyılda Moğol akınlarının önemli etkisi söz konusudur. Gerçi, 13. yüzyıldan daha erken bir tarihte, 8. ve 10. yüzyılda Arap ve Gazneliler'in Lahor yakınlarına yerleşmeleriyle bir Müslüman nüfus oluşmuştu; fakat bunlar küçük boyutlarda kalmışlardı. 1206'da kurulan Delhi Sultanlığı ise, bu anlamda ilk önemli oluşumdur.³ Delhi Sultanlığı, İslamiyet'in Hindistan'da bir dinsel olgu olarak var olmasını ve yayılmasını sağlamıştır.

Alt kıta İngiltere'nin denetiminden önce burada bir Müslüman egemenliği söz konusuydu ve bunun ortaya çıkışı 12.yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Bu süreç esas olarak Memlûklüler zamanında Kuzey Hindistan'ın denetim altına alınmasıyla başlamış, 1350 tarihinden itibaren güney Hindistan'a da yayılmasıyla devam etmiş, nihayet 1526 da yaklaşık 250 yıl sürecek olan Hint-Türk imparatorluğunun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sürece daha yakından baktığımızda bölgede Müslümanların egemenliğinin oldukça eskiye dayandığı ve bunun sekiz yüzyıl devam ettiği görülmektedir. 454–500 tarihleri arasında hunların egemenliğinde kalan ve 711 de Araplar tarafından işgal edilen Hint yarımadasında 10.yüzyılın başından itibaren Müslüman egemenliği başlamış ve 1750 ye kadar da devam etmiştir. İngiltere'nin Hindistan'a yerleşmeye başlaması ise sömürgeciliğin bir sonucu olarak 1761 de İngiliz-Hint Kumpanyasıyla beraber söz konusu olmuş ancak 1773 den itibaren, yavaş yavaş Hindistan'ın denetimi Kumpanyadan İngiliz Hükümetinin eline geçmiş ve İngiltere Hindistan'ı atadığı bir genel vali aracılığıyla yönetmeye başlamıştır.⁴

Alt kıtada İngiltere'ye karşı oluşan muhalefet 1900'lü yılların başına kadar gitmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan Hint milliyetçiliği bir yandan İngiliz yönetiminin bölgede oluşturduğu yeni dinamiklere karşı, bir yandan da sömürgeci düzene duyulan tepkilerin ürünü olarak ortaya çıktı. Başta 1857'de kurulan Bombay, Bengal ve Madras Üniversiteleri olmak üzere İngiliz eğitim kurumlarında yetişen gençlerin birçoğu ya kamu hizmetine girerek ya da avukatlık, gazetecilik ve öğretmenlik gibi mesleklere yönelerek Batı'nın yaşam ve düşünce biçimini benimsediler. Üniversitelerden hukuk, tıp ve mühendislik eğitimi alan bir orta sınıf meydana geldi. Başlangıçta İngilizlerin kurduğu mekanizma içinde yer edinerek ülke

---

³ Elif Bali, a.g.k., s.7.

⁴ Tayyar Arı, Global Politika ve Güney Asya,2.Baskı, İstanbul: Alfa yayınevi, 2000, syf. 29–30.

yönetiminde söz sahibi olmayı uman bu aydın çevreler, zamanla sömürgeci politikalara karşı ulusal talepler doğrultusunda gelişen muhalefetin odağı haline geldiler. Aydınlar seslerini ve düşüncelerini basında da duyurmaya başladılar. Hareketin sonucu olarak ortaya çıkan Hindistan Ulusal Kongresi(Kongre Partisi) 28 Aralık 1885’de ilk toplantısını yaptı. Kongre partisi’nin 1906 yılında yaptığı toplantıda bağımsızlık isteği gündeme geldi ve bu istek ülke çapında geniş yankı uyandırdı. Diğer taraftan Kongre partisinin bağımsızlık çağrısında bulunduğu 1906’de Tüm Hint Müslümanları Birliği de Doğu Bengal’in başkenti Dakka da ilk toplantısını yapıyordu. Böylece Hindistan’daki Müslümanlarda sömürgeci yönetime karşı bağımsız bir toplum olarak çıkarlarını korumayı amaçlıyordu.⁵

Birinci Dünya savaşının devam ettiği sıralarda 1916’da Luckhow’da Kongre Partisi ile Müslüman Birliği Hindistan’ın geleceği için bir program konusunda anlaştılar. Bununla her iki topluluğunda temsil edilmesi üzerine ilkesel birlik sağlanmış oluyordu.⁶ Bu işbirliğinin öncülüğünü yapan Muhammed Ali Cinnah, Müslümanlar arasında güçlü bir konum kazandı. Fakat idari özerklik programı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve savaşın Osmanlılar aleyhine gelişmesinin Müslümanlar arasında doğurduğu huzursuzluk iki parti arasındaki yakınlaşma havasının 1917’de dağılmasına yol açtı.⁷

Hint orta sınıfı, 19. yüzyıl sonunda her anlamda İngiliz gibi görünen, yasayan ve çoğu İngiltere’de eğitim görmüş Hintlilerden oluşmaktaydı. Bengal’de, kapitalizmin değerlerini ilk benimseyenler de, 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan yeni sınıfın genç kuşaklarıydı. Söylemleri, bilim ve tekniğiyle Batı toplumunun Hindistan’ın maddi gelişimindeki, modernleşmesindeki etkisini ele alıyorlar, ancak batı medeniyetini yerelleştirmeye, Hint kültürüyle uyumlaştırmaya çalışıyorlardı. Bu eğilim, ülkenin dinsel karakterini yansıtmaya, Batı medeniyetiyle harmanlanmış söyleminde onu korumaya devam ediyordu. Tagore bu kuşağın önemli bir örneğini temsil eder. Kendisi yüksek kastlara mensup ve ticaretle zenginleşmiş Hint burjuvazisinin İngiltere’de iyi eğitim almış bir üyesidir. Batı düşüncesiyle Doğu’nun metafizik maneviyatını birleştirip; ulaştığı milliyetçilik anlayışı Hindistan’ın Batı’dan farklılaşmış yolunu ifade eder. Tagore’un düşüncesinde bütün bir Hindistan

---

⁵ Tayyar Arı, a.g.e., s.30-31.

⁶ Rupert Emerson, Sömürgelerin Uluslaşması, çev. Türkkaya Ataöv, Ankara: Türk Siyasî İlimleri Derneği Yay., 1965, syf. 329–330

⁷ Tayyar Arı, a.g.e., s.31.

yer olsa da, ona eklediği manevi yan Hinduizm kaynaklıdır.⁸ Dolayısıyla milliyetçi anlayışı tüm Doğu için bir gelimse yolunu çizse de, Hinduzime yaptığı atıfla diğer dinsel gruplar, özellikle de Müslümanlar için birleştirici olamaz. Tagore ile benzer bir biçimde Gandhi'nin milliyetçi direniş yolu da manevi temellerini Hinduizm'den alır. Gandhi Hindistan'ın bağımsızlığı konusundaki fikrini 1909'da Güney Afrika'dayken 'Hint Swarac'⁹ bildirisinde ortaya koymuştu. Bunun için seçtiği yol Satyagraha (pasif direniş)ydı. Satyagraha dinsel bir ifadeydi ve zarar vermemeyi içeren bir anlayışı simgeliyordu. Gandhi, diğer milliyetçi elitlerden farklı olarak, dinsel kimliğin etkisiyle de kitlelere kolaylıkla ulaşabilmişti; eyleminin özü "siyasal güçlerin dinsel bir şekilde kullanımı" olmuştu.¹⁰ Ancak, uzlaşma konusunda hayli isteksiz Müslüman ve Hindu topluluklarını dinsel güdülerle belirlenmiş milliyetçilikler çerçevesinde bir araya getirmek ve "birleşik bir Hindistan" yaratmak pek mümkün değildi.

2.1.1. Pakistan'ın Kuruluşu ve Bağımsızlığını Kazanması

Yükselen Hindu etkisinin sonucu, bu etki altında kalmak istemeyen Müslüman orta sınıfların uyanışı oldu. Müslümanların bu etkiyi kırma yönündeki çabaları, 19. yüzyılın ikinci yarısında, yine dinsel temeller üzerinde başladı. Bu yönelim özellikle çıkarlarını koruma çerçevesinde gelişmişti; direnişçi yönü ise Hindu oluşumlara yönelikti. Müslümanlar çoğunlukla tarımla uğraşıyor, kapitalizmle oluşan yeni iş alanlarında, faiz gibi parayla ilgili bazı işlerin dinsel yasak konusu olması nedeniyle fazla yer almıyorlardı. Müslüman topluluğun modern düşünce tarzı içinde kendini yeniden kurması Sir Seyyid Ahmet'in 1875'de kurduğu "Aligarh Anglo-Muhammeden Oriental College" ile gerçekleşti.¹¹ Bu okul Müslüman aydınların modernleşen Hindistan'a katılımını simgeliyordu. Modernist bir anlayışla kurulmuştu, İslami atıf söz konusu olmasına rağmen ilerlemeci anlayış temel alınmıştı. Okul İslami unsurlar içeren milliyetçiliğin ideolojik temellerini ortaya koymaktaydı. Pakistan fikrinin kurucuları ve Pakistan yöneticilerinin bir kısmı (Liyakat Ali Han vb.) bu okuldan mezun olmuşlardı. Amaçlanan, Hindu topluluğun

---

⁸ Elif Bali, a.g.k., s.16.

⁹ Yazarın notu: Gandhi'nin, Hindistan'ın bağımsızlığına ilişkin görüşlerini dünyaya duyurmak için yazmış olduğu kitapçığın ismi. Hindistan'da ulusal egemenlik anlamına gelir.

¹⁰ Elif Bali, a.g.k., s.17.

¹¹ Selami Çalışkan, "Pakistan Devleti'nin Oluşum Süreci" ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, s. 42-43.

yaklaşık elli yıl önce gerçekleştirdiğini gerçekleştirmek, Hindistan yönetiminde yer alacak, devlet hizmetine katılacak kadroları yetiştirmektir.¹²

Seyyid Ahmet Han Aligarh Okulu'nun kurucusu olmakla beraber daha sonra İktbal ve Cinnah'ın söyleminde siyasi bir eylem alanı bulacak olan Hindistan'da Hindular ve Müslümanlar olarak ayrı kültür ve medeniyete sahip iki ayrı ulusun varlığına ilk kez değinmiştir.¹³ Modernist fikirler dinsel ve kültürel temalarla işlenmiştir ve İngiltere'ye sadakatle bağlılık söz konusudur. Ahmet Han, Aligarh Okulu'nun kuruluşunu “ ‘Taç’a bağlı yararlı Müslümanlar yetiştirmek ” olarak ifade etmişti. Artık Müslümanlar Ayaklanma'nın asileri değil, İngiltere'nin sadık memurları olmak istiyorlardı.

Nihayet 1930'ların sonlarından itibaren Hindu-Müslüman sürtüşmesinin gelişmesi ve had safhaya gelmesi iki farklı devletin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Dünya savaşının etkisiyle çıkan kriz, enflasyon ve bunların ortaya çıkardığı toplumsal rahatsızlıklar iki toplum arasındaki ayrılıkların daha da su yüzüne çıkmasına neden olmuştur.¹⁴

1930 yılında ilk defa şair ve filozof Dr. Muhammed İktbal(1873- 1938) tarafından Hindistan'da bağımsız bir Müslüman devleti fikri ortaya atıldığı zaman, bu şairin hayali olarak görülmüştü. Hindistan'ın ilk yıllarındaki liderlerinden Pandit Nehru, 1936'da bu fikri saçma ve küçük muhayyillerin uydurması olarak vasıflandırmış ve gerçekleştirilmesi imkânsız olduğunu iddia etmişti. İktbal bağımsız bir İslam devleti fikrini ortaya atmış ve Müslüman Birliği'nin senelik konferansına hitaben yaptığı açılış nutkunda şöyle demiştir: “Ben Pencap'ı, Kuzey Batı Sınır Eyaletini, Sind'i ve Belucistan'ı bir tek birleşmiş devlet olarak görmeyi arzu ederim”. Onun bu fikri 1940 yılında Lahorda toplanan tarihi Müslüman Birliği konferansında alınan bir karar suretiyle kabul edildi.¹⁵ İngiliz sömürge yönetimine son verme mücadelesinde Hindu ve Müslümanlar zaman zaman işbirliği yapmasına karşın, karşılıklı güvensizlik ortamı Müslüman birliği'ni 1940 da Pakistan adıyla ayrı bir Müslüman devleti kurma hedefini benimsemeye yöneltti. Cinnah'a ve Müslüman

---

¹² Bilal N. Simsir, “Pakistan Devleti'nin Kuruluşu,” AÜSBF Dergisi, C.XIII, No.4 (Aralık 1998), s. 137.

¹³ Çalışkan, a.g.k.,s. 47.

¹⁴ Tayyar Arı, a.g.e., s.32.

¹⁵ Bilal N. Şimşir, a.g.k., s. 128 ve 141.

Birliği'ne göre, "tek bir Hint ulusu olarak bağımsızlık, Müslüman azınlığın Hindu çoğunluğun elinde oyuncak olacağı istenmeyen ve tehlikeli bir Őeydi".¹⁶ Hindular ile Müslümanlar arasındaki gerginliğin giderek tırmanması sonucu Pakistan, geniş Hint topraklarının birbirinden ayırdığı iki bölgele bir devlet olarak 15 Ağustos 1947'de bağımsızlığını kazandı. Sind, Belucistan ve Kuzeybatı Sınır eyaleti Pakistan'a katılırken, Pencap ve Bengal nüfus çoğunluğuna göre belirlenen sınırlarla ikiye ayrıldı. Yerel hükümdarların yeni devletlere bağlanmasında yer yer zora baŐvuruldu. Pakistan sınırına bitişik Bavahapur ve Katar gibi Müslüman hkmdarlıklar Pakistan'a katılmıŐ, çoğu Hindu hkmdarlıklarda Hindistan'a bađlanmıŐtır. Güney Hindistan'ın orta kesiminde yer alan, halkının çoğunluğu Hindu olan Haydarabat'ın başındaki Müslüman hanedanın bağımsız kalma doğrultusundaki isteği askeri müdahale sonucu engellenirken, Hindu bir hükümdarın yönetiminde olmakla birlikte halkının % 80'i Müslüman olan Cemma Keşmir, halkın Pakistan'la birleŐme isteklerine rağmen başta bulunan hükümdarın buna engel olması üzerine tartışmalı bir bölge olarak kaldı. Müslümanların Büyük oğunluğunun Batıda İndus vadisi ve doğuda Ganj Havzasında bulunmasından dolayı ayrılıkla birlikte Pakistan iki ayrı kısımdan meydana geliyordu.¹⁷

DindaŐlık, Batı Pakistan'ı ve onun Müslüman oğunluklu eyaletlerini (Pecap, Sind, Belucistan ve Kuzeybatı Sınır bölgesi), Bengalın Müslümanların oğunluk olduğu kesimi olan Doğu Pakistan la birleŐtirmek açısından yegne dayanaktı. Sonuç, iki bölgesel birimden menkul tek devletti; bu iki bölge sadece coğrafi uzaklıkla değil, dilsel, kültürel, toplumsal ve etnik farklılıklarla da ayrılıyordu ve aralarında din ve devlet havayolları dışında hiçbir bağ yoktu. Ulusal iktidar merkezinin nüfusun çoğunluğundan 1500 kilometrelik düşman Hint topraklarıyla ayrıldığı bu suni yapının odağında ordu ve devlet kurumları bulunmaktaydı ve her ikisi de Bengalli çoğunluğa sanki bir smrgeymiŐ muamelesi yapıyordu. Nüfusun yüzde 60 'ı, kendine ait dili, geleneği, kültürü, rejimi ve zamanıyla Doğu Pakistan'da yaŐıyordu. Bürokrasi ve ordunun ezici oğunluğuysa Batı Pakistanlıydı veya orada slenmiŐti.¹⁸ Sonuçta bu birliktelik Doğu Pakistan'ın özerklik istekleri karşısında 1971'de Hindistan'ın da desteğiyle çatışmaya dönüşmüş ve bunun sonucunda

---

¹⁶ Rupert Emerson, a.g.k., s. 333.

¹⁷ Tayyar arı, a.g.e.,s. 32-33.

¹⁸ Tarık Ali Düello s. 34-35 ve 55

Bangladeş adıyla yeni ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmış, böylece Batı ve Doğu Pakistan yollarını ayırmıştır.¹⁹

1947 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla beraber resmi adıyla Pakistan İslam Cumhuriyeti, Muhammed Ali Cinnah'ın devlet başkanlığında federal bir ülke olarak doğmuştur. Doğusunda Hindistan, batısında Afganistan ve İran, kuzeydoğusunda Çin ve güneyinde Umman Denizi ile komşudur. 4 eyalet vardır. Pencap, Sind, Kuzeybatı Cephesi ve Belucistan.²⁰ Ülkenin adı, 1930'lu yıllarda Londra'da okuyan Çavdri Rahmet Ali'nin buluşuydu. Hindistan'daki Müslüman çoğunluklu bölgelerin ilk harflerinden yola çıkmıştı. P, Pencap'ı, A, Afganistan'ı, K, Keşmir'i, S, Sind'i temsil ediyordu. Şu işe bakın ki "pak" 'saf' anlamına geliyordu. Fakat daha ilginç olanı, Bengal ve Belucistan için bir 'B' harfinin olmamasıydı.²¹ Federal başkent 'İslamabad'dır. Pakistan, yaklaşık olarak 163.935.373 olan nüfusuyla dünyanın 6. büyük nüfusu konumundadır. Pakistan 1956 yılında Cumhuriyet olmuştur.1973 yılında Pakistan Halk Partisi Başkanı Zülfikar Ali Butto yönetimi tarafından kabul edilen yeni anayasa ile Federal İslam Cumhuriyeti adını almıştır.²²

2.1.2. Bağımsızlık Sonrası Siyasi Gelişmeler

Genel olarak kuruluşundan itibaren Pakistan'ın iç siyasetini özetlemek gerekirse, Pakistan, Muhammed Ali Cinnah tarafından örgütlenen Müslüman Ligi hareketi çerçevesinde, halkın İngiltere sömürgesinde olan Hindistan'dan kopmasıyla 1947'de kurulan genç bir devlettir. Bağımsızlığın kazanılmasıyla beraber Cinnah, devlet başkanlığına karşılık gelen Genel Valiliğe seçilirken, Liyakat Ali han da başbakan olmuştu. Yeni bir anayasa hazırlanıncaya kadar 1935 tarihli Hindistan Yönetimi Yasası'nın bazı değişikliklerle geçici anayasa olmasına karar verilmiş, bu geçici anayasayla beraber Genel Valiye geniş yetkiler tanıyan ve eyalet hükümetleri öngören federal bir yönetim sistemi benimsenmiştir. Cinnah'ın 1948 Eylülünde ölümünden sonra Gulam Muhammed'in başa geçmesi ve 16 Ekim 1951'de bir suikaste uğrayan Liyakat Ali Han'ın yerini Hacı Nazimuddin'in alması ve arkasından ortaya çıkan karışıklıklar, 1953'te sıkıyönetime başvurulmasına ve

---

¹⁹ Tayyar arı, Global politika, syf. 33

²⁰ <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Pakistan> (Giriş:08.07.2009)

²¹ Tarık Ali Düello syf 52

²² <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Pakistan> (Giriş: 08.07.2009)

Nazimuddin'in uzaklaştırılarak Muhammed Ali Bogra'nın başkanlığa atanmasına yol açmıştır.²³

1954 Martında eyalet meclisi seçimlerinde Doğu Pakistan'da Suhreverdi'nin başında bulunduğu Birleşik Cephe'nin Müslümanlar Birliğini ağır bir yenilgiye uğratması iki bölge arasındaki derin ayrılığı ortaya koymuştu. 1954'de Gulam Muhammed Kurucu Meclisi dağıttı ve 1955'de yenisini oluşturdu. Başbakan Muhammed Alı Boğra, yeni hükümette geniş çaplı değişiklikler yaparak Tümgeneral İskender Mirzayı İçişleri Bakanı, Genel Kurmay Başkanı Muhammed Eyüp Hanı Savunma Bakanı, Çodri Muhammed Ali yi Maliye Bakanı yaptı. Çodri Muhammed Ali Birleşik Cephe Partisinin desteğiyle 1955 Ağustosunda Başbakan oldu ve yeni bir anayasa hazırlamayı başardı. 23 Mart 1956 ilan edilen anayasaya göre Cumhurbaşkanının yetkileri kısıtlanarak başbakanın konumu güçlendirilmiş, ve Doğu ve Batı Pakistan Ulusal Mecliste eşit sandalyeyle temsil edilir duruma gelmiştir.²⁴

Çodri Muhammed Ali Eylül 1956'da Başbakanlıktan Çekilmiş, Cumhurbaşkanı hükümet kurma görevini Suhreverdi'ye vermiştir. O da 1957 Ekiminde yerini Çundrigar'a bırakmıştır. Çundrigar sadece 59 gün başbakanlıkta kalmış, yerine Malik Firuz Han geçmiş, ancak siyasal karışıklıklar artarak devam etmiştir. 7 Ekim 1958'de İskender Mirza anayasayı ve Siyasi Partileri feshetmesi üzerine ülke genelinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetim komutanlığına ve başbakanlığa getirilen General Eyüp Han çok geçmeden Cumhurbaşkanlığını da üstlenmiş ve İskender Mirzayı sürgüne göndermiştir. 1958'de siyasal karışıklıklar durulmuştur. 1960 Şubatında Eyüp Han Kamu oylamasında aldığı destekle konumunu güçlendirmiş ve başkanlığa dayalı bir anayasa hazırlatarak 1962'de yürürlüğe koymuştur.²⁵

Bu tarihten sonra sert bir politika izleyen Eyüp Han Keşmir sorunundaki başarısız savaşın arkasındaki muhalefeti sindirme yoluna gitmiş, Hükümette önemli bakanlıklarda bulunmuş olan Zülfikar Ali Butto'yu görevden uzaklaştırmıştır. Doğu Pakistan'da Suhreverdi'yi tutuklatmış, Doğu Pakistan'ın özerkliği için mücadele eden Şeyh Mücibü'r rahmanı tutuklatmıştır. 1968 sonbaharında artan eylemler

---

²³ Tayyar arı, a.g.e., s.50.

²⁴ Ana Britannica,17.cilt, s. 348-349

²⁵ Tayyar arı, a.g.e., s.52.

sonucu General Yahya Han tarafından yapılan darbeyle yerini Yahya Hana bırakmak zorunda kalmıştır.²⁶ 1970 Aralığında Genel seçimler gerçekleştirilmiş, Doğu Pakistan'da Mücibü'r Rahman çoğunluğu elde etmiştir. Özerklik konusunda anlaşılamayınca Yahya Han, Mart 1971'de meclisi sürekli kapatmasına zemin hazırlamıştır. Bunun üzerine Doğu Pakistan'da genel greve başlanmıştır. Bu grevin Batı Pakistan birlikleriyle bastırılmak istenmesi bir iç savaşa yol açmıştır. Çarpışmalar sürerken Mücibü'r Rahman ve birçok lider Hindistan'a sığınmıştır. Ardından Hindistan'ın da müdahalesiyle Doğu Pakistan 16 Aralık 1971 de Bangladeş adı altında bağımsızlığını ilan etti.²⁷

Bangladeş'in bağımsızlığı, Müslüman kimlik üzerine homojen bir Pakistan ulusu oluşturma çabalarının başarısızlıkla sonuçlandığının da bir göstergesiydi. Bengalliler, kuruluşundan itibaren Batı Pakistan'ın Doğu Pakistan'ı adeta sömürge gibi idare ettiğini düşünmekteydi. Zaten Pakistan Müslüman Birliği yapılan ilk seçimlerde Doğu Pakistan'daki desteğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Merkezi yönetim bölgesel bir dil olmayan ve tüm etnik gruplar tarafından anlaşılabilen Urduca'yı tek resmi dil ilan etmek isterken, Doğu Pakistanlılar çoğunluğun dili olan Bengalce'nin resmi dil olmasını istiyorlardı. Resmi dil sorunu 1956 anayasası ile halledilmiş ve hem Bengalce hem de Urduca resmi dil olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Doğu Pakistan'ın Merkezi meclisteki temsilci sayısı sorununu da çözmüştür. Ancak birkaç yıl içerisinde Doğu Pakistan'ın askeri ve sivil bürokrasisini Batı Pakistanlılar tekrar kontrol etmeye başlamış ve bu gerilim Bangladeş'in bağımsızlığına giden süreci hızlandırmıştır. Etnik ve bölgesel temele dayalı duyarlılık, Doğu Pakistan'ın ayrılmasından sonra da Pakistan içerisinde siyasi bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir.²⁸

Pakistan 1974 İslam Konferansı öncesinde İslam Ülkelerinin isteği üzerine Bangladeş'i tanıdı. 20 Aralık 1971'de Yahya Han görevinden istifa etti. Yerine Cumhurbaşkanlığını Zülfikar Ali Butto üstlendi. Sıkıyönetim kaldırıldı ve 1973'te yeni anayasa hazırlandı. 1977'de İslam ilkelerine dayalı bir yönetimi savunan Pakistan Ulusal İttifakı karşısında Butto ezici bir üstünlük sağlayınca seçimlere hile karıştırıldı iddiasıyla karışıklıklar başladı ve tekrar sıkıyönetim ilan edildi.

---

²⁶ Tayyar arı, .a.g.e., s. 53.

²⁷ Arı, a.g.e.

²⁸ Selçuk Çolakoğlu, Dış politika yapım sürecinde din faktörünün etkisi: Pakistan örneği syf.66 İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:36, Mart 2007.

Ekonominin de iyi olmadığı bu dönemde, Nükleer çalışmalardan ötürü ABD'yle de ilişkiler bozulmuştu. Nihayet 1977 Temmuz ayında General Ziya-Ül Hak askeri bir darbeyle yönetime el koydu. 4 Nisan 1979'da Zülfikar Ali Butto idam edildi.1985 yılında sıkıyönetim kaldırıldı. Yeni ortamda Zülfikar Ali Butto'nun kızı Benazir Butto önderliğindeki Pakistan Halk Partisi güçlenmeye başladı.²⁹ Ziya-Ül Hak'ın 1988'de uçak kazasında ölmesi üzerine senato başkanı Gulam İshak Han Cumhurbaşkanlığını üstlendi. 1988 Kasım'ın da yapılan seçimlerde Benazir Butto'nun partisi en fazla sandalyeyi alarak seçimi kazanmış ve tarihte ilk defa Müslüman bir ülkenin başbakanlığını bir kadın üstlenmişti. Benazir Butto 20 aylık başbakanlık dönemi sonunda 1990 Ağustosunda Sind deki olayları bastıramadığı gerekçesiyle Cumhurbaşkanı tarafından görevinden uzaklaştırıldı. 1990 da yapılan seçimde dokuz siyasi partinin oluşturduğu İslami Demokratik Birlik Nevaz Şerif liderliğinde iş başına geldi. 1991 Mayısında Ulusal Meclisin kararıyla Kuran temel yasa olarak kabul edilmesi söz konusu oldu.³⁰

1992'de siyasi bunalımın devam etmesi üzerine Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han Nawaz Şerifi görevinden uzaklaştırdı ve yerine tarafsız biri olarak Balah Şer Mazari'yi seçimlere kadar başbakan olarak atadı. Ancak Federal Anayasanın İshak Hanın yetkilerini aştığına dair aldığı kararla Nawaz Şerif Başbakanlığa geri döndü. Bu dönemde yapılan seçimlerde Benazir Butto tekrar Başbakanlığa geldi. 1994-95 yıllarında iyi bir dönem geçirmesine rağmen 1995-96'daki Haydarabat-Karaçi çatışmalarının yoğunlaşması, uyuşturucu kaçakçılığının, mafya olaylarının ve faili meçhul cinayetlerin artması üzerine hükümetin bunları engellemek için emniyet güçlerini biraz fazla kullanması sonucu işkence ve insan hakları ihlalleri iddialarının yoğunlaşması, 1996'da ekonominin de kötüye gitmeye başlaması üzerine hükümet üzerindeki baskılar iyice artmıştı. Bunların üzerine Benazir Butto'nun eşi Ali Asif Zerdari'nin kamuoyuna yansıyan tutumu(Bay % 10) ve en son Benazir Butto'nun kardeşinin öldürülmesi olayı neticesinde Cumhurbaşkanı Faruk Leghari Butto'yu görevinden aldı(1996 Kasım).³¹

Şubat 1997'de yapılan seçimlerde Nawaz Şerif'in partisi PML ezici bir çoğunlukla iktidara geldi ve Cumhurbaşkanı Meclisi feshetme yetkisi veren

---

²⁹ Tayyar arı, a.g.e., s.54-55.

³⁰ Tayyar arı, a.g.e., s.56.

³¹ Tayyar arı, a.g.e., s.62-63.

Anayasa maddesini kaldırdı. Ardından iktidar ile yargı arasında çıkan çekişmede, yargının yanında yer alan Cumhurbaşkanı Legari, Yüksek Mahkeme Başkanı'nın istifası üzerine Aralık 1997'de görevden ayrıldı. Nawaz Şerif'in adayı Refik Tarar Cumhurbaşkanı seçildi ve bu tarihte Cumhurbaşkanı'nın ülke idaresindeki rolü tamamen sembolik hale geldi. Ancak, bu değişiklik ülkeye huzur getirmeye yetmedi. 1999 yılında ülkede baş gösteren siyasi kriz sonucunda, Genelkurmay Başkanı Pervez Müşerref askeri yönetim ilan ederek, Meclisi feshetti. Butto ve Şerif yurtdışına sürgüne gönderildiler.³² Bu durum üzerine Dünya kamuoyu, Pakistan'da yeni bir Ziya-Ül Hak döneminin, yeni bir İslamcı yönetimin başladığı korkusuna kapıldı. Özellikle Amerikan gazeteleri, darbenin hukuki meşruiyeti ve demokrasiyi kesintiye uğratmasında daha ziyade, Müşerref'in İslamcılığını, bunun Pakistan için ne anlama geldiğini ve Keşmir, Afganistan ve Orta Asya'daki İslami gelişmelere ne tür etkileri olacağını tartıştı. Darbe'nin bölgesel dengeleri tehlikeli bir şekilde sarstığını vurgulayan dış politika uzmanları, öteden beri İslami kimliği belirgin olan Pakistan ordusunun Keşmir, Afganistan, Tacikistan ve Özbekistan bölgesindeki silahlı İslami gruplara yönelik desteğini sürdüreceğine, son zamanlarda gözden çıkarılan Taliban'ı yine eski gücüne kavuşturacağına yönelik endişelerini dile getirdiler.³³

Pervez Müşerref, aslında askeri yönetim nedeniyle yukarıda sayılan sıkıntılardan çok daha fazlasını yaşayacakken, iki sebeple bunları nispeten hafif atlatabildi. Bu sebeplerden ilki; Pakistan'ın stratejik önemi idi. Avrasya'nın güneyindeki Pakistan'ı bu bölgede geleceğin süper gücü olması beklenen Çin ve Hindistan'a karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanılabilirdi. Benzer düşünceler İran içinde geçerliydi. Bir diğer önemli husus ise, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin petrol ve doğalgazını Pakistan üzerinden Hint okyanusuna ulaştırma düşüncesiydi. Bu iki önemli özellik bile Pakistan'ı elde tutmanın hayati önemini işaret etmeye yeterdi. Hele de 11 Eylül 2001 tarihli terör eylemleri ile birlikte Afganistan'daki Taliban yönetimine karşı yapılacak askeri bir harekâta Pakistan'ın mutlaka Batı dünyası yanında yer alması gerekiyordu. İşte bu nedenlerle, darbe ile başa gelen Müşerref'e, özellikle ABD cephesinden fazla bir tepki gelmedi. Zira Müşerref ABD'ye, Hindistan'la ilişkilerin yumuşatılmasından Taliban'a desteğini çekeceğine,

³² "Pakistan İslam Cumhuriyeti", Tc Pakistan Büyükelçiliği web sayfası, (erişim:4.1.2008), <http://www.turkishembassy.org.pk/Pakistan.php?res=High>, (12.10.2009)

³³ İbrahim Karagül; "Müşerref, Ziya-Ül Hak Olamaz", Yeni Şafak.20.10.1999

nükleer denemelerin azaltılmasından silahlı İslamcı grupların tasfiye edileceğine kadar bir dizi garanti verdi. ABD, Müşerref'le görüşmelerden sonra, Müşerrefin kökten dinci olmadığı ve kendisiyle işbirliği yapılabileceğini gördü. O sıralarda “Acaba askeri darbenin arkasında ABD var mı, yok mu?” tartışmaları yapılmıştı. Soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline karşı Pakistan'ı güçlendiren, Hindistan'a rağmen Pakistan'ı tercih eden, bölgedeki İslami grupların desteklenmesine zemin hazırlayan, Sovyetlerin karşısına Müslümanların desteğini almış Ziya-Ül Hak çıkaran ABD için, durum o yıllarda çok farklıydı. O zamanlar Sovyetlere karşı mücadele veren, Rusların Hint okyanusuna inmesinin önündeki en önemli engel İslam, 1999 yılında bu kez ABD'nin Orta Asya politikaları için bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır.³⁴

10 Ekim 2002 tarihli genel seçimlerden Pakistan Müslüman Ligi-Kaidi Azam (PML-Q) partisi birinci parti olarak çıkarak, Zaferullah Cemali başkanlığında bir koalisyon hükümeti kurdu. 24 ve 27 Şubat 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen iki turlu senato seçimlerinden sonra Pakistan Federal Parlamentosu'nun oluşumu da tamamlandı. Teknokratlar ve bayan adaylar için ayrılmış üyelikleri de kapsayan seçimlerden, iktidarın büyük ortağı PML-Q partisi, 100 sandalyelik Senato da 35 üyelik kazanarak Parlamentodaki ağırlığını koruyacak bir çoğunluk elde etti. Pakistan seçim komitesi tarafından, iktidardaki PML-Q partisinin, PML-Zia, PML-Jinnah, PML-Junejo, PML-Functional ve Sind demokratik ittifakı adlı beş fraksiyon partisiyle birleşerek Pakistan Müslüman Ligi(PML) adını aldığı açıklandı. Başbakan Cemali'nin istifası sonucunda Pakistan Müslüman Ligi Partisi(PML) başkanı Çavduri Şucaat Hüseyin 29 Haziran 2004 tarihinde Federal Mecliste yapılan oylamayla Başbakan seçildi, ancak Başbakan görevini geçici olarak üstlendiğini, sağlık sorunları nedeniyle bu görevi uzun süre sürdüremeyeceğini açıkladı. Maliye bakanı Şevket Aziz 28 Ağustos 2004, tarihinde Başbakanlık görevine getirildi.³⁵ Askeri yönetim altında kurulan hükümetlerle bugünlere kadar gelindi. 2007 yılının ikinci yarısında Pakistan'da herkesi şaşırtacak hızlı gelişmeler yaşandı. Önce, 10 Eylül'de Yüksek Mahkeme'nin sürgünden dönebileceği kararı verdiği Nawaz Şerif Pakistan'a döndü. 14 Eylül'de Benazir Butto, 18 Ekim'de Pakistan'a geri döneceğini ve muhalefetin kendisi etrafında yekvücut olacağına inandığını açıkladı. 18 Eylül'de

³⁴ İbrahim Karagül; a.g.k.

³⁵“Pakistan İslam Cumhuriyeti”, Tc Pakistan Büyükelçiliği web sayfası,<http://www.turkishembassy.org.pk/Pakistan.php?res=High>, (12.07.2009)

General Müşerref Devlet Başkanı seçilmesi durumunda Genelkurmay Başkanlığından istifa edeceğini açıkladı. 6 Ekim'de Müşerref, muhalefetin boykot ettiği seçimlerden büyük zaferle çıktı.

18 Ekim'de Benazir Butto ülkeye döndü. 3 Kasım'da Müşerref, İslamcı militanların terörünü ve yargının muhalefet tarafından kontrol altına alındığını bahane ederek sıkıyönetim ilan etti. Yüksek Mahkeme Başkanı görevden alındı. Özel televizyon kanalları kapatıldı. Meclis seçimleri için tarih belirlendi.³⁶ Bu tarihten itibaren bir tarafta Pakistan seçim sath-mailine girerken, bir taraftan da gizli eller Pakistan'la ilgili oyunlar tezgâhlayabilecek elverişli bir ortam bulmaya başladılar. Zaten karışıklık bir türlü sona ermemiş durumdaki ülkenin istikrarını daha beter bozabilmek için, iki aylık süre içinde Başbakan olacağına kuşku duyulmayan Benazir Butto'ya suikast düzenlendi.

2.1.3. Soğuk Savaş Dönemi(1948–88)

2.1.3.1. İslam Birliği Politikası (1948–52)

Bağımsızlığının ilk yılları Pakistan için çok zor geçti. En büyük rakibi olan Hindistan, İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth), Birleşmiş Milletler (BM), Amerika Birleşik Devletlerinin başında bulunduğu Batı bloğu ve Sovyetler Birliği'nin başında bulunduğu Doğu bloğu içinde ilgi odağı haline gelmişti. Milliyetçi Çin'in lideri Çan Kay Şek ile Hindistan lideri Nehru arasında şahsi bir dostluk vardı. Mevcut uluslar arası ortamda Pakistan kendisini oldukça yalnız hissetti. Üstelik Afganistan ile sınır anlaşmazlıkları bulunmaktaydı. Komünist Çin ve Sovyetler birliğinden tehdit algılıyordu.³⁷ Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan Pakistan için destek alınabilecek tek yer olarak İslam dünyası kalmıştı. Bunun üzerine hem Cinnah hem de Liyakat Ali Han İslam Birliği ve Müslüman ülkelerle dayanışma politikası izlemeye başladılar.³⁸

---

³⁶ Ogan Güner; "Dünya Dönüyor/Pakistan Cephesinde Henüz Yeni Bir Şey Yok" 4.12.2007, <http://www.mudahale.net/2007/12/04/dunya-donuyor-pakistan-cephesinde-henuz-yeni-bir-sey-yok/> (12.08.2009)

³⁷ R.Kaur, İslamic Co-operation and Unity, Deep&Deep-Publications, New Delhi, 1993, s.61, İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:36, Mart 2007, Selçuk Çolakoğlu, Dış politika yapım sürecinde din faktörünün etkisi: Pakistan örneği syf.63

³⁸ Selçuk Çolakoğlu, a.g.k., s.63.

Pakistan, İslam Birliği'nin gerçekleştirmek için 1949–52 yılları arasında u uluslararası konferans(Uluslar arası İslam İktisadi Konferansı, Dünya İslam Konferansı, Müslüman Halklar Organizasyonu) düzenledi. Pakistan bu konferanslarda komünist ve kapitalist blokların yanında unc bir yol olarak aynı inanca, stratejik kaygılara ve bakış açısına sahip İslam Birliği'nin kurulmasını önerdi. Ancak Pakistan'ın bu gayretlerine hiçbir İslam lkesi destek vermediği için başarısızlıkla sonuçlandı. Mısır, Endonezya ve Türkiye Pakistan'ın bu tür girişimlerini açıkça eleştirdiler. Bu başarısızlık değişik sebeplere dayanmaktadır.

Öncelikle Nijerya'dan Endonezya'ya kadar uzanan İslam lkelerinin çok çeşitli i ve dış sorunları bulunmaktadır. İkinci olarak Batı Asya'da etkisini artıran Soğuk Savaş, İslam lkeleri arasında bölünmelere yol açmıştır. Üçüncüsü İslam lkelerinin çoğu ekonomik açıdan az gelişmişti ve global düzeyde caydırıcı güce sahip bir Müslüman lke yoktu. Dördüncü olarak yeni bağımsızlığını kazanmış Müslüman ülkelerde milliyetçi ve laik yönetimler işbaşındaydı. Özellikle Cemal Abdl Nasır'ın başını çektiği Arap milliyetçiliği hareketi İslam'ın ikinci plana itilmiş ve Arap ve Arap olmayan Müslümanlar arasındaki güvensizliği artırmıştı. Üstelik Milliyetçi yönetimlerin çoğu Nehru'nun Hindistan'ı ile iyi ilişkiler kurmak istiyordu. Son olarak Pakistan'ın Bağdat Paktı(daha sonradan CENTO) ve Güney Doğu Asya Ticaret rgtne(SEATO) girmesi İslam Birliği politikasının sonunu hazırlamıştır.

2.1.3.2. Batı(ABD) ile iyi ilişkiler Dönemi (1952–65)

İslam Birliği politikasında başarısız olan Pakistan uluslararası alanda yalnızlıktan kurtulmak için Batı ve özellikle ABD ile 1952 yılından itibaren iyi ilişkiler kurmaya başladı. İslamabad ilk defa 1954'de Amerikan askeri yardımlarını almaya başladı. Yine aynı yıl SEATO ya ve 1955'te Bağdat Paktına girdi. Bağdat Paktına yelik Pakistan'ın Arap lkeleriyle arasının bozulmasına yol açtı. Mısır, Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan Pakistan'ı Arap karşıtı bir hareketin içinde yer almakla suçladılar.

Bu arada Hem kabineler arasında hem de sivil ve askeri bürokratlar arasındaki sürtüşmeler 1 Ekim 1958'de ordunun darbesiyle sonuçlandı. Bu ara dönemde geçen siyasal gelişmelere baktığımızda; 1955 Ağustos'unda odri Muhammed Ali, Birleşik Cephe Partisinin desteğiyle Muhammed Ali Boğra'nın

yerine Başbakan oldu. Çodri Muhammed Ali bir anayasa hazırlayarak 23 Mart 1956'da ilan etti ve İskender Mirza bu anayasanın hükümleriyle ilk Cumhurbaşkanı seçildi. Artık hiç kimse kimin hangi partiden olduğunu bilmiyordu. Bugün Müslüman Birliği partisinden olan birisi yarın Cumhuriyetçilerin arasına katılabiliyordu. (Han, 1996, s.58–59). 1956 Eylülün de Çodri Muhammed Ali yerini Başkan İskender Mirza'nın güvenini kazanmanın yolunu bulan Suhreverdi'ye bırakmıştır. Aradan 1 yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra Suhreverdi 1957'nin Ekim ayında yerini Çundigar'a bıraktı. O da Başbakanlıkta 59 gün kalabildikten sonra çekildi. Ve yerine Malik Firuz Han geçti.³⁹

1958 de darbeye işbaşına gelen General Yahya Han da ABD ile ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verdi. 1959 yılında Pakistan ve ABD arasında bir Güvenlik Paketi imzalandı.⁴⁰

Eyüp Han devrinde devlette bir laikleşme sürecinde başlamıştı. 1962 anayasasında devletin resmi adından “İslam” kelimesi çıkarılmıştır. Siyasi partilerin programlarında İslami düzenden bahsetmeleri yasaklanmıştır. Bu dönemde İslamlaştırma politikası daha çok Hindistan'ın etkisinde kalan Doğu Pakistanlılar için kullanılmıştır. Yinede diğer liderler gibi Eyüp Hana göre de Pakistan Milliyetçiliği İslam Milliyetçiliğiyle eşdeğerdi.⁴¹

2.1.3.3. İslam Dünyasıyla Yeniden Yakınlaşma Dönemi (1965–79)

1965 Savaşında ABD'nin İslamabad'a destek vereceği yerde Hindistan'la birlikte Pakistan'a da silah ambargosu uygulaması, iki ülke ilişkilerini oldukça kötüleştirdi. Bu yüzden 1965 yılı Pakistan dış politikasında yeni bir dönüm noktası olmuş ve İslamabad Batılı merkezli olmaktan çıkmıştır. Hindistan savaşında Pakistan'a destek veren İslam ülkeleriyle yakınlaşma süreci başlamıştır. Pakistan; Türkiye ve İran ile CENTO içindeki mevcut işbirliğinin yanı sıra Suudi Arabistan, Ürdün ve Endonezya ile sıkı bir ilişki kurmaya başlamıştır. Pakistan ayrıca kendi ordusunu yeni silahlarla donatabileceği Batı pazarına alternatif olarak Çin Halk Cumhuriyetine(ÇHC) yöneldi. Böylece Moskova-Yeni Delhi ittifakına karşı Pekin

---

³⁹ Ekrem Hıdır, Pakistan ve Komşu Devletler Arasındaki İlişkiler ve Türkiye'nin Pakistan'a yönelik stratejik yaklaşımları, Gebze İleri teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, yüksek lisans tezi, s.105.

⁴⁰ Selçuk Çolakoğlu, a.g.k., s.64.

⁴¹ a.g.k., s.65

İslamabad işbirliği oluşmaya başladı. 1971’de imzalanan Hint-Sovyet Antlaşmasından sonra Çin, Pakistan’a yaptığı yardımları oldukça artırdı.

1971 yılında iktidara gelen Başbakan Zülfikar Ali Butto’da Pakistan’ın geleceğini İslam dünyasında görüyor ve Müslüman ülkelerle olan işbirliğini geliştirmeye büyük önem veriyordu. Butto’nun başında bulunduğu sol eğilimli Pakistan Halk Partisi(PHP) sosyalizmle dini bağdaştırabilmek için “İslam sosyalizmi” politikası uygulamaya başladı. Butto ayrıca farklı rejimlere sahip İran, Suudi Arabistan ve Libya arasında iyi ve dengeli ilişkiler kurmaya dikkat ediyordu. Butto’nun İslam ülkeleriyle yakınlaşma politikası başarıyla sonuçlanmıştır. 1971 Hindistan-Pakistan savaşında İslam ülkeleri İslamabad’a destek vermişler ve hiçbir Müslüman ülke Pakistan tanımadan Bangladeş’in bağımsızlığını tanımamıştır. İslam ülkelerinin diplomatik baskısı Bangladeş’i Pakistan’la ilişkilerini düzeltmeye zorlamıştır. Ayrıca İran, Libya ve Körfez emirlikleri gibi petrol zengini ülkeler 1974’ten itibaren Pakistan’a büyük oranda mali yardımda bulunmuşlardır.⁴²

Butto içerideki muhaliflerin özellikle ulemanın eleştirilerinden kurtulmak için İslam’ı kullanmıştır. Butto bu amaçla 1973 anayasasına bir madde koydurarak 1962 Anayasasıyla kaldırılan devletin resmi adındaki “İslam” kelimesini tekrar ekletmiştir. Ayrıca ilk defa İslam devlet dini olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra resmi hafta sonu tatili pazardan cumaya alınması gibi pek çok dini değişiklik yapılmıştır. 1977’de Butto’yu askeri darbeyle devirerek iktidara gelen Ziya-Ül Hak da siyasi destekten yoksun rejimini meşrulaştırmak için İslam’ı kullanmıştır.⁴³

Ziya, dış politikada Butto’nun mirasını devralmış ve İslam ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. Ancak Ziya, Butto’nun denge politikasını terk ederek daha çok Suudi Arabistan’a ve Körfez emirliklerine yanaşmıştır. Batı dünyası ve ABD ile kopuk olan ilişkiler 1977’de yeni bir şekil almıştır. Başkan Jimmy Carter “bölgesel nüfuzlular” (regional influentials) politikasını benimseyerek dünyadaki Amerikan çıkarlarını korumak için her önemli bölgede Washington’a yakın bir stratejik müttefik seçmiştir. Güney Doğu Asya’da Endonezya, Güney Asya’da Hindistan, Ortadoğu’da Suudi Arabistan ve Mısır, Sahra-altı Afrika’da Nijerya ve Latin Amerika’da Brezilya ve Venezuela bölgesel

---

⁴² a.g.k., s.66.

⁴³ a.g.k.

nüfuzlu devletler olarak seçilmişlerdi. Doğu komşusu ve baş düşmanı Hindistan ile batı komşusu İran'ın ABD'nin müttefiki olduğu bir ortamda Pakistan hükümeti kendisini oldukça yalnız hissetmiştir. Bu yüzden Ziya, komşuları Hindistan, İran, Afganistan ve Çin ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Bu ortamda İslam dünyası ile iyi ilişkilerin kurulması büyük önem kazanmıştır. Ayrıca ABD ile ilişkiler Pakistan'ın nükleer silahlanma programı yüzünden iyice gerilmişti. Bu dönemde İslamabad İslam ülkelerinden destek sayesinde Washington'un taleplerine karşı direnebilmiştir.⁴⁴

2.1.3.4. Pakistan'ın Dünya Politikasında Önem Kazanması (1980–88)

1979 yılı içinde gerçekleşen iki önemli olay, İran İslam Devrimi ve Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgali, dünya politikasında pek çok değişikliği beraberinde getirmiştir. Pakistan bir çevre devleti olmaktan çıkarak hem Batı hem de İslam dünyası için hayati bir ülke haline gelmiştir. Bu da Pakistan'ın dünya politikasındaki ağırlığını gerçek siyasi ve ekonomik gücünün çok üstüne artırmıştır. Afganistan ve İran'ı kaybeden ABD, Pakistan'ı yeniden keşfetmiştir. Sovyetlerin Hint okyanusuna ve Ortadoğu'ya inmesinden ve İran'daki istikrarsızlığın bölgeye yayılmasından korkan Washington, diğer batı başkentlerle birlikte ekonomik ve askeri açıdan devasa oranda Pakistan'a yardım etmeye başlamıştır.

Afganistan'ın işgali Pakistan'ın İslam dünyası içerisindeki ağırlığını da artırmıştır. Cumhurbaşkanı Ziya, İslami dayanışma adı altında pek çok Müslüman ülkeden siyasi ve ekonomik destek aldı. Başta Suudi Arabistan olmak üzere petrol zengini ülkeler Pakistan'a mali destekte bulundular. Riyad sadece Cemaat-i İslam grubuna Afgan mültecilerin barındırılması için 1980 de 80 milyon rupi verdi. Ocak 1980 de İslamabad'da olağanüstü toplanan İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Dışişleri Bakanları toplantısında ve Ocak 1981 de toplanan İKÖ Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Pakistan'a tam bir siyasi destek verildi.

1984'ten sonra dengeler değişmeye yüz tutmuş ve Pakistan ABD'den daha bağımsız politika izleyerek hem Sovyetler Birliği hem de İran'la diyalog başlatmıştır. İslamabad ABD Başkan yardımcısı George Bush'un Mayıs 1984'teki Pakistan ziyareti sırasında dile getirdiği ve Belucistan'daki Afgan mücahitlerinin İran'ı

---

⁴⁴ a.g.k., s.66-67

istikrarsızlaştırmak için kullanılması teklifini reddetmiştir. Bundan sonra Washington Zülfikar Ali Butto'nun kızı Benazir'i Ziya yönetimini köşeye sıkıştırmak için kullanmaya başlamıştır.⁴⁵ Bunun yanı sıra İslamabad 1984'te İsrail gerçeğini tanımıştır. 1985'de Sovyetler Birliği ile Pakistan arasında Afganistan üzerinden görüşmeler başladı. Bu gelişme Pakistan'ın Afganistan sorununda ne derece önemli bir rol oynadığının bir göstergesiydi. Bu dönemde Rajiv Gandhi Hindistan'ı ile ilişkiler daha da gerginleşirken, Pekin'le zaten iyi olan ilişkiler daha da gelişmiştir.⁴⁶

2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

2.1.4.1. 11 Eylül'e Kadar Dünya Politikasında Pakistan

1988'den 2001'e kadar olan döneme genel olarak bakıldığında, İslamabad ve Washington arasındaki ilişkilerin kötüleştiği görülmektedir. Soğuk Savaş sona erdiği için Pakistan artık Amerikan çıkarları açısından önemli olmaktan çıkmıştır. ABD'nin Pakistan'ın nükleer silahlanma programını bahane ederek askeri ve ekonomik yardımları kesmesi iki ülke ilişkilerinde en önemli sorunu oluşturmaktadır.⁴⁷

Sovyetler Birliğinin 1991'de dağılmasından sonra ortaya çıkan altı Müslüman devlet üzerindeki nüfuz mücadelesi Suudi Arabistan, İran, Türkiye ve Pakistan arasında rekabete dönüşmüştür.⁴⁸ Bu durum Pakistan'ın İslam ülkeleriyle işbirliği yönündeki geleneksel politikasına zarar vermiştir. Ancak Afganistan'daki karışıklıklar yüzünden Orta Asya'ya yeterince açılmaması Pakistan'ı bu yarışta geride bırakmıştır.⁴⁹

Afganistan üzerindeki nüfuz mücadelesi İran ile Pakistan arasındaki ilişkileri oldukça gerginleştirmiştir. İslamabad, Sünni Peştunların oluşturduğu Taliban'ı desteklerken, Tahran Afganistan'daki Şiilere destek vermektedir. İran ve Pakistan arasındaki bu rekabet Sind eyaletinde mezhep çatışmalarında yol açmıştır.⁵⁰ Çin ile uzun süredir iyi olan ilişkiler Uygurlar yüzünden bozulmuştur. Cemaati İslami grubu 1990'lı yıllar boyunca Doğu Türkistan'daki (Xingjiang) ayrılıkçı Uygurlara silahlı

---

⁴⁵ a.g.k.

⁴⁶ a.g.k., s.68

⁴⁷ a.g.k., s.70

⁴⁸ a.g.k., s.67

⁴⁹ T.Mahmood; "Pakistan ve Orta Asya", Avrasya Etüdüleri, Kış, 1996/97, s.93.

⁵⁰ Selçuk Çolakoğlu, s.70

eğitim vermiştir.⁵¹ Bunun üzerine Başbakan Şerif, İslamabad'ın bölgedeki ayrılıkçıları desteklemediğine dair Şubat 1998'de Pekin'e güvence vermiştir. Ancak iki ülke arasında oluşan güven boşluğu Pakistan'ın Doğu Türkistan'dan geçen Orta Asya otoyolu projesine Çin'in soğuk bakmasına yol açmıştır.⁵² Böylece Pakistan'ın Afganistan'dan sonra Çin üzerinden Orta Asya'ya ulaşma planları akim kalmıştır.

Hindistan'la ilişkiler bu dönemde Keşmir sorunu yüzünden gerginliğini korumuştur. Şerif'in ekonomik darboğazı aşmak için Yeni Delhi ile ilişkileri normalleştirip Hindistan'dan ucuz hammadde ve mamül alması fikri, ülke içinde sert muhalefetle karşılaşmıştır.⁵³

2.1.4.2. 11 Eylül Sonrası Pakistan

11 Eylül 2001 sonrasında Pakistan ve ABD arasındaki ilişkiler yoğun bir gelişme kaydetmiştir. Bunda İslamabad'ın ABD'nin Afganistan'daki Taliban rejimine karşı yürüttüğü mücadeleye tam destek etkili olmuştur. Washington bu süreçte İslamabad'ın yapmış olduğu işbirliğini ekonomik yardımlarla ödüllendirmiştir. Bush yönetimi, terörle mücadele, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve demokratikleşme konusunda gösterdiği performansa bağlı olarak 5 yıl içinde Pakistan'a 3 milyar dolarlık yardım yapacağını açıklamıştır. Washington daha öncede Pakistan'ın 1 milyar dolar tutarındaki borcunu silmişti. Ayrıca iki ülke arasında bilim ve teknoloji alanında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Yapılan dış yardımların etkisi döviz rezervlerinde hissedilmiş ve 2001 yılındaki rezervler 10,5 milyar dolar ile rekor seviyesine çıkmıştır. Gelişen siyasi ve iktisadi ilişkilere rağmen Pakistan'ın nükleer silah programı ve radikal gruplarla ilişkileri yüzünden İslamabad ile Washington arasında bazı sıkıntılarda mevcudiyetini korumaktadır. Pakistan ve Hindistan'ın nükleer programlarının durdurulması, Washington'un Güney Asya siyasetinde önemli bir yer işgal etmektedir.⁵⁴

Kasım 2003'te Libya nükleer tesislerini uluslar arası denetime açmayı teklif ettiğinde, dünya kamuoyu Pakistan nükleer programını kurucusu Abdül Kadir Han'ın

---

⁵¹ K. Warikoo; Sincan'da Etnik-Dinsel Uyanış, Avrasya Etüdüleri, Cilt:2, no.4, Kış, 1995/96,s.37.

⁵² P.Stoban, "China's Central Asia Dilemma" in Strategic Analysis: A Monthly Journal of the Institute of Defence Studies and Analyses, Vol. 22, No.3, pp. 399-408, <http://jsis.washington.edu/ellison/newsletter/summer01.pdf> (18.08.2009)

⁵³ a.g.k., s.70

⁵⁴ a.g.k.

Libya, İnan ve Kuzey Kore'ye nükleer teknoloji ihraç ettiğinden haberdar olmuştur. Hanı'nın Şubat 2004'te tüm sorumluluğ üzerine alarak Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref'ten özür dilemesi de Batılı lkeleri yeterince tatmin etmemiştir.⁵⁵

Nükleer programı yüzünden Pakistan'ı tecrit etme politikası takip eden Baştan Bill Clinton'un bu siyasetine Baştan George W.Bush da 11 Eylül 2001'e kadar sadık kalmıştır. Bu tarihte Washington, Afganistan'daki Taliban rejimini ve El-Kaide terör örgütünü tasfiye etmek için Pakistan'ın stratejik konumundan yararlanmayı dştnmştr. Bunun sonucunda Pakistan'a uygulanan ambargolar büyük ölçüde kaldırılmıştır.⁵⁶ Ancak Pakistan'ın nükleer silah programı konusunda iki ülke arasındaki anlaşmazlık halen zlebilmişt değildir.

---

⁵⁵ a.g.k.

⁵⁶ a.g.k.

3. PAKİSTAN'IN GENEL YAPISI

Siyasi tarihi askeri darbeler, demokratik rejimler, siyasi suikastlarla dolu olan Pakistan'da siyaseti etkileyip yönlendirebilen pek çok gruptan bahsedilebilir. Ancak Benazir Butto'nun bir suikasta kurban gitmesi radikal dini gruplar, ordu ve istihbarat teşkilatlarının Pakistan'daki etkinliğini mercek altına alma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası sistem içinde jeopolitik konumunu pazarlamak suretiyle destek arayan iktidarlar, aldıkları bu destekle sürekliliklerini sağlamaya çalışırken, iktidarlarını meşruiyet zeminine oturtmak için ülke içindeki “dengeleri” de göz önünde tutmak zorunda kalmışlardır. Bu “dengeler” kimi zaman orduya dayanmayı, kimi zaman istihbarat teşkilatları ile yakın mesaiyi kimi zaman ise muhafazakâr hatta radikal gruplarla sessiz bir uzlaşmaya varmayı gerektirmiştir. Bu nedenledir ki, bugün Pakistan'da siyasete yön veren bu üç güç odağını ayrıntılı olarak ele almak ülkenin geleceğine ilişkin daha doğru analizler yapmanın ilk şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo: Pakistan Sınır ve Bölge Haritası

Kaynak: <http://www.global-rooms.com/asia/pakistan/PAKISTAN.html>

3.1. Pakistan’da Din

Pakistan’ın kurulmasındaki tetikleyici unsur, halkının Müslüman olmasıdır. Pakistan bir “İslam Cumhuriyeti”dir ancak İngiliz parlamentarizmi örnek alınarak federal bir yapıda kurulmuştur. Pakistan’ın Hindistan’dan kopmasına meşru zemin hazırlayan din faktörünün kendi içindeki farklılıklara tolerans gösteremez hale gelmesi, bu meşru zeminin sarsılmasına ve Bangladeş’in ülkeden ayrılmasına neden olmuştur. Birbirine tahammül gösterememe hali, farklı etnik ve mezhepsel gruplar arasında güç ve çıkar mücadelesinin belirginleşmesi anlamını taşımıştır. Ülke içinde kabileciliğin en belirleyici unsur haline gelmesinin temel sebeplerinden biri de budur. Devlet örgütlenmesinin bir veya iki grup üzerine inşa edilmiş olması bu ayrımı daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Devletin bütün mezhepsel ve etnik grupları aynı ölçüde kucaklayamaması ülkede tansiyonu yükseltmektedir.⁵⁷

Bugün değişik kaynaklarda farklı rakamlar verilmekle birlikte bu nüfusun yüzde 97’sinin Müslüman olduğu, bu oranın yüzde 20’sinin de Şii olduğu kabul edilmektedir. Görüldüğü üzere Pakistan devletinin kurulmasında din temel rol oynamıştır. İslam dini, devletleşme sürecini son derece sancılı geçiren Pakistan’ın oluşumu sürecinde temel harç görevi görmüş olmasına rağmen ülkeyi bir iç savaş ve bölünmeye götürebilecek klansal ve mezhepsel çatışmaları önleme konusunda yeterli olamamıştır. Aksine bugün din olgusu Pakistan’da bölünmelerin ve çatışmaların merkezinde yer almaktadır.⁵⁸ Pakistan’da yaşanan İslamileşme süreci hem iç hem de dış faktörlerden etkilenmek suretiyle bugünkü durumuna gelmiştir. Kimi kez siyasilere teşviki ile İslami kimlik ağırlık kazanırken, kimi kez de bölgesel ya da küresel gelişmeler Pakistan’ın İslam kimliğine sarılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.⁵⁹

Pakistan’ın İslamleştirilmesi sürecinin kimi zaman da iktidarlar tarafından yönlendirildiği görülmüştür. İslam’ın etkisinin arttırılmasının iktidarlar eliyle teşvik edilmesine verilebilecek en önemli örnek Devlet Başkanı General Ziya-Ül Hak dönemidir. Zira 1977’de Başbakan Zülfikar Ali Butto’yu bir darbe ile iktidardan uzaklaştıran Ziya-Ül Hak, şeriatı on bir yıllık diktatörlüğünün ideolojik önceliği

---

⁵⁷Gökçe, OĞAN, Pakistan Geleceğini Arıyor, Stratejik analiz dergisi 2008 şubat syf 21

⁵⁸ a.g.k.,s.22.

⁵⁹ a.g.k., s.22-23

haline getirmiştir.⁶⁰ Ziya-Ül Hak'ın Pakistan'ı, zaten mevcut olan dinsel kurum ve yapıların kesin biçimde etkili kılındığı ve geliştirildiği bir yer olmuştur:

“Pakistan İsrail'e benziyor, ideolojik bir devlet. İsrail'den Yahudiliği alın, göreceksiniz, kâğıttan bir şato gibi çöker. Pakistan'dan İslam'ı alın ve onu seküler bir devlet yapın, çöker. Geçtiğimiz dört yıl boyunca, İslamcı değerleri bu ülkeye geri getirmeye çalışıyoruz.”⁶¹

Dünyanın gözünün İran'da gerçekleşen ve kuvvetli bir Batı aleyhtarı vurgusu olan İslami devrime çevrilmiş olduğu bir sırada, her türlü devrimci hevesten uzak durarak kurulu düzeni korumak ve ABD ile Körfez devletlerinin desteğinden yararlanmak için, devletin ve toplumun İslamlaştırılması yolunda geniş önlemler alınmıştır.⁶² Ancak Gilles Kepel, İran İslam Devrimi ve Pakistan'da vuku bulan İslamlaştırma politikalarına Humeyni ve Ziya Ül Hak tarafından iki farklı anlam yüklendiğini ifade etmektedir:

“Ziya Ül Hak, İran'daki İslam Cumhuriyeti'ni doğuran devrimin karşısına Pakistan'daki İslam devletine doğru evrimi çıkarıyordu. İki olgunun toplumsal boyutu farklıydı. İran'da Şah döneminin yönetici seçkinlerinin şiddet yoluyla tasfiye edilmesi ve yerlerine dindar burjuvazininin konulması, yoksul kent gençliğinin seferberliğine dayanıyordu. Bu olgu İranlı İslamcı aydınları, “nasipsizlerden” yana olduklarını ilan etmeye zorluyordu. Pakistan'da ise aksine İslamlaşma, dindar burjuvaziyle İslamcı aydınları, askerî hiyerarşi tarafından temsil edilen yönetici seçkinlerin yerlerinde kaldığı ve Allah adına halk kitlelerini her tür başkaldırıdan caydırdığı bir sistemle birleştirmeye hizmet etmiştir.”

İslam dünyasının coğrafya ve nüfus açısından merkezinde yer alan Pakistan'ın, Bangladeş'in ayrılması ile birlikte daha çok Orta Doğu'ya döndüğü görülmektedir. Ancak Ziya-Ül Hak dönemi uygulamaları, bugün sonuçlar doğurması açısından birincil nitelikli düzenlemeler olmuştur. Söz konusu dönemde var olan yasaların şeriata uygunluğu incelenmiştir. İslami bir ceza yasası ve bedensel cezalar çıkarılmış, öğretim ve ekonomi İslamlaştırılmıştır.⁶³ Eğitimin İslamlaştırılması ve

---

⁶⁰ Gilles Kepel, *Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul, Doğan Kitap, 2001, s. 107.,

⁶¹ Ziya-Ül Hak'ın konuşmasından aktaran, T.Ali, op. cit, s.208

⁶² Gilles Kepel, a.g.k., s. 108.

⁶³ Gilles Kepel, a.g.k., s. 111.

İslami vergiler alınması uzun vadede Pakistan için önemli sonuçlar doğuracak nitelikte tasarruflar olmuştur. Afganistan'da Sovyetler Birliği işgaline karşı başlayan "Cihat" hareketinin Pakistan'ın İslamlaşmasına olan etkisi kuşkusuz bugün gelinen aşamanın en önemli unsurlarındandır. ABD'nin de desteklediği bir yapılanma içerisinde Pakistan, Sovyet tehdidine karşı Afganistan'daki direnişe doğrudan destek sağlamaktan çekinmemiştir. Devlet eliyle yapılan bu yardımlara ek olarak Pakistan'ın sınır bölgelerinde İslam'ın tehlikede olduğu inancı geniş destek bulmuştur. Afganistan savaşının bir sonucu olarak üç milyondan fazla Afgan mülteci Pakistan'ın değişik bölümlerine yerleşmiştir. Bu mültecilerin büyük çoğunluğu merkezi hükümet tarafından kontrolü pek de mümkün olmayan kabile bölgelerinde kurulan 247 kampta toplanmıştır.⁶⁴

Afganistan tecrübesi Pakistan siyasi tarihi için önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Zira Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele eden Afganistan'a yapılan her türlü destek Pakistan halkı ve kurumları üzerinde derin etki bırakmıştır. İslam dünyasının Afganistan'a destek vermesi ve çeşitli ülkelerden Müslümanların destek için bölgeye gelişi Pan-İslamist duyguların Pakistan merkezli olarak yeşermesine neden olmuştur. Sovyet birliklerinin 1989'da Afganistan'dan çekilmesi Pakistan'da çeşitli seviyelerde farklı çağrışımlar yapmıştır. Bunların başında özellikle ordu personeli arasında Afganistan tarzı bir silahlı mücadele ile gayri Müslimlerin yönetimine son verme fikri özellikle Keşmir sorununa çözüm olarak düşünölmeye başlanmıştır.⁶⁵

Pakistan'da İslamlaşmayı canlı tutan bir başka unsur, 1990'lardan itibaren devletin halkın eğitim, sağlık ve güvenlik başta olmak üzere temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak hale gelmesidir. Bu konularda yaşanan eksiklik halkın farklı arayışlar içine girmesine neden olmuştur. Ülkede medreselerin etkinliğinin her geçen gün artması İslamlaşmanın lokomotif unsurlarından biri olmuştur. Geleneksel İslam anlayışı çerçevesinde ibadeti öğretim ve yönetim merkezi olarak çalışması gereken medreselerin bazılarının Pakistan'da radikalleşerek farklı amaçlara hizmet ettiği bilinmektedir. Pakistan Hükümeti'nin resmî verilerine göre ülkede 11. 221 medrese

---

⁶⁴ Gökçe, OĞAN, Pakistan Geleceğini Arıyor, Stratejik analiz dergisi, 2008, Şubat s.24.

⁶⁵ Gökçe, OĞAN, Pakistan'da İstikrar Aranıyor, Stratejik analiz dergisi, 2008, Şubat s. 24.

bulunmaktadır. Ancak resmî olmayan rakamlara göre ülkedeki medrese sayısı 20.000 ile 40.000 arasında değişmektedir.⁶⁶

Resmi makamlar tarafından kontrol edilmesi imkânsız alanlar olarak görebileceğimiz medreseler, Pakistan’da temel eğitimin verilmesi noktasında en önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁶⁷ Bugün Pakistan’ın pek çok radikal dinî grup ve silahlı örgüt açısından çekim merkezi haline geldiği kuşku götürmez bir gerçektir. Silahlı dini grupların bir listesini çıkarmak ve birbirinden tamamen ayırarak bir tanımlama yapmaya çalışmak, öncelikle söz konusu örgütlerin yapıları itibariyle mümkün görünmemektedir. Bu nedenle ilk olarak Pakistan’da İslami grupların tespit edilmeye çalışılması gerekmektedir. Zira her mezhep ve akımı temsil ettiği iddiasını taşıyan radikal örgütlerin mevcut olduğu bilinmektedir.

Pakistan’da Sünni çoğunluğu üç gruba ayırmak mümkündür: Diabendiler, Barelviler ve Vahabiler. Şiiler ise kendi içlerinde iki gruba ayrılmaktadır: 12 İmamcılar ve İsmaililer. Resmî verilere göre Şiiler özellikle Pencap, Karaçi ve Kuzey Batı Hudut Bölgesi’nde yoğunlaşmışlardır. Çoğunluğu İran Şiiliğine yakındır. Muhammed Ali Cinnah ve Zülfikar Ali- Benazir Butto gibi önemli siyasi figürler Şii Müslümanlardır.⁶⁸ Sünnilik ise Pakistan’da hâkim mezhep olarak tanımlanabilir. Sünniliğin en önemli akımı Diabendilerdir. Hindistan’da bulunan bir kentin ismi olan Diabendi, 1867 yılında reformist söylemlerin hâkim olduğu bir öğreti olarak ortaya çıkmıştır. Takipçileri Müslüman toplumun Hindistan’dan ayrılması amacına hizmet etmiştir. Dini ve yasal konularda “taklit” ilkesini uygularlar. Emperyalizm karşıtı bir tepki olması itibariyle de önemlidir.⁶⁹ Barelviler isimlerini yine Hindistan’da bir kentten almışlardır. Bu okul 19’uncu yüzyıl sonunda kurulmuştur. İslam ve Sufizmin kurumları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu okulun farklı inanış ve ritüellere daha toleranslı bir yapıya sahip olduğu iddia edilebilir. Vahabiler ise dini politik bir hareket olarak 18’inci yüzyılda Arabistan’da kurulmuştur. İslam’ın ilk yılları esasında dini bir devlet için “Cihat” çağrısına dayanır.⁷⁰

---

⁶⁶ Pakistan’da medreselere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz., O. N. Mehrotra, “Madarsa In Pakistan: The Chief Promoter Of Islamic Militancy and Terrorism”, Strategic Analysis, Cilt 23, No. 11, 2000, ss. 1879-1893., Stratejik Analiz, 2008, Şubat, s.25.

⁶⁷ Gökçe, OĞAN, Pakistan’da İstikrar Aranıyor, Stratejik analiz dergisi, 2008, Şubat s. 25.

⁶⁸ “Şii Jeopolitiği ve İran”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No.3, 2007, s. 65–100.

⁶⁹ Gökçe, OĞAN, Pakistan’da İstikrar Aranıyor, Stratejik analiz dergisi, 2008 Şubat s. 25.

⁷⁰ Gökçe, OĞAN, a.g.k., s. 24.

Bu genel açıklamalar ışığında Pakistan'da silahlı dinî örgütlenmeler arasında en belirginleri şu şekilde sıralanabilir:

- **Taliban:** Bir Afgan hareketi olarak bilinen Taliban'ın Afganistan'da güçlü kökleri ve destekçileri mevcuttur. Diabendi ve Vahabi okullarına dayanır.
- **Harkatul Müjahideen:** Harkatul Ansar'ın takipçilerinin oluşturduğu örgüt, ABD tarafından terörist örgütler listesine dahil edilmiştir. Örgüt Diabendi ve Vahabi okullarına dayanır.
- **Lashkar-e Taiba:** Markaz Dava wal Irshad siyasi örgütlenmesinin silahlı kanadını oluşturur. Lahore yakınlarındaki Muridke'de örgütlenmiştir. Son yıllardaki en etkin örgüt olarak değerlendirilmektedir.
- **Hizbul Müjahideen:** Cemiyeti İslami ile sıkı bağları olan örgüt, Keşmir'de faaliyet göstermektedir. Cemiyet-i İslami'nin gençlik kolları arasından doğmuştur. Üyelerinin büyük çoğunluğu lise ve üniversite mezunudur.
- **Hizbe Wahadet:** Şii bir örgütlenmedir. Ana üssü Afganistan'daki Hazara bölgesi olmakla birlikte İran ve Pakistan'daki Şii örgütlenmelerle sıkı ilişki içindedir.
- **Sipahe Sahaba Pakistan:** Sunni, politik ve silahlı bir örgüttür. Son derece muhafazakâr bir çizgiye sahiptir. İran ve Pakistan'daki Şiiliğe karşıtlığı ile bilinmektedir. Araplar tarafından finanse edildiği iddia edilmektedir. Taliban ve Harkatul Mujahideen ile sıkı ilişki içindedir.
- **Lashkar-e Jhangvi:** Sipah Sahaba Pakistan'ın ayrı bir silahlı kanadıdır. Pakistan'da mevcut örgütler içinde en korkulan yapılanmalar arasındadır.
- **Sipahe Mohammad Pakistan:** Şii bir örgütlenmedir. Pek çok silahlı eylemin faili olduğuna inanılmaktadır.⁷¹

---

⁷¹ a.g.k., s.26.

3.2. Ordu

Pakistan devleti, hem içeride karşı karşıya kalınan sorunların karmaşıklığı hem de dışardan gelen güvenlik baskısı nedeniyle son derece zor koşullarda kurulmuş bir devlet olarak değerlendirilebilir. Devletin bekası, Pakistan'daki karar vericilerin öncelikli ve en önemli konusu olmuştur. Karmaşık federal sistem merkezi hükümetin gücünü kısıtlarken, karar vericiler açısından devletin güvenliğini sağlamak, siyasi kurumların veya süreçlerin her zaman birkaç adım ötesinde telakki edilmiştir. Bu algılamadan siyasi sistem içinde en kazançlı çıkan yapılanma şüphesiz ordu olmuştur. Pakistan ordusu, hem dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı hem de ülkenin içine sürüklenmesi muhtemel iç siyasi çalkantılara karşı güvence olarak görülmüştür.⁷² Pakistan iç siyasetinde sivil ve askeri bürokrasi arasındaki güç dengesi her anlamda bozulma eğilimini sürdürmektedir. Sivil kurumların askeri yapıya karşı güç kaybetmesinin bazı temel nedenlerinin dikkatle ele alınması, ordunun politika üzerindeki baskın varlığını anlamamıza yardımcı olabilecek niteliktedir. Bu unsurların başında sivil yapılara duyulan güvensizlik gelmektedir.

Pakistan bağımsızlığın ilk yıllarında siyasi liderlik konusunda derin sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Pakistan'ı bağımsızlığa götüren lider Muhammed Ali Cinnah bağımsızlıktan 13 ay sonra, Eylül 1948'de vefat etmiştir. Hindistan'dan farklı olarak Pakistan kendisine önderlik edecek ve siyasi kurum ve süreçlere yön verebilecek karizmatik bir liderin önderliğinde son derece kısa bir süre yol alabilmiştir. Muhammed Ali Cinnah'tan sonra Pakistan'ın siyasi liderlerinin milli bir duruş sergileyemedikleri, ufuksuz politikaların peşinde, halkı yönlendirme kabiliyetine erişemedikleri iddia edilebilir.⁷³ Bu durum diğer kurumlar zayıflarken, ordunun sivil kurum ve süreçlere kıyasla itibar kaybetmeden bu günlere gelebilmesini sağlamıştır. Pakistan ordusunun saygınlığı ve politik gücünün en önemli nedeni Keşmir sorunu ile doğrudan bağlantısı ve ülkenin bölünme tehdidine karşı bir güvence olarak algılanmasıdır.⁷⁴ Geleneksel olarak Pakistan ordusunun halk arasındaki imajı daimi iyi olmuştur. Orduya duyulan saygının kaynağı büyük oranda "cihat", "gazi" ve "şehit" gibi İslami kavramların yüklediği anlamlara da bağlanabilir.⁷⁵ Kabile bağlarının son derece güçlü olduğu bir ülke olan Pakistan'da ordu bu bağlamda da

---

⁷² a.g.k.

⁷³ a.g.k., s.27

⁷⁴ a.g.k.

⁷⁵ Gökçen, OĞAN, Pakistan Geleceğini Arıyor, Stratejik Analiz Dergisi, s.27

önemli bir avantaja sahiptir. Orduyu oluşturan etnik-dini kompozisyona bakıldığında rütbeli subaylar dâhil olmak üzere çoğunluğun Pencap, Kuzeybatı Hudut Bölgesi ve kabile alanlarından gelen personelden oluştuğu, bu bölgelerin yalnızca ordu içinde değil sivil bürokratik yapı bağlamında da hayli güçlü olduğu ifade edilebilir.⁷⁶

Bir siyasi sistem içinde ordunun ağırlığını ortaya koyan en önemli göstergelerden biri kuşkusuz ulusal kaynakların ne kadarının askerî yapının emrine tahsis edilmiş olduğudur. Pakistan örneğinde oranların çarpıcı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Sadece askeri yönetim dönemlerinde değil sivil yönetimlerde de bütçenin önemli bir kısmı savunma harcamalarına aktarılmaktadır. Tüm hükümetler, askerî harcamalara bütçeden en büyük payı ayırmışlardır.⁷⁷ Bütçeden aldığı paya ek olarak Pakistan ordusu ekonomi içinde de önemli bir aktördür. Ordunun sahip olduğu şirketler toplamda Pakistan yurtiçi hasılasının yaklaşık yüzde 3'ünü oluşturmaktadır. Ordu Pakistan'da beş büyük gruba sahiptir. Bunların başında Fauji Grubu gelmektedir. Fauji Grubu, sahip olduğu ticari işletmelere ek olarak 800 okul ve 100 kadar hastanenin de sahibidir. İkinci büyük grup Ordu Refah Güven Şirketi'dir. Pakistan'ın en büyük bankası olan Askari Bank da bu gruba aittir. Hudut Çalışma Örgütü, Ulusal Lojistik ve Özel İletişim Örgütü ordunun sahibi olduğu diğer işletmelerdir.⁷⁸ Son derece başarılı bir görüntü çizen bu şirketlerin başarısının altında yatan en temel etkenin ordunun şirketler için gerekli her türlü lobi faaliyetini yapıyor olması iddia edilmektedir.

Pakistan siyasi hayatı içinde ordunun etkinliğini sağlayan en önemli faktörlerden biri ise askerî darbeler olmuştur. Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı İskender Mirza, 1958 yılında Genel Kurmay Başkanı Eyüp Han ile anlaşarak ilan ettiği sıkıyönetimden 20 gün sonra tutuklanmıştır. Eyüp Han yönetiminin askeri rejimi 1962 yılına kadar devam etmiştir. Eyüp Han'ın askeri rejiminin hazırladığı anayasa sonrasında demokrasiye dönüş de kısa süreli olmuştur. Zira 1970 yılında gerçekleştirilen ikinci askeri darbe sonrasında 1971 yılında Doğu Pakistan'ın Bangladeş adı ile Pakistan'dan ayrılması ile siyasi gerilim daha da artmıştır. 1977 yılında Ziya-Ül Hak'ın gerçekleştirdiği darbe sonrasında, Pakistan 1999 yılının Ekim ayında Pervez Müşerref tarafından düzenlenen darbe ile yeniden

---

⁷⁶ a.g.k.

⁷⁷ a.g.k.

⁷⁸ Owen Bennett Jones, Pakistan: Eye Of The Storm, New Haven – Londra, Yale University Press, 2002, s. 278.

askeri yönetim altına girmiştir. Askeri darbeler, Pakistan siyasetinde ordunun müdahalesi tehdidini sürekli canlı tutmuştur. Bu nedenle ordu hem halk hem de siyasiler tarafından yapılan değerlendirmelerin en başında yer almış ve siyasetin doğal bir parçası olarak görülmüştür. Hakkılık payı tartışılır olmakla birlikte Pakistan ordusunun sadece halk arasında değil, siyasetçiler arasında da itibar ve güvene sahip olduğu görülmektedir. Ancak Pakistan'ın bugün yaşadığı sorunların temelinde diğer faktörler kadar, hatta belki de daha fazla olarak Pakistan ordusunun tutum ve tavırlarının da payı olduğu ifade edilmelidir. Zira Pakistan, bağımsızlık ilanından bugüne kadarki zamanın yarısında askeri yönetimler tarafından idare edilmiştir. Bu durumda Pakistan'da ordunun sivil yönetimlerin iş başında olduğu dönemlerde askeri yönetimler dönemine nazaran daha zarar verici olduğu yönündeki iddialar da değerlendirilmelidir.⁷⁹ Zira askeri rejimler döneminde hiç olmazsa ülkede istikrardan söz edilebilirken, sivil hükümetlerin ordunun sürekli müdahaleleri nedeniyle böyle bir şansı hiç olmamıştır. Tarık Ali'nin Düello adlı kitabında şu satırlar yer almaktadır; "Pakistan ordusu, Pakistan'ın birleştirici gücü olmakla böbürlenir; sanki onsuz ülke yok olacaktır. Oysa benim burada anlatmaya kalkıştığım tarih, bize bunun tam tersi olduğunu gösteriyor".

3.3. İstihbarat Teşkilatları ve ISI

Bugün Pakistan'da en güçlü yapılanma ordu ve onunla iç içe geçmiş istihbarat birimleridir. Ordu ile istihbarat birimleri genelde paralel bir yapıda faaliyet göstermektedirler. Pakistan'da faaliyet gösteren ve çeşitli kurumlara bağlı birkaç istihbarat yapılanmasından bahsedilebilir. Pakistan İstihbarat Bürosu içerisinde üç farklı yapılanma söz konusudur. Bunların en güçlüsü Butto suikastında de adı geçen ve Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan İstihbarat Birimleri Koordinatörlüğü'dür (ISI). Orduya bağlı olarak çalışan Askerî İstihbarat (DGMI), Özel Hizmet Grubu (SSJ), Pakistan Genel Müfettişliği (Sigipi) birimleri ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı çalışan Federal Araştırma Bürosu (FIA) ve Narkotik Maddelerle Mücadele Birliği gibi doğrudan istihbarat faaliyetiyle ilgilenen birimler mevcuttur.⁸⁰

Pakistan'ın bağımsızlık mücadelesinde ordu ve istihbarat birimlerinin çok büyük rolü olduğu için ülke kuruluşundan bu yana diğer devletlerden daha farklı bir

⁷⁹ Owen Bennett Jones, a.g.k., s. 279.

⁸⁰Gökçen OĞAN, Stratejik Analiz Dergisi, Şubat, 2008, s. 28-29.

şekilde Pakistan bu kurumların gücü ve etkisi altında kalmıştır. Ordu ve istihbarat birimleri birçok durumda iç politikaya müdahale etme sorumluluğunda ve gücünde olduklarını düşünmektedirler. Pakistan istihbarat örgütleri içerisinde en etkin olan ISI sadece Pakistan'da değil, bugün Kuzey Afrika'dan Güney-Doğu Asya'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyada son derece etkindir ve bu coğrafyada çeşitli operasyonlar yürütmektedir. ISI'nın yukarıda bahsedilen coğrafya içinde en etkin rol oynadığı alanlar Afganistan ve Keşmir bölgeleridir.

Bugün ISI'nın Pakistan'ın nükleer silah çalışmalarında da ciddi rolü olduğu bilinmektedir. ISI'nın desteği ile kurulan Taliban örgütü ve eski Afgan mücahitlerinin önemli bir kısmının hala bu örgütün etki alanı içerisinde olduğu iddia edilmektedir. ISI ayrıca Batılı (özellikle Amerikan ve İngiliz) istihbarat örgütleriyle de sıkı ilişki ve işbirliği içerisinde. ISI'nın sadece diğer istihbarat örgütleriyle değil küresel terör örgütleriyle de ilişkilerinin olduğuna dair iddialar mevcuttur. Örneğin ISI'nın önceki başkanı General Hamid Gül'ün Usame Bin Ladin ile bizzat tanışıklığının olması (bazı iddialara göre ortak ticari faaliyetlerinin bulunması) ve Taliban'ın kurulmasındaki ISI'nın oynadığı rol buna en iyi örnektir. ISI, Batılı istihbarat örgütleriyle zaman zaman ortak operasyonlar da yürütmektedir. İşte bu karmaşık ilişkiler ağı ISI'nın Pakistan'daki askeri darbeler ve siyasi cinayetlerde parmağı olduğu şüphesini doğurmaktadır. ISI'nın böylesine muazzam gücü Pakistan liderlerinin her zaman ilgisini çekmiş zaman zaman bu liderler ISI'yı kullanırken, zaman zaman da ISI Pakistan liderlerini kullanmıştır.⁸¹

Pakistan'ın siyasi yaşamı dikkatle incelendiğinde hem askeri hem de sivil yönetimlerin istihbarat teşkilatlarını anayasal çıkarlardan çok kişisel ya da partisel çıkarlarını korumak ya da geliştirmek için suistimal ettikleri gerçeği ile karşılaşılabilir. Aslında ISI, Pakistan'ın kuruluşunun ilk 30 yılı içinde iç istihbarattan çok dış istihbarata yönelmiştir. Bunun da önemli nedeni mevcuttur. Öncelikle Pakistan Devleti, Hindistan'ı kendi bekası için öncelikli tehdit olarak algılamış ve istihbarat çalışmalarını Hindistan merkezli bir yoğunlukla sürdürmüştür. Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile ISI'nın dış istihbaratta tecrübesi ve etkinliği artmıştır. ISI bu dönemde Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele eden gerillalarla sıkı bir ilişki içine girmiştir. Aslında ISI'nın kuruluş amacının da iç

---

⁸¹ a.g.k., s.29.

istihbarattan çok dış istihbarat açığını kapatmaya yönelik olduğu iddia edilebilir. Zira ISI kurulmadan önce Pakistan'daki tek istihbarat örgütü İstihbarat Bürosu idi. Polis istihbaratı olarak da nitelendirebileceğimiz bu kuruluşun 1947–1948 yılları arasında Hindistan-Pakistan savaşında gerekli faydayı sağlayamaması, askerinin daha hâkim olduğu yeni bir örgütlenmenin yani ISI'nın doğmasına neden olmuştur.⁸²

Keşmir ve Afganistan konuları açısından Pakistan'ın öncelikli aracı olan ISI'yı iç politikada gerekli kılan bazı unsurlar olduğu da açıktır. Kişisel veya partisel hesaplara ek olarak ulusal güvenliği ilgilendiren konularda da ISI öncelikli olarak görüşüne başvurulmuş kurum niteliği taşımaktadır. Pakistan içerisinde var olan ayrılıkçı hareketlerin kontrol altına alınması veya etnik ve dinsel farklılıkların bir arada tutulması kapsamında ISI'nın operasyonları ve sağladığı bilgiler vazgeçilmez olarak değerlendirilmektedir. ISI'nın kendi algılamasına göre iç politikada etkin olmasını gerektiren etkenler ise üç grupta toplanmaktadır.⁸³ Bu unsurların başında askerlerin siyaseti idare etmesi ve ülkeyi perde arkasından yönetmesi gerektiğine duyulan inanç gelmektedir. İkinci olarak ISI, sivil istihbarat teşkilatlarını dışlayarak seçilmiş sivil bir hükümetin kontrolünde güçlenmelerine engel olmak istemektedir. Son olarak ISI kendisini ulusal güvenliğe tehdit oluşturabilecek konularda en önemli aktör olarak görmektedir. Tüm bu nedenlerle Pakistan'da ISI ulusal güvenlik ve dış politikanın oluşturulmasında en önemli kurumlar listesinin başında gelmektedir.⁸⁴

---

⁸² a.g.k.

⁸³ a.g.k.

⁸⁴ a.g.k., s.29-30.

4. ASYA'DA GÜÇ MERKEZLERİ VE BÜYÜK OYUN

4.1. Asya'da Pakistan'ın genel durumu

Yeni bir devlet olmasına rağmen Pakistan, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, önde gelen bir Asya ülkesi olarak uluslar arası alanda önemli girişimlerde bulunmuştur. Pakistan sözcüğü içerisindeki “K” harfinin geldiği Keşmir sorunu kuruluştan başlayarak bugüne kadar devam edip gelmiş ve sürekli olarak Hindistan ve Pakistan arasında gerginliğe yol açmıştır. Halkının dörtte üçü Müslüman olan Pakistan'ın yanı başındaki Keşmir eyaletinin diğer Müslümanlarla birleşmesine Hindistan bir türlü izin vermemiş ve bölgede sürekli olarak asker barındırarak Keşmir'in Pakistan sınırlarına katılmasını engellemiştir.

Gelecekte, Çin ile beraber orta Asya bölgesinde rekabet halinde olan Hindistan, bütün Asya kıtasında söz sahibi olabilmek açısından Keşmir'i stratejik öneme sahip bir bölge olarak görmekte ve bu nedenle kesinlikle Pakistan ile birleşmesini kabul etmemektedir. Pakistan ise, Keşmir halkının büyük çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle, bu eyaleti Hindistan Müslümanlarının kurmuş olduğu Pakistan devletinin doğal bir parçası olarak görmekte ve bu bölgenin adının baş harfini devletin isminde muhafaza etmektedir. İkinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan Keşmir sorunu bugünde devam etmekte ve iki komşu ülkeyi karşı karşıya getirmektedir. Böylesi sürekli düşmanlık koşulları içinde, önce Hindistan nükleer güç haline gelmiştir. Asya kıtasındaki Çin-Rusya rekabeti nedeniyle Rusya'nın desteği ile Hindistan bir nükleer güç ülkesi düzeyine gelmiş ve atom bombası yapmıştır. Atom silahı ile kendisini yok edeceğini varsayan Pakistan'da tıpkı Hindistan gibi nükleer santral yaparak kısa zamanda atom bombası yapmış ve Hindistan'a eşdeğer nükleer güç haline gelerek kendi varlığını silah gücü ile güvence altına almıştır.

Kendisine özgü koşullar nedeniyle Pakistan, Çin, Fransa ve Libya'nın destekleriyle bir nükleer güç düzeyine gelmiş ve atom silahına sahip ilk Müslüman ülke durumuna gelmiştir. Diğer İslam ülkelerinde daha atom silahı gelişmemişken, Pakistan'ın bu konuda öne geçerek nükleer bir güç olması tamamen bulunduğu yerin jeopolitik özellikleri nedeniyledir. Asya dengelerinde Rusya, Hindistan'ı destekleyerek Çin'in karşısına çıkmaya hazırlanırken, Çin bir adım geri durarak Pakistan'ın nükleer güç olmasına yardımcı olmuş ve Hindistan'ın karşısına sınır

komşusu bir Müslüman ülkenin atom silahı ile çıkmasını sağlamıştır. Tamamen yerel sebeplerden dolayı Pakistan'ın nükleer silaha sahip olması zaman içinde sürekli olarak başına dert açmış ve değişen dünya konjonktüründe bu ülkenin emperyalizmin başlıca hedeflerinden birisi konumuna sürüklenmesine neden olmuştur. Pakistan demokrasisi kendi halinde gelişirken, Hindistan rekabeti nedeniyle Çin'e karşı bir yakınlaşma ortaya çıkmış ve bu durumdan rahatsız olan Amerika Birleşik Devletleri de askeri yardımlarla ele geçirdiği Pakistan ordusu aracılığı ile bu ülke rejimine sürekli olarak müdahale ederek, Pakistan'ın Çin'in etki alanına girmesini önlemeye çalışmıştır.⁸⁵

ABD'nin Orta Asya da ve İran başta olmak üzere Ortadoğu'da yaşadığı krizler ABD için Pakistan'ın önemini daha da artırmaktadır. Zira Afganistan'daki ABD güçlerinin lojistiğinin %75 i halen Pakistan üzerinden sağlanmaktadır. Buna karşılık Pakistan ABD'nin sadece bu taktiksel bakışından pek memnun değildir. Dahası ABD'nin Hindistan'la olan stratejik işbirliği ve nükleer silah konusunda Hindistan'a verdiği destek, Pakistan'da huzursuzluğa neden olmaktadır. Pakistan'ın uluslararası camianın, özellikle ABD'nin gözündeki öneminin birinci unsuru Afganistan'da yaşanan gelişmelerdir.⁸⁶

27 Mart 2009'da ABD Başkanı Barack Obama yeni Afganistan stratejisini açıkladı. Obama, Afganistan ve Pakistan'daki durumların giderek daha vahim bir hal aldığı ve bölgedeki radikal güçlerin ABD halkına ve dünyaya büyük bir tehdit unsuru oluşturduğunu söyledi ve bombalar ve kurşunların El Kaide ve Taliban'a karşı mücadelede yeterli olmayacağını belirterek, Pakistan'a önümüzdeki beş yıl boyunca toplam 7,5 milyar dolar kaynak aktarılacağını ve bu parayla yeni okullar, yollar inşa edeceklerini ve alt yapı yatırımları yapacaklarını ilan etti.⁸⁷ Yetkililer yeni Afganistan stratejisinin ülkeyi Pakistan ile birlikte ele alacağını, Taliban militanlarına sığınak vazifesi gören Pakistan topraklarında istikra sağlanması için İslamabad yönetimine ekonomik yardım yapılacağını belirtiyorlar.⁸⁸

---

⁸⁵ Anıl Çeçen, Pakistan'dan Kırgistan'a, 2023 Dergisi, Ocak 2008, s. 35.

⁸⁶ Celalettin Yavuz, Gop'un Pakistan ayağında enerji hatları ve terörü besleyen oyunlar, 2023 dergisi Ocak 2008, s. 16–17

⁸⁷ Barış Adıbelli, Jeopolitik ödül Avrasya, syf 31.

⁸⁸ Barış Adıbelli, a.g.e., syf 32.

Hindistan ile ilişkilerini irdelediğimizde Hindistan ve Pakistan 1947-1948, 1965 ve 1971 yıllarında olmak üzere üç kere savaşmış ve birkaç kerede savaşın eşiğine gelmiş ülkelerdir. Pakistan-Hindistan ilişkilerinin tipolojisini aslında iki ülke arasındaki gerginlikler oluşturuyordu. Bu nedenle Pervez Müşerref döneminde ilişkilerinin normalleşmesi yönünde girişimlerde bulunuldu. Batı'nın da desteğini arkasına alarak iktidara gelen Ali Asif Zerdari, Pakistan-Hindistan ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmak için kimi tavizler vermek pahasına bu süreci başlattı. Birleşmiş Milletler Olağan Genel Kurul toplantıları için New York'ta iken Hindistan Başbakanı ile bir araya gelen Zerdari yeni dönemin temellerini attı. Fakat Mumbai saldırıları bu yeni dönemi dinamitledi. 26 Kasım 2008 tarihinde Hindistan'ın finans merkezi Mumbai(Bombay) kentinde yapılan terör saldırılarının ardından Hindistan resmen Pakistan'ı sorumlu tuttu. Saldırganların Pakistanlı olması ve Lashkar-e Taiba üyesi olması Hindistan için saldırın adresinin bulunmasında yeterliydi. Hindistan Mumbai saldırılarının ardından yeni başlayan sürecin aksine çok sert tutum ve söylemlerde bulunmaya başladı.⁸⁹

Pakistan'da tüm bu gelişmeler olurken Pakistan'ın doğal müttefiki Çin'de gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Çin ve Pakistan'ın jeopolitiği, iki ülkeyi müttefik ilişkisi içinde birbirine yaklaştırmaya zorlamaktadır. Çin ve Pakistan, yakın komşuları Hindistan'ın yükselen gücünden en çok rahatsızlık duyan iki ülke konumundadır. Nitekim Hindistan ve ABD arasında işbirliğinin konuşulduğu dönemlerde, Pakistan ve Çin arasındaki dostluğun da gündeme getirildiğini görüyoruz. Eski Başkan Pervez Müşerref son Çin ziyareti sırasında, yakın ekonomik işbirliği içerisinde olan iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2011 yılına kadar 15 milyar dolara ulaşmasını hedeflediklerini söylemişti. Eğitim alanındaki işbirliğinden de bahseden Müşerref, Pakistan'ın başkenti İslamabad'da kurulması planlanan ortak mühendislik ve teknoloji okullarının bu konuda büyük katkı sağlayacağını ümit ettiklerini açıklamıştı. Çin ve Pakistan, savunma alanında da müttefik konumundadırlar. Özellikle 2006 yılında iki ülke hava kuvvetleri arasında imzalanan çeşitli anlaşmalar ve sonrasında devam eden yakın işbirliği, bu stratejik ilişkiyi daha da önemli kılmaktadır.⁹⁰

---

⁸⁹ Barış Adıbelli, a.g.e, s. 109-110.

⁹⁰ www.asam.org.tr (<http://www.tumgazeteler.com/?a=2757370>), (18.02.2010)

4.2. Enerji Kaynakları

Sanayileşmenin her zamankinden hızlı olarak gerçekleştiği günümüzde, enerji kaynaklarına sahip olmak ya da bu kaynaklara güvenli bir şekilde ulaşabilmek devletler için çok önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Günden güne eriyen söz konusu kaynaklar kıtlaştıkça, önemleri de buna paralel olarak artmaktadır. Avrasya’da oynanan yeni oyunu ve Pakistan’ın bu oyundaki rolünü anlamak için enerji kaynaklarını incelemek gerekmektedir. Enerji kaynakları, daha çok da petrol ve doğalgaz ekseninde gelişmekte olduğundan öncelikle, söz konusu enerji kaynaklarının nasıl meydana geldiklerini, dünya üzerinde ne kadar rezerv bulunduğunu ve neden bu kadar önemli olduklarını belirtmek doğru olacaktır.

4.2.1. Petrol ve Önemi

Geçmişten günümüze önemi günden güne artan enerji kaynaklarının en önemlisidir petrol. Petrol; kendine has bir kokusu olan 0,80 ile 0,95 arasında değişen yoğunlukta, çok koyu renkli ve hidrokarbonlardan meydana gelen, rafine edilmemiş tabii mineral yağ olarak tanımlanır. Oluşumunda daha çok denizlerde ya da denizlere dökülen akarsu ağzlarında yaşamış olan hayvansal ve bitkisel canlı organizma kalıntılarının önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bilindiği gibi milyonlarca yıl önce şimdi üzerinde yaşanan karaların büyük bir bölümü denizlerle kaplıydı. Bu alanlarda yaşayan canlı organizmaların dibe çökmüş kalıntılarının üzerine akan sularla taşınan çamur ve toprak zamanla tabaka tabaka yığılmaya başlamıştır. Bu tabakaların ağırlıklarının gittikçe artması sonucu oluşan basıncın ısı meydana getirmesi, milyonlarca yıl sonra bu kalıntıları petrol ve doğalgaz olarak ortaya çıkarmıştır.⁹¹

Ham petrol; siyah ya da koyu yeşil renkte olup, içeriğinde bulunan maddelerin çeşitliliği sebebiyle pis kokuludur. Petrol ismini ilk bulunuşunun taşlar arası sızıntı yağları olması sebebiyle Latince (Petra=Taş ve Oleum=Yağ) kelimelerinden alır.⁹² Eski çağlardan beri hastalık tedavisinde, ilaç yapımında ve kaba yağlamada kullanıldığı bilinmektedir. Yine de bu çok önemli kaynağın değerinin o çağlarda tam olarak kavrandığı söylenemez. Petrolün bir güç kaynağı

⁹¹ Filiz Öner Türk, Petrol ve Ekonomisi Üzerine, Maliye Bakanlığı Teftiş kurulu Yayınları, No.259, Ankara,1983, s.14.

⁹² Mehmet Kocaoğlu, Petro-Strateji, Türkeli Yayıncılık, Ankara, 1996, s.3.

olarak ortaya çıkması 16, 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan keşifler sonucu olmuştur. Ancak kullanımının hızlanması 20.yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Petrol, ticari manada ilk kez Rusya'da kullanılmış, hatta Bakü yakınlarında çıkarılan petrolün işlenmesi amacıyla bir işleme kompleksi bile kurulmuştur.⁹³

Petrolün aranılıp bulunmasından tüketilmesine kadar geçen bütün safhalar petrol endüstrisini meydana getirir. Yani petrolün aranması, işlenmesi, dağıtımı ve tüketilmesi bu endüstrinin kapsamı alanındadır. Günümüzde birçok sanayi kolu petrole dayalı olarak gelişmektedir. Diğer bir deyişle, çağımızın güçlü sanayilerinin olmazsa olmazı, makinelerin damarlarında dolaşan kandır petrol. Bugün, petrol endüstrisinde dönen para miktarı trilyonlarca dolarla ifade edilebilecek dev boyutlara ulaşmıştır. Bu sektörde faaliyet gösteren bazı şirketlerin bütçeleri, orta ölçekli ülkelerin bütçelerinden bile büyük duruma gelmiştir. Hal böyle olunca, zenginleşip palazlanan bu kuruluşlar ekonomik bir güç oluşturarak, ulusal ve uluslar arası boyutlarda strateji uygulayabilme yeteneğine kavuşmuşlardır. Bu durum petrol piyasalarında belirleyici roller oynayabilmelerine zemin hazırlamıştır. Petrolün bir sanayi kolu olarak ortaya çıkması 19.yüzyılın ortalarına denk düşmektedir.

Kanadalı Abraham GESNER'in doğal yollarla yeryüzüne çıkan petrolden gaz yağı rafine etmesi petrol sanayinin ortaya çıkmasını temsil etmektedir. Endüstri devrimin hızlanmasıyla birlikte buharlı makinelerin yayılması kömürün önemini devam ettirmesine yol açsa da, Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında başlıca enerji kaynağı olarak petrolün yükselişi başlamıştır.⁹⁴ Petrol; Politik, ekonomik ve askeri olarak paraya ve güce çevrilebilen en uygun maddedir. Sanayileşmiş devletlerin tarihlerine bakıldığında bu ülkelerin zenginleşmelerindeki en önemli faktörün yeraltı kaynakları olduğu görülmektedir. Yine bu ülkelerin 20.yüzyılda petrolü ve petrole dayalı endüstrileri en iyi şekilde kullandıkları bilinmektedir.

Ekonomik değeri gittikçe artan petrolün bazı ülkelerde hiç olmaması, bulunup çıkartılmasının pahalı olması, elde edilen petrolün zor ve pahalı bir işleme tabi tutularak kullanılabilir duruma getirilmesi, söz konusu ülkeler açısından bir avantaj

---

⁹³ Filiz Önertürk, a.g.e., s.15-16.

⁹⁴ Yavuz Özdemir, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Enerji Potansiyelleri ve Politikaları, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası ilişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 2.

olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü topraklarında petrol bulunan ülkelerin hemen hemen hepsinin bu petrolü ne çıkartacak, ne de işleyip piyasaya sürebilecek teknolojik ve ekonomik gücü yoktur. Birinin petrolü diğerinin teknolojisi ve sermayesi olmadan bu kaynaklar bir mana ifade etmemesine bağlı olarak ortaya çıkan fırsatı kaçırmayan sanayileşmiş ülkeler, her ne kadar petrolü Dünya'ya kazandırmışlarsa da, pastadan en büyük payı da yine onlar almışlardır.⁹⁵

Petrole hemen hemen her seviyede rastlanılabilir. Eski metotlarla yapılan araştırmalara göre Petrolün %52'si 1000-2000m. , %34'ü ise 2000-3000m. Derinlikte tespit edilmiştir. Rakamların böyle olmasının sebebi 1970 yılına kadarki sondaj makinelerinin yetersiz kalmalarıdır. Ancak, en son metotlarla yapılan araştırmalar bu bilgileri kökünden değiştirmiştir. Eski araştırmalarda kullanılan yöntemler manyetik, gravite ve sismik yöntemlerdi. Yeni yöntemler ise uydu, uçak ve radar tespiti yöntemleridir. En yeni ve güvenilir yöntem olan uzaydan Hiperspektral görüntüleme yöntemiyle daha iyi ve daha kesin sonuç almak mümkün olmuştur.⁹⁶ 2005 yılı sonunda dünya ispatlanmış petrol rezervi 163.6 milyar ton, yani 1200,7 milyar varildir. 2005 yılı üretim kapasitesiyle ispatlanmış petrol rezervinin ömrü 40,6 yıl olarak ortaya çıkar. Dünya ispatlanmış petrol rezervinin %61,9'u Ortadoğu'da , %5,0'i Kuzey Amerika'da , %8,6'sı Orta ve Güney Amerika'da , %11,7'si Avrupa ve Avrasya'da, %9,5'i Afrika'da, %3,4'ü de Asya-Pasifik bölgesinde bulunmaktadır.⁹⁷

Birinci Dünya Savaşından sonraki süreçte, öneminin gittikçe artmasına paralel olarak Petrol, sadece enerji kaynağı olmaktan öte manalar ifade etmeye başlamıştır. Öncelikle Petrol yeni endüstri kollarının kurulmasını sağlamış, bütün sanayi alanlarındaki etkileşimi arttırmıştır. Genel olarak üretilen mal ve hizmetlerin kalitesinin yükselmesini sağlamış ve yeni iş sahaları ortaya çıkarmıştır. Bu ise milli gelirlerin artmasına yeni imkânların ve piyasaların açılmasına zemin hazırlamıştır. Medeni çizginin yükselmesi adına bu kadar faydası olan petrol ayrıca, birçok toplumsal hareketin, İç savaşların ve savaşlarında müsebbibi durumundadır. Dünya Petrol pastasından daha çok pay almak için ülkelerin kaderleriyle, yani milyonlarca insanın hayatıyla oynandığı da yadsınamaz bir gerçektir. Her şekilde

⁹⁵ Mehmet Kocaoğlu, a.g.e., s. 3.

⁹⁶ Yavuz Özdemir, Kazakistan, Yüksek Lisans Tezi, s. 7.

⁹⁷ BP Dünya Rezerv Raporu, 2005, <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=91> (18.02.2010)

palazlanmalarını sürdürmek isteyen petrol kartelleri, her ne kadar inkar etseler de, 20.yüzyılda gerçekleşmiş olan bir çok savaşın, etnik çatışmanın, suikastın, devrimin ya da darbenin perde arkasından seyreden faileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu kartellerin mantığını anlamak istiyorsak eğer, İngiltere'nin yetiştirdiği en güzide devlet adamlarından biri olan Churchill'in şu açıklaması bize yardımcı olacaktır. “ *Bir damla petrol bir damla kandan daha değerlidir.*”⁹⁸

4.2.2. Doğalgaz ve Önemi

Doğalgaz; petrol gibi, milyonlarca yıl önce yaşamış olan canlı organizma artıklarının yer kabuğunun altına gömülüp, bir takım kimyasal ayrışımına uğramaları sonucunda oluşmuştur. Metan(CH₄) , Etan (C₂H₆) ve Propan(C₃H₈) gibi moleküler ağırlıklı hidrokarbonlardan meydana gelmiş olup, renksiz, kokusuz ve havadan hafif bir gazdır. Yeraltında yalnız başına veya petrolle beraber bulunabilir. Petrol gibi doğal gaz da kayaçların mikroskopik gözeneklerinde bulunur ve kayaç içerisinden akarak üretim kuyularına ulaşır. Çıkarıldıktan sonra rafine edilerek içerisinde bulunan ağır hidrokarbonlardan ayrıştırılır.⁹⁹

İlk doğal gaz sızıntılarının M.Ö.6000–2000 yılları arasında İran'da belirlendiği, ancak kullanımına M.S.900'lerde Çin'de başladığı düşünülmektedir. Marko Polo 1273 yılında, Bakü'deki Zoroastrian ateş tapınağında ki doğal gaz alevlerinden ve bu alevlerin yüzyıllardır yanmakta olduğundan bahsetmiştir. Avrupa'da ise 1659 yılında İngiltere'de bulunan ve tanınan doğal gaz 1670'lerde kömürün damıtılması yoluyla üretilmeye başlanmıştır. Doğal gazın yaygın olarak kullanılmaya başlaması ise 1970'li yıllara denk gelmektedir.¹⁰⁰ Dünya'da doğal gazın önemli bir enerji aktörü olarak sahneye girişi, 1970'lerde ortaya çıkan Petrol krizinden sonra olmuştur. Özellikle sanayileşmiş Avrupa ülkeleri doğalgaz kullanmaya yönelmişlerdir. Ekonomide doğal gaz temelde yakıt olarak kullanılmakla birlikte,1980'lerden sonra değişik sanayi dallarında da kullanımının arttığı görülür. Pahalı enerji maliyetlerine alternatif, kullanımın kolay ve hızlı olması sebebiyle çok çabuk yayılmaya başlamıştır.¹⁰¹ Dünya doğal gaz bölgelerine bakıldığında; petrole

⁹⁸ Yavuz Özdemir, Kazakistan... Yüksek Lisans Tezi, s. 8.

⁹⁹ Suat Bağcı, “Petrol ve Doğal Gazın Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu” 08.07.2002,s.1
<http://www.e-aso.org.tr/Asobulten/büyüteç> (18.02.2010)

¹⁰⁰ T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, “Doğal Gaz” Ankara, Mart 1997, Yayın No:303,s.2

¹⁰¹ Yavuz Özdemir, Kazakistan... Yüksek Lisans Tezi, s. 2.

göre daha geniş bir alana yayıldıkları görülmektedir.1980'lerden sonra dünyadaki doğal gaz üretiminin önemli oranlarda arttığı göze çarpmaktadır. Bu artışın asıl nedeni 1980'li yıllarda OPEC üyesi ülkelerin sınırları dâhilinde keşfedilen doğalgaz rezervlerinden kaynaklanmaktadır.¹⁰² Dünyadaki doğal gaz rezervleri günümüzde var olan talepleri karşılayabilecek düzeydedir. BP raporlarına göre 2003 sonu itibariyle dünya ispatlanmış doğal gaz rezervlerinin 176 trilyon m³ olduğunu öğrenmekteyiz. Bununla birlikte üretimin en çok Rusya ve Ortadoğu ülkelerinde arttığı görülmektedir. Yine Orta Asya doğal gaz rezervleri sürekli değişmekle beraber, bölgenin 18–20 trilyon m³ civarında rezerve sahip olduğu öne sürülmektedir.¹⁰³ Doğal gazın bu kadar yoğun olarak kullanılmasının 50–60 yıl daha sürebileceği düşünülmektedir.

4.3. Asya'daki Yeni Dengeler

11 Eylül öncesinde Putin ile yeniden yükseliş sürecinde aktif bir politika izleyen Rusya, Avrasya bölgesinde eski Sovyet hâkimiyet alanındaki topraklar başta olmak üzere bir strateji uygulamaya çalışmaktaydı. Çin ile ilişkilerini geliştirmiş, Hindistan ile ikili anlaşmalara imza atmıştı. Çin de öncelikle komşularla sorunsuzluk üzerine bir politika üreterek geleceğin süper gücü olmak için kendi Avrasya stratejisini uyguluyordu. Özellikle yakın gelecekte sürekli artan enerji ihtiyacının gidermek için birçok ülkeyle ikili görüşmelerde bulunuyordu. Ancak 11 Eylül sonrasında Avrasya coğrafyasında beklenmedik bir aktör daha ortaya çıktı.

---

¹⁰² Yavuz Özdemir, Kazakistan... Yüksek Lisans Tezi, s. 9.

¹⁰³ Yavuz Özdemir, a.g.k.

5. AFGANİSTAN MÜDAHALESİ VE DEĞİŞEN DENGELER

Avrasya'nın Soğuk Savaş sonrası niteliğinde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Her şeyden önce Soğuk Savaş döneminin siyasal bloklaşmasının perdelediği jeoekonomik temele dayalı dinamikler hareketlilik içindedir. Güç mücadelesinin çok boyutlu unsurları Avrasya kökenlidir. Asya'nın geleceği Avrupa'nın da geleceğini belirleyecektir. ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası ilan ettiği birçok jeopolitik tezin ve uygulamaya çalıştığı jeopolitik projelerin geçerliliğini yine Avrasya dinamiği belirleyecektir. Dünyanın askeri, siyasal ve ekonomik açıdan çok kutuplu bir yapıya dönüşüp dönüşmeyeceğinin cevabı Avrasya'da saklıdır. Kısacası Avrasya, yeni dönemin siyasal kilididir. Anahtarın kimde olacağı veya anahtarın kimler olduğu sorusu yeni dönemin ve geleceğin güç mücadelesini anlamaya dönüktür. Bu konuda büyük rekabet sürmektedir. Avrasya coğrafyasında savaşlar vardır. İşgaller sürmektedir. Yeni güvenlik ve tehdit algılamaları üretilmektedir. Avrasya odaklı gelecek tasarımları yapılmaktadır. Avrasya, egemenlik arayışlarının coğrafi ilgi sahasıdır.

Avrasyalı olan veya olmayan bölgesel ve küresel iddia taşıyan ülkeler için bir "Avrasya" tanımı ve sınırlaması yapılmaktadır. Her güç, kendi beklenti ve çıkarları doğrultusunda "Avrasya" tanımını ve sınırlamasını yapmaktadır. Bu konuda ABD'nin refleksleri daha hızlıdır. Soğuk Savaş sonrasında Avrasya'ya yönelik ABD "öncelik ve ivedilik" göstererek, birçok egemenlik tezini Avrasya'ya uyarlamıştır. Prof.Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezi, Prof.Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezi ve ABD eski başkanı Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" tezi, Prof.Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" teziyle ete kemiğe büründürülmüştür. Satranç tahtasıyla bir yer tanımlanmış ve burasının ABD egemenliği için yaşam alanı olduğu ilan edilmiştir. Bu konuda Prof.Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" kitabında belirtilenler oldukça çarpıcıdır. *"Amerika için ana jeopolitik ödül Avrasya'dır. Dünya olayları, beş yüzyıl boyunca, bölgesel egemenlik için birbiriyle dövüşen, küresel iktidar peşindeki Avrasyalı güçler ve halklar tarafından belirlenmişti. Şimdi Avrasyalı olmayan bir güç, Avrasya'da öncüdür ve Amerika'nın küresel önceliği doğrudan doğruya*

Avrasya kıtasındaki hâkimiyetini ne kadar süreyle ve nasıl bir etkiyle sürdüreceğine bağlıdır.”¹⁰⁴

Bu sözler 11 Eylül sonrası ABD'nin Avrasya'ya dönük stratejisinin ana kaynağıdır. Afganistan ve Irak işgalleri, bu stratejinin parçalarıdır. Daha sonra duyurulan “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)” ise ABD'nin Avrasya stratejisinin en önemli jeopolitik hedefidir. Bu hedefin oluşum nedeni, Avrasya potansiyelleriyle ilişkilidir. Bu konuda da Brzezinski son derece açık ve çarpıcı vurgulamalar yapmaktadır.” *Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve hem ekonomik girişimler hem de yeraltı zenginlikleri bakımından dünyanın fiziksel zenginliklerinin de çoğu oradadır. Avrasya dünya GSMH' sının yüzde60'ına ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya aynı zamanda dünyanın siyasal olarak en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. ABD'den sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın biri hariç resmi olarak bilinen tüm nükleer güçleri ve de gizli nükleer güçlerinin tümü Avrasya'da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki heveslisi olan, dünyanın en kalabalık nüfuslu iki devleti Avrasya'dır. Amerikan önceliğinin bütün potansiyel siyasi ve /veya ekonomik meydan okuyucuları Avrasya'dır. Özetle, Avrasya'nın gücü büyük ölçüde Amerika'ninkini gölgede bırakmaktadır. Bereket versin ki Avrasya Amerika'ya göre siyasal olarak bir bütün oluşturmak için fazla büyüktür.”*

Bu vurgulama Avrasya odağında cereyan eden gelişmelerin ve BOP'un hedefinin anahtar ifadeleridir. Buna göre Avrasya'da yerel bir ittifak zemininin oluşmaması ABD beklentisidir.11 Eylül sonrası geliştirilen yeni “ulusal güvenlik stratejisinin (Bush Doktrini)” temel noktasını oluşturan ve tehdit tam olarak oluşmadan “önleyici vuruşla” müdahalede bulunabilme hedefi, ABD için Avrasya jeopolitiğinde üstünlük sağlama aracıdır. Uluslar arası hukukla tamamen çelişen bu yaklaşımı besleyen karşıtlık veya düşman algılaması da (küresel terörizm gibi.) yine Avrasya'da üstünlük veya egemenlik sağlamaya dayalıdır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Z. Brzezinski. Büyük Satranç Tahtası,1998 İstanbul, Sabah Yay.,s.31.

¹⁰⁵ <http://www.turkpolitika.com//doryasar-hacihoglu-mainmenu-72/535> (21.02.2010)

5.1. Pakistan - ABD ilişkileri ve yeni arayışlar

Bölgesel ve uluslar arası nedenlerden dolayı ABD ile Pakistan arasında 1947'den beri devam eden bir müttefik ilişkisi söz konusudur. Gerek Pakistan, Gerekse ABD, ulusal güvenlik, bölgesel istikrar veya başka stratejik amaçlarla veya gerekçelerle bu işbirliğini sürdürmüşlerdir. Pakistan açısından, ABD ile ilişkilere girerken güvenliği için büyük tehlike olarak gördüğü Hindistan'dan duyduğu endişe oldukça etkili olmuştur. Pakistan ABD ile ilişkiler sayesinde egemenliğini ve ülke bütünlüğünü korumayı, siyasal ve ekonomik gelişmesini tamamlayabilmeyi ve ulusal güvenliğini güvence altına almayı düşünüyordu. Ancak bu zamana kadar olan gelişmeler ABD'ye güvenilmemesi gerektiğini ve dış politikada dostlukların geçici, çıkarların ise niteliği değişse de öz olarak kalıcı olduğunu Pakistan'a göstermiştir.

ABD ise kendi stratejik çıkarlarını bu yola gerçekleştirmeyi planlıyordu. ABD öncelikle İngiltere ve Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmayı, arkasından komünizmi çevrelemeyi hedeflemişti. Bölgede güç dengesinin sürdürülmesini sağlamayı, Hint okyanusunun stratejik avantajlarından yararlanmayı, Batıya ve Japonya'ya petrol sevkinin aksamasına engel olmayı, bölgeye yönelik önceleri Sovyet ve daha sonraları Çin etkisini sınırlamayı, bölgedeki batı tipi demokrasileri ve Batının müttefiki olan ülkeleri korumayı amaçlamaktadır. Aslında yukarıda da belirtildiği gibi, ABD, Pakistan'la ve diğer Güney Asya ülkeleriyle ilişkilerinde global stratejik çıkarlarının ön planda tutmuş ve bu nedenle de bazı davranışları bölge ülkeleri açısından zaman zaman hayal kırıklığına neden olmuştur. Örneğin Pakistan, 1965 yılında Hindistan ile arasında patlak veren savaşta Pakistan'a ambargo uygulanmasını, ayrıca bu tutum yanında Afganistan'ın işgali karşısındaki davranışına rağmen ABD'nin Hindistan'ı bir bölgesel güç olmaya sanki teşvik etmesini ve bu doğrultuda nükleer kapasitesini geliştirmesine sessiz kalmasını ve hatta yardım etmesini anlayamıyordu.¹⁰⁶

ABD artık Pakistan'da bir müttefik olmaktan ziyade, dostluğuna güvenilmeyen ve hatta İslam'ın düşmanı bir devlet olarak görülmeye başlamıştır. ABD'nin Libya ve Irak'a yönelik her fırsatta yaptığı askeri müdahaleleri, bunun yanında Bosna, Kosova, Filistin ve Keşmir Müslümanlarının içinde buldukları durum karşısındaki ayak sürümesi ve umursamaz tutumu bu devletin İslam

---

¹⁰⁶ Tayyar Arı, a.g.e., s.130-131.

düşmanlığı için yeterli bir kanıt olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ABD, Pakistan'a yaptığı yardımları önemli ölçüde indirime gitmekte, Hindistan ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermektedir. ABD Hindistan'ın aşırı ölçülerde silahlanarak konvansiyonel ve nükleer potansiyeliyle bölgesel bir güç olması karşısında sessiz kalırken, nükleer silah programları sebebiyle Pakistan'a yoğun baskılar uygulamıştır.

İki kutuplu düzenin sona ermesiyle tek dünya lideri olarak ortaya çıkan ABD'nin Asya'da etkinliğini sağlama yolunda Hindistan ile olan ilişkilerini düzenleme çabası Keşmir sorununda Pakistan'ın en önemli destekçilerinden birini kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Sovyetlerin Afganistan'dan çıkması ve Soğuk Savaşın sona ermesi ile ABD Pakistan'a olan desteğini azaltmıştır. Bu dönemden itibaren ABD için Hindistan ile olan ilişkileri ön plana çıkmaya başlamış, ABD-Hindistan arasındaki ekonomik ve ticari konulardaki ilişkiler hız kazanmıştır¹⁰⁷

Ancak 11 Eylül saldırısından sonrasına bakacak olursak, 11 Eylül sonrası duruma Pakistan açısından bakıldığında; Pakistan'ın ABD için öneminin arttığı ve bununla doğru orantılı olarak ABD ve Pakistan'ın tekrardan yakınlaştığı gözlemlenmektedir. Pakistan ordusunun Taliban, Usame Bin Ladin ve El Kaide'ye dair bilgi sahibi oluşu ve Afganistan müdahalesinde komşu Pakistan'a olan ihtiyaç ABD açısından Pakistan'ın önemini arttıran sebepler olmuştur.¹⁰⁸ 11 Eylül sonrası Pakistan'ın birdenbire teröre karşı savaşta uluslararası koalisyonun içinde yer alması Pakistan'ı hem dışlanmış devlet görüntüsünden uzaklaştırmış hem de Pakistan'a ABD ile olan eski dostluğunu diriltme imkânı vermiştir. Pakistan'ın bir diğer kazanımı da kesilen ABD ekonomik yardımlarının tekrardan başlaması olmuştur. Jeopolitiğinin Pakistan'a sunduğu bu imkân Pakistan'da Keşmir'e dair umutların tekrardan yeşermesine de sebep olmuştur. Fakat ABD'nin Pakistan ile yakınlaşması ABD-Hindistan ilişkilerinde net ve kesin bir kırılmayı ya da geriye gidişi beraberinde getirmemiştir. Aksine 11 Eylül sonrası ABD ile Hindistan arasındaki bağlar daha da sıkılaşmıştır. 11 Eylül sonrası ABD ve Hindistan aralarındaki politik ve askeri bağları güçlendiren bir dizi konuda bir araya gelmişlerdir.¹⁰⁹ Hindistan 11 Eylül sonrası durumdan ve teröre karşı savaş olgusundan Keşmir konusunda yararlanmak

---

¹⁰⁷ İrşad Sarıalioğlu, a.g.k., s. 112.

¹⁰⁸ a.g.k., s. 114.

¹⁰⁹ a.g.k.

istemiş; fakat tekrardan canlanan ABD-Pakistan işbirliği dolayısıyla bu konuda yapabilecekleri sınırlı kalmıştır.¹¹⁰

Pakistan'ın Çin ile ilişkileri bu denklemde önemli bir faktördür. Pakistan'ın Çin ile dostluğu dış politikasının temel taşlarından biri olmuştur. 2001 Kasım ve Aralık aylarında, Pakistan-Çin diplomatik ilişkilerinin başlamasının 50. yıldönümü nedeniyle iki ülke devlet başkanlarının gerçekleştirdiği karşılıklı ziyaretler sırasında da iki ülke arasındaki stratejik, politik ve ekonomik ilişkilerin daha da güçlendirilmesi vurgulanmıştır. Bu ziyaretler sırasında iki ülke arasında enerji, ortak araştırmalar, kalkınma fonu kurulması ve Çin'in Pakistan'da altın ve bakır yatırımları yapması konularında 7 anlaşma imzalanmıştır. Çin'in Pakistan'a 1,5 milyar dolar tutarında bir kredi ve yatırım paketi sağlaması ve en az 2 milyar Rupı ödenmiş sermaye ile bir Pakistan-Çin Ortak Holding şirketi kurulması söz konusudur. Çin ayrıca Pakistan'a tekstil endüstrisinin modernizasyonu için gerekli olan tekstil makinelerinin ithalatı için Eximbank'ı aracılığı ile 25 milyon dolar kredi açmayı taahhüt etmiştir.¹¹¹

Son yıllarda bu ilişkiler Belucistan'ın Mekran kıyısında küçük bir balıkçı kasabasıyken büyük bir liman haline gelen Gwadar'un dönüşümünde rol oynayan muazzam Çin yatırımıyla simgeleşti. Çin'in başbakan yardımcısı bu yeni kalkınmanın temelini atmak üzere 22 Mart 2002'de, yani ABD'nin Kabil'i işgalinden altı ay sonra Pakistan'a gelmişti. Bu yılsonunda tamamlandığında Gwadar bölgedeki en büyük derin deniz limanı olacak, Çin'e bir donanma üssü ve İran körfezine yakın bir petrol terminali sağlayacak. Çin enerjisinin 3'te 2'sini bu limandan tedarik edecek. Bazı Amerikalı istihbarat analizcileri Gwadar'ın Çin için Hint okyanusuna hızlı geçiş sağlayan bir üs haline gelebileceğinden endişe ediyorlar. Fakat bu kaygılar tek taraflı değil. ABD'nin üsleri ve ordularının bugün Çin sınırındaki Afganistan'da olduğu düşünüldüğünde, Pekini gerginlik duymaya başlamasında anlaşılmayacak bir taraf yok. Çin Başbakanın Nisan 2005'te Pakistan'ı ziyaret edip iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeyi öngören 22 tane anlaşma imzalamasının sebeplerinden biriside buydu. Bir yıl sonra Müşerref Pekin'i ziyaret etti. Resmi gündemin merkezinde ticaret ve terörle mücadele vardı, fakat uzmanlara göre Afganistan meselesi ve sivil nükleer işbirliği arzusu da ince ayrıntılarına kadar konuşulmuştur. Çin Pakistan'ın

---

¹¹⁰ a.g.k.

¹¹¹ http://zeki.yuksekbilgili.com/pakistan/pakistan_genel.htm (21.02.2010)

birçok ordu mensubu tarafından ‘iyi günde de kötü günde de dost’ olarak görülüyor. Çin’in periyodik olarak askeri donanım tedarikine ambargo koyan (en son ambargo 11 Eylül’den sonra kaldırıldı) Washington’dan daha güvenilir bir ortak olduğu düşünülüyor.¹¹²

5.1.1. ABD’nin bölgedeki çıkarları

1980'lerin sonunda doğru, NATO'nun toplantılarında, Henry Kissinger tarafından sunulan “Avrasya Projesi” ve 1997 yılında Brezezinski’nin , “Büyük Satranç Tahtası” ve “Kontrolden Çıkmış Dünya” adlı kitaplarında açıklanan “Avrasya stratejisi” ABD hükümeti tarafından üzerinde çalışılan fikirler olmuştur. Stratejilerin temelinde Balkanlardan Adriyatik Denizine kadar olan bölgelerin hâkimiyeti’nin sağlanması hedef olarak belirlenmiştir. Ayrıca ABD Başkanı Bush’un “Ulusal Savunma Stratejisi Belgesi” ve ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’in hazırlattığı “Enerji Raporu”na göre ABD, zengin petrol ve doğal gaz yataklarını denetim altına almayı ve Avrupa’yı, Çin’i, Japonya’yı ve Rusya’yı petrol ve doğal gaz bölgelerinden uzak tutmayı amaçlamıştır.¹¹³

Bu raporların gerisinde yatan sebep ise adı geçen devletlerin Orta Asya ülkeleri ve İran’la enerji konusunda yapmış olduğu anlaşmalardır. Afganistan’a müdahale öncesinde İran, Malezya ile petrol konusunda yakın ilişkiler kurmuş, Japonya ve Çin ile petrol konusunda görüşmeler yapmıştır. Ayrıca Batı ülkeleri, özellikle Fransa ve İtalya, ABD’ye rağmen İran ile 5 milyar dolarlık petrol anlaşması yapmışlardı. Öte yandan, Çin’in Orta Asya ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerinden ileri derecede petrol ithal etmiştir. Bu durum petrol İhraç eden ülkelere stratejik bir esneklik kazandırmıştır. Aynı zamanda İslam ülkelerinde artan anti-Amerikan ruh hali ABD açısından bölgede kontrolün elden gitmesi riskini arttırmıştır.¹¹⁴

11 Eylül 2001 öncesinde Washington yönetiminin Orta Asya ile ilgili politikalarında “Afganistan’ın artık kendi haline bırakmaktan vazgeçilmesi gerektiği, Batının, Sovyetlerin dağılmasından sonra izlediği politikaların bütün bölgeyi,

---

¹¹² Tarık Ali, a.g.e., s.283-284.

¹¹³ Erol Bilbilik, İç Yüzü ve Perde Arkasıyla NATO – İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004, s.28.; Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 5nci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s.158.

¹¹⁴ İrfan Polat, 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi, Yüksek Lisans Tezi, s.43.

Kafkasları, Çeçenistan'ı hatta Usame Bin Ladin hesaba katıldığında ABD'yi bile etkiler hale geldiği, Afganistan sorununa çözüm bulmadan Orta Asya'daki yeni bağımsız Cumhuriyetlerin güvenliğe kavuşturulmayacağı ve Afganistan'da Rusya, Çin, Pakistan, Hindistan ve İran'ın zıt kutupları desteklemesi nedeniyle bölgede hassas bir dengenin oluştuğu" fikri üzerinde anlaşmaya varılmıştır.¹¹⁵

Ancak bu bölgede aktif politikalar izlemek için uluslararası kamuoyunu ikna edebilecek yeterli sebep ortaya konamamıştır. ABD'nin, Soğuk savaş bittikten sonra tanımlamaya çalıştığı ancak somutlaştıramadığı yeni tehdit biçimlerinin 11 Eylül terör saldırıları ile ortaya çıkması ABD'nin tek başat güç olmak maksadıyla önemli bir fırsat yaratmıştır.¹¹⁶ Terör saldırılarının mağduru olarak elde ettiği 'meşruiyet' ile uluslararası sistemi kendi lehine dönüştürmek için Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan jeopolitik ve jeostratejik boşluk alanlarını "terörizmle savaş stratejisi" ile doldurmuş ve Afganistan müdahalesi ile çok önemli bir köprübaşı elde etmiştir.¹¹⁷ ABD'nin Afganistan savaşı öncesi ve sonrasında bölgedeki varlığı ABD'ye, Asya kıta bloğu içine Büyük İskender'den bu yana en derinliğine nüfuz etmiş Asya dışı güç olma niteliğini kazandırmıştır. ABD'nin Orta Asya, Pakistan ve Afganistan'da sahip olduğu askeri üsler ilk bakışta küçük askeri yapılanmalar olmak ile birlikte tek başlarına değil genel Amerikan askeri stratejisi içinde düşünüldüğünde ABD'ye bölgede büyük bir etkinlik kazandırmıştır.¹¹⁸

ABD'nin Afganistan'ın çevre kuşağına yerleşmesi, Amerikan askeri-politik gücüne Avrasya ekseninde yeni açılım alanları sağlamıştır. Bir Avrasya gücü haline gelen ABD, Batı Türkistan'ın başta enerji kaynakları olmak üzere zengin yeraltı kaynakları üzerinde hâkimiyet tesis etmesinin ötesinde Çin, Rusya, Hindistan, Pakistan ve İran'a karşı hemen sınır ötesinde güç projeksiyonu gerçekleştirme şansı elde etmiştir.¹¹⁹ Ayrıca Müdahale sonrasında 1996 yılında kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü'nde büyük ölçüde etkisini yitirmiş ve özellikle örgüt içindeki Orta Asya Türk

---

¹¹⁵ İrfan Polat, 11 Eylül Terör..., s.80.

¹¹⁶ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, S.3, Ankara 2004, s.56.

¹¹⁷ İrfan Polat, 11 Eylül Terör..., s.44.

¹¹⁸ Ümit Özdağ, Cephe Ülke – Büyük Ortadoğu ve Yeni Bir NATO Stratejisi mi?, Avrasya Dosyası Yeniden Yapılan Ortadoğu Özel, Asam Yayınları, Cilt 9, S.4, Ankara 2003, s.14-15..

¹¹⁹ Gürol KIRAC, "ABD Avrasya'ya Yerleşiyor", <<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=66&sayfa=15>>, (22.02.2010).

Cumhuriyetleri ABD'nin güdümüne girmiştir.¹²⁰ ABD, Afganistan üzerinden Avrasya'nın merkezine doğru uzanarak ciddi bir stratejik üstünlük ele geçirmiştir. Bu bölgedeki Amerikan askeri varlığı halen Dünya petrol rezervlerinin %3'ünü oluşturan ve 2015'te ise dünya petrol rezervlerinin %20'sini oluşturulacağı beklenen Hazar petrolerinin denetimi içinde önemli bir stratejik nokta oluşturmaktadır.¹²¹ Ayrıca ABD'nin bölgedeki mevcut varlığının, bölgede yapılacak boru hatlarının ihalesi konusunda da Amerikalı firmalara büyük avantaj sağlayacağı düşünülmektedir.¹²² Amacı Taliban Yönetimi ile El Kaide terör örgütünü ve Ladin'i yok etme olan 'Sonsuz Özgürlük' operasyonu bu hedeflerini halen elde edememiştir. ABD yönetiminin savaştan sonra bölgeden gideceğine dair olan beklentiler ise; geçmişte kendisi için çalışan Karzai'yi Afganistan devletinin başına geçirmesi, ABD Dışişleri Bakan yardımcılarında Elizabeth Johns'un, *"Afganistan'daki çatışma bittikten sonra Orta Asya'dan çekilmeyiz. Orta Asya ülkelerinin, terörizm mücadelemize verdikleri destek nispetinde biz de onların toplumlarını reforma etmelerine yardımcı olmak istiyoruz."* şeklindeki düşüncesi, ABD'nin Florida'da bulunan Merkez Komutanlığı'nın üst düzey sözcülerinden Tuğamiral Craig R. Quigley'in *"Daha yapacak çok iş var, Afganistan'ın çevresindeki çeşitli yerlerde uçak pistleri inşa etmekte büyük yarar görüyoruz ve bu üsleri ileriki dönemde, insani yardım, tahliye operasyonları gibi çeşitli işlevler için kullanabiliriz."* şeklindeki beyanati ve Afganistan Müdahalesi sonrasında ABD Kongresine sunulan bir raporda Orta Asya'nın bölgesel ve nükleer güçlerle çevrili olduğu ve Orta Asya cumhuriyetlerinde 'daha şeffaf ve demokratik' rejimler kurulmasına yardım etmek amacıyla bölgeden geri çekilmemesi gerekliliğini belirten Afganistan'a Müdahale sonrasında ABD Kongresine sunulan raporla¹²³ son bulmuştur.

---

¹²⁰ İrfan Polat, a.g.k., s. 136.

¹²¹ Özdağ, a.g.m., s.15.

¹²² İrfan Polat, a.g.k., s. 136.

¹²³ a.g.k., s.137.

5.1.2. Obama'nın Avrasya Politikası

Obama'nın en önemli dış politika çıkışı İran ve Irak konusunda oldu. Obama'nın, İran'la sorunların konuşarak halledileceğinin işaretini vermiş olması, ABD'de özellikle muhafazakâr kanadı ve İsrail'i endişelendirdi. Keza 5 Kasım tarihli Haaretz gazetesi İsrail'in endişelerini manşetten dile getirerek, Livni'nin Amerikan yönetiminin sebep ne olursa olsun Kudüs politikasının değişmeyeceği tespitini vurguladı. Öte yandan, Eylül ayında ABD'nin önceki dışişleri bakanlarından Henry A. Kissinger, Madeleine Albright, Colin Powell, Warren Christopher, ve James A. Baker III., George Washington Üniversitesinin düzenlemiş olduğu bir programda bir araya gelerek göreve gelecek yeni yönetimin İran'la görüşmesi gerektiği konusunda mutabık kaldılar. Warren Christopher, bir adım daha atarak ABD'nin İsrail'e, İran'a yönelik askeri operasyon seçeneğinin düşük bir ihtimal olduğunu anlatması ve yeni yönetimin İsrail ile arasında belirli bir mesafeyi muhafaza etmesi gereğini işaret etti.¹²⁴

Obama ile birlikte ABD'nin Ortadoğu merkezli politikasının da Avrasya'ya kayacağı görülmüştür. Sekiz yıldır cumhuriyetçilerin sürdürdüğü Ortadoğu merkezli Avrasya açılımı Irak ve Afganistan konularında yaşananlar nedeniyle tam bir çöküş oldu. Obama'nın seçim kampanyasında ağırlıklı olarak Afganistan ve İran'a vurguda bulunması ve Irak'tan bir kısım askeri gücü Afganistan'a yönlendireceğini belirtmesi, Obama ve ekibinin yeni odak merkezi olarak Avrasya coğrafyasını seçtiğini gösteriyor. Bu nedenle, Avrasya coğrafyasının önemli giriş kapısı ve olmazsa olmaz aktörlerinden İran'a karşı diplomatik bir sürecin başlatılmasından yana olan Obama'nın, bu hareketinin arkasında enerji merkezli yeni bir Avrasya açılımı olduğundan şüphe yoktur. Aslında, Avrasya açılımı demokratlar için pek yabancı bir olgu değil. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD, Avrasya coğrafyasının kendisi için jeopolitik ödül olarak görmüştü. Bu süreç, Clinton döneminde kurumsallaşarak bugüne kadar geldi. Ancak Bush'un bir takım stratejik hataları nedeniyle ABD, Orta Doğu'da Irak-İran-İsrail üçgenine sıkıştı. Bu arada, Avrasya coğrafyasında Rusya ve Çin, kendi etki alanlarını oluşturdu. Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasi ve teknolojik değişim, Avrasya coğrafyasını daha da önemli hale getirmiştir. Bunun farkında olan Obama'nın akıl hocası ve "jeopolitik ödül"

---

¹²⁴ Barış Adıbelli, Jeopolitik ödül Avrasya, s. 160.

kavramını literatüre kazandıran Zbigniew Brzezinski ve ekibi yeni başkana 20 Ocak 2009'dan sonra izleyeceği yol haritasında iki önemli stratejik rakibin etkin olduğu Avrasya rotasını çizmiştir.¹²⁵

Fakat Obama'nın kampanyada izlediği ılımlı ve barışsever söylemleriyle ABD'nin son zamanlarda izlediği dış politikada büyük bir çelişki yaşandığı açıktır. Obama'ya Bush'tan giderayak hediyesi olarak yorumlanan Rusya ile yaşanan kriz ve ekonomik sıkıntı nedeniyle Washington'un Çin'in trilyonlarca dolarlık döviz rezervine muhtaç kalması ve son olarak Suriye topraklarına yapılan ABD operasyonları, Obama'nın diyalog diplomasisini daha şimdiden baltalamıştır. Kısaca, Obama Beyaz Saray'a geldiğinde kucağında yeni muhafazakârlardan miras birçok konu bulmuştur. Gerçi, seçim kampanyasında "ABD'nin güvenliğinin her şeyin üstünde olduğunu" ifade ederek Obama, kendisi ile de çelişmişti. Öte yandan, ABD ve Rusya'daki Şahin kanat, Obama'nın seçilmesinden pek fazla memnun kalmayarak ilk defa aynı görüşte birleştiler. ABD'de Şahin kanat, uzun süreden beri kendisine bir düşman arayışı içerisindeydi. Önce, El Kaide örgütünü denedi ama ABD'nin emperyal hırslarına karşı örgütün çapı küçük geldi. ABD, politikalarını terörizmle mücadele söylemi ile meşrulaştırmakta zorlanmaya başladı. Bu sefer de gündeme Çin geldi, ancak ABD'nin derin ekonomik ilişkileri keskin bir kutuplaşmadan ABD'yi menetti. Rusya'da da Şahin kanat benzer fikirleri paylaşıyor. Rusya'nın bir dünya gücü olabilmesi için mevcut sistemin dışına çıkılması gerektiği savunuluyor ve onlar da tıpkı ABD'deki cumhuriyetçiler gibi safların belirlenmesinden yana. Bu nedenle, Ruslar, MacCain'in seçilmesi durumunda ABD'nin tavrının netleşeceği görüşü içerisindeyler. Oysa Obama'nın tam oturmuş bir söylemi yok, bu da belirsizliğe neden oluyor. Belirsizlik ise güvenlik hesaplamaları için güvenilir bir veri değil.¹²⁶

---

¹²⁵ Barış Adıbelli, a.g.e., s. 160-161.

¹²⁶ Barış Adıbelli, a.g.e., syf 161

5.1.3. Obama'nın Çin Politikası

Obama 23 Mayıs 2007'de yaptığı bir açıklamada aslında Çin politikasının da şeklini çiziyordu. Açıklamasında; "Çin, ABD için fırsatlar sunarken aynı zamanda da ciddi sorunlar barındırmaktadır. Çin, barışçıl yükselişi konusunda ABD'ye güven telkin ederse ABD de Çin'in yükselişini memnuniyetle karşılamak zorundadır" tespitinde bulunuyordu.

Özetle Obama'nın Çin politikası üç başlık altında toplanabilir:

— Bölgedeki müttefiklerin desteklenmesi ve Çin'le içten ve dürüst bir diyalogun kurulması;

Obama'ya göre ABD, Asya-Pasifik bölgesindeki müttefiklerini güçlendirmelidir. Kore yarımadasının nükleer silahlardan arındırılması ve enerji güvenliği de başlıca konulardır. Bunun yanında, karşılıklı askeri ilişkilerin artırılmasını öngörmektedir. Obama Tayvan'la da ilgili olarak tek Çin politikasını savunduklarını ama 1979 yılında Amerikan Kongresi'nin geçirmiş olduğu Tayvan ilişkileri Yasasını da göz ardı edemeyeceklerinin altını çizmektedir. Obama, Asya-Pasifik bölgesinde askeri gücün muhafaza edilerek bölgedeki ittifakların güçlendirileceğini ve Çin-Tayvan arasındaki statükonun tek taraflı bozulmasına izin vermeyeceklerini belirtmiştir. Obama'nın başkan seçilmesinin ardından Çin hükümeti, Obama'dan, Tayvan'ın bağımsızlığına karşı çıkmasını istedi. Hatırlanacağı üzere geçtiğimiz ay, Bush yönetimi, Kongre'ye, Taypey yönetimine 6 milyar doları aşkın tutarda silah satılmasının planlandığını açıklamıştı.

— Çin'le ekonomik ilişkilerin yeniden dengelenmesi;

Çin'le ticaretin yeniden ele alınarak özellikle haksız rekabetin masaya yatırılması bekleniyor. ABD'nin Çin'le uluslararası enerjide, özellikle petrol alanında ve çevre sorunlarında yapıcı ortak olmasına çalışacağı ifade ediliyor. ABD'nin enerjide bu adımı atması olası bir Çin-Rus enerji bloğunun önüne geçilmesi olarak yorumlanabilir.

— Çin'in Baskıcı rejimlere verdiği desteğin sona erdirilmesi;

Obama'ya göre Çin, Sudan'da dünyanın en baskıcı rejimine destek vermektedir. Obama ellerindeki bütün imkânları kullanarak Çin'in Sudan'ın veya diğer ülkelerin uluslararası hukuka, barışa ve güvenliğe karşı eylemlerinin önlemesi için ikna edileceğini, bu açıdan eğer Çin, dünyada lider bir ülke konumuna gelmek istiyorsa Sudan'da, İran'da, Myanmar'da ve Zimbabwe'deki yönetimlere karşı tavrını düzeltmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Tibet'te demokrasi ve dini özgürlüklere yönelik eylemlerin sert bir şekilde bastırılmasıyla Çin'in uluslararası insan hakları standartlarını ihlal ettiğini ifade ederek Çin'e insan hakları standartlarını yükseltmesi için baskıda bulunacağını altını çizmiştir.¹²⁷

5.2. AB'nin bölgedeki çıkarları

11 Eylül sonrasında Afganistan'a dönük operasyonun ABD tarafından yapılması, Afganistan'daki yeni yöntemi şekillendiren toplantının Almanya'da gerçekleştirilmesi ve Afganistan'daki uluslararası birliklerin askeri kumandasının ilk olarak İngiltere tarafından yerine getirilecek olması Afganistan'ın yeniden yapılanmasında bu ülkelerinde söz sahibi olacağını göstermiştir. Ayrıca Afganistan'ın yeniden inşasına ekonomik olarak en fazla katkı yapanların arasında AB'de yerini almıştır.¹²⁸ Kuzey Denizi petrolünü satan İngiltere dışında tüm Avrupalı devletlerin tehditlere açık olduğu göz önüne alındığında¹²⁹ gelecekte akaryakıt sıkıntısı çekmek istemeyen AB ülkelerinin yardımlarının bölgede etkin olabilmek adına yapıldığı anlaşılmaktadır. 11 Eylül sonrası dönemde İngiltere, üyesi olduğu AB'den ziyade Amerika ile işbirliğine girmiş ve Amerika ile siyasi ve askeri ilişkileri geçmişe göre daha fazla güçlenmiştir.¹³⁰ Tarihi olarak Afganistan'a ve Orta Asya'ya sürekli ilgi duyan İngiltere'nin ABD ile stratejik ortaklığı çerçevesinde bölgedeki ABD menfaatlerinden pay alacağı ve ABD'nin politikalarına paralel politikalar izleyeceği düşünülmektedir.¹³¹

Avrupa ülkelerinde, özellikle Almanya, yine ABD'ye verdiği destekten kısmen de olsa faydalanma fırsatı elde etmiştir.¹³² Almanya "terörizme karşı savaşa" katılmayı, uluslararası güvenlik sistemi içinde kendi yükselişlerinin bir aracı olarak

---

¹²⁷ Barış Adıbelli, Jeopolitik ödül Avrasya, s. 161–162

¹²⁸ Ahmet Davutoğlu, Küresel Bunalım, 6ncı Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2004, s.71.

¹²⁹ İrfan Polat, a.g.k., s.150.

¹³⁰ İrfan Polat, a.g.k.

¹³¹ Mustafa Güler, "Afganistan", Kara Kuvvetleri Dergisi, Yıl 2 , S. 9, Ankara 2004, s.24.

¹³² İrfan Polat, a.g.k., s.150

kullanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez deniz aşırı alanlara büyük çaplı asker gönderen Almanya'nın bölgede bir askeri varlığı oluşmuştur.¹³³ Ancak hem Almanya'nın hem de Fransa'nın İngiltere'nin aksine ABD'ye kayıtsız şartsız destek vermeyeceği, gerektiğinde politikalarında değişiklik yapabilecekleri ancak Afganistan'ı ve bu bölgeyi ABD ve İngiltere'ye terk etmeyecekleri anlaşılmıştır.¹³⁴ Afganistan müdahalesinin ardından ilk açıklamalarından ABD'ye sınırsız destek vereceğini açıklayan Almanya, Ocak 2002'de Bush tarafından sıradaki hedef olarak gösterilen Irak ve Kuzey Kore konusunda ABD'ye katılmadığını açıklamıştır. Bu konuda, Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer "Altı milyar insanın yaşadığı bir dünyada en etkili gücün tek başına hareketiyle barışa kavuşulamaz. Anti-Amerikanizm'i desteklemiyorum ama her türlü genişlik ve büyüklük farklarına rağmen serbest demokrasilerin müttefikleri aşağı görülmemelidir. Müttefikler uydu niteliği taşımazlar."¹³⁵ şeklinde açıklama yaparak desteğin sınırsız olmayacağını göstermiştir.

5.3. Pakistan'ın Taliban ve ABD Arasındaki Çelişkileri

5.3.1. ABD

ABD ile Pakistan arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş yıllarına dayanmaktadır. 1947'deki ayrılma esnasında Kaid-i Azam Muhammed Ali Cinnah'ın yardım talebini o gün için geri çeviren Amerikan yönetimi her iki ülkeyle de, yani hem Pakistan hem de Hindistan ile ilişkilerin iyi ve aynı düzeyde tutulmasından yanaydı. Ancak zaman içinde ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarını yeniden değerlendirmesini gerektirecek gelişmeler meydana geldi.

Çin ve SSCB'nin birer komünist tehlike olarak ortaya çıkmasına rağmen Pakistan ve Hindistan'la dengeli ilişki kurulabileceğine inanan ABD, Türkiye ve İran'ın Sovyetlerin Orta Doğu ve Hint Okyanusuna doğru yayılmaması için bir yumuşak karın oluşturmaya karşılık, İngiltere'nin özellikle Hint okyanusundaki gelişmelerden sonra (1951'de), İran'daki gelişmelerle beraber itibar kaybetmesi, ayrıca artan anti-kolonyal hareketler bölgenin güvenliği için yeni müttefiklere gereksinim olduğunu göstermiştir. Kaldı ki 1948 Hindistan- Pakistan savaşı iki

---

¹³³ Temel Demirer, Salih Çevikaslan, v.d. a.g.m., s.111.

¹³⁴ İrfan Polat, a.g.k., s.150

¹³⁵ İrfan Polat, a.g.k., s.151.

ülkeyle aynı anda sağlam ve dengeli bir ilişkinin sürdürülmesinin zorluğunu ortaya koymuştu. Bu çerçevede 1951in başında bir değerlendirme yapan Yakın Doğu, Güney Asya ve Afrika ile ilişkilerden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı George C. McGhee, Pakistan olmadan Orta Doğunun savunulmasının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmekteydi.¹³⁶ Eisenhower yönetimi Pakistan ile olan ilişkileri bir ittifak ilişkisine döndürmenin gerekliliğine inanmaktaydı. Bu bağlamda 2 Mayıs 1954'te iki ülke arasında Karşılıklı Savunma Yardımı Anlaşması (Mutual Defense Assistance Agreement: MDDA) imzalandı ve bir ABD Askeri yardım danışma grubu oluşturuldu. Pakistan, bu ilişki sonucu olarak 1979'a kadar ABD'den 6 milyar dolar askeri ve ekonomik yardı aldı. Pakistan bu yıllarda Sovyet yayılmasına karşı önemli bir müttefik olarak görülmekteydi. Ancak bu ittifak ilişkisi ilk defa 1962 Çin-Hindistan sınır savaşında sınanmış oldu.

Hindistan, Sovyet güdümlü olarak görülen bağlantısızlık hareketinin öncülerinden olmasına karşılık, Başbakan Nehru, ABD'ye askeri yardım talebinde bulunmuştu. Amerikan yönetimi bu talebe derhal cevap verdi. Çünkü Washington Hindistan'a yönelmiş bir Çin tehdidini tüm Asya'ya yönelik bir Komünist tehlike olarak değerlendirmekteydi. Ancak ABD'nin Hindistan'a yardım yapması Pakistan'ı hiç memnun etmediği gibi oldukça kızdırmıştı. Bu olayın arkasından Hindistan ile ABD arasındaki ilişkiler özellikle Kennedy zamanında gelişmeye başladı. Kennedy'ye göre Hindistan'ın çökmesi demek tüm Asya'nın çökmesi demektir. Bu çerçevede eğer Çin Komünizm'inin tüm Asya'ya yayılmaması isteniyorsa Hindistan'a daha fazla ekonomik yardım yapılmalıydı.¹³⁷

ABD'nin Kennedy döneminde sınır savaşı esnasında ve sonrasında Hindistan'la ilişkilerini geliştirmeye başlamasından ve bu ülkeye yapmasından memnun olmayan Pakistan Çine yönelerek bu ülkeyle ilişkilerini geliştirme çabası içine girdi. Washington bu ilişkiyi onaylamamakla beraber bunun yüzünden Pakistan'la ilişkilerini gerginleştirmeye de çalışmadı. Zira her ne kadar Hindistan'a yardım etse de bu ülkenin bağlantısızlık politikası dolayısıyla Kennedy yönetimi Hindistan'ın bölgede gülü bir devlet haline gelmesini de pek istemiyordu. ABD 1965 Hindistan-Pakistan çatışmasında da çok zor durumda kalmış ve büyük ikilem yaşamıştı. Bir taraftan zaten Vietnam da başı dertte olan ABD, Çin-Sovyet

---

¹³⁶ Tayyar Arı, a.g.k., s. 194.

¹³⁷ Tayyar Arı, a.g.k., s. 195.

sürtüşmesi ve bu bağlamda komünist ülkeler arasındaki yol ayrımını kullanmanın yollarını ararken, bu çatışmaya yönelik tavır belirlemeye çalışıyordu. Washington önce tarafları çatışmayı durdurma konusunda ikna etmeye çalıştı, bu olmayınca. SSCB ile işbirliği yaparak BM'nin ateşkes kararı almasını ve arkasından da her iki ülkeye de yardımı askıya almaya karar verdi.¹³⁸

Vietnam'la uğraşmak zorunda olan ABD 1965'ten sonra bölgeye olan angajman'ını azaltmaya çalıştı. Ancak 1965 Hindistan-Pakistan çatışması sırasında ABD açıkça Pakistan'ın yanında yer aldı. Fakat bu ilişkinin çokta işine yaradığı söylenemez. Çünkü bu sırada özellikle 1971 Ağustosunda Hindistan ile SSCB arasında ittifak çerçevesinde bu ülkeye yoğun bir Sovyet desteği (1971 Ağustosundan Aralığına kadar 500 milyon dolarlık silah verilmişti) söz konusu olmuş ve Pakistan ateşkesi kabul etmek zorunda kalmıştı. Nixon-Kissinger yönetimi ise Pakistan'ı kullanarak Çine ulaşmayı başarmış ve Pakistan devlet başkanı Yahya Han, ABD-Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir köprü işlevi görmüştü.¹³⁹

1979'da İran ve Afganistan'daki gelişmeler ve arkasından İran-İrak Savaşı bölgenin güvenlik sorununu ciddi bir şekilde gündeme getirmişti. Bu gelişmelerin ardından da Pakistan'a yardımları arttıran ABD on yıl için bu ülkeye 7 milyar dolar yardım yaparak rekor bir artış gerçekleştirmişti. Pakistan bunun yanında Afganistan'a söz konusu yardımların ulaştırılmasında önemli bir köprü işlevi görmekteydi. Ancak bu stratejik değerlendirmede SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesiyle beraber büyük bir değişiklik söz konusu oldu. 1990'dan sonra medya gelen gelişmelerle daha da farklı bir boyut kazandı. Bu tarihte itibaren Pakistan'a yapılan yardımlar atom bombası yapımına başlanması nedeniyle askıya alındı. 1985 tarihli Presler Değişikliği denen yasa çerçevesinde nükleer programa devam eden ülkelere yapılmaması gerektiği ileri sürülerek 1990'da Bush yönetimi Pakistan'a yapılan yardımları durdurduğunu açıkladı. Bunlar içinde parası ödenmiş F-16'lar da bulunmaktaydı.¹⁴⁰

---

¹³⁸ Tayyar Arı, a.g.k., s. 195-196.

¹³⁹ Tayyar Arı, a.g.k., s. 196.

¹⁴⁰ a.g.k.

5.3.2. Taliban ve Radikal Dini Örgütler

Taliban sözcüğü Arapça “talebe” den gelir. Ama bu sözcüğün çoğulu olan “Taliban” Farsçada “din öğrencisi” demektir. Bu sözcük sadece medrese gibi geleneksel öğrenme merkezlerinde ders almış din adamları için kullanılır.¹⁴¹ Afganistan'da medrese öğrencisine ‘Talip’ deniyordu. Talip’in çoğulu ise ‘Taliban’dı.

Taliban’ın ortaya çıkışı Afganistan’ın Sovyetlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinden zaferle çıktıktan sonraki iç savaş sırasında olmuştur. Afganistan birinci zaferi şanlı ve şerefli şekilde kazandığı halde ne yazık ki kendi içinde iktidar konusunda anlaşmazlığa düştü. Birlikte gazi ve şehit veren insanlar bu sefer birbirlerine karşı silah çektiler. Bu kimin baş olacağı meselesiydi. Maalesef bir din ihtilafı da rol oynamıyordu. Daha ziyade iç ve dış siyaset ile kabilecilik ve kavmiyetçilik rolü oynuyordu. İç savaşta taraflar arasındaki çıkar çatışmasının etkisinin olduğu kanaatindeyim. Çıkarları birbiriyle çatışan taraflar Afganistan’daki farklı gruplara destek verdiler ve bu gruplar arasındaki çatışmayı körüklediler. Amerika Pakistan’la işbirliği yaparak çoğu Afganlı ama aynı zamanda Pakistanlı ve dünyanın başka yerlerinden olan Pakistan’da ve Deyubent medreselerinde tahsil gören ve mezun olmuş insanların çekirdeğini teşkil ettiği bir güç oluşturular ve bu güce destek verdiler. Amerika Pakistan aracılığıyla bu işi yaptı. Pakistan olmasa bunu yapamazlardı.¹⁴²

Molla Ömer önderliğindeki Peştü asıllı medrese öğrencilerinden oluşan Taliban hareketi umutların tükendiği böyle bir ortamda doğar (1994). Molla Ömer, ISI’nın yardımıyla, 1994’de Taliban’ın bas lideri olarak ortaya çıktı ve çok kısa bir süre içinde Pakistan’ın da yardımıyla, Taliban Afganistan’ın önemli şehirlerinin kontrolünü ele aldı. Önce Kandahar’ı sonra Herat, Kâbil, Mezar-ı Şerif ve son olarak da Bamiyan’ı ele geçirdiler. Fakat bunların hiçbiri, İslamabad ve Washington’un katılımı olmaksızın gerçekleşemezdi. Taliban’ın, yakın zamana kadar onu finanse etmeye devam eden Amerika’dan yaklaşık 10 milyar dolar aldığı tahmin ediliyor.

¹⁴¹ Emin Demirel, Taliban, El-Kaide-Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan, Kültür Sanat yayınları, İstanbul 2002, s.57.

¹⁴² Taliban Hareketi, Amerika-Pakistan ve Terör Üzerine., Hayrettin Karaman

Yasamın on yedi yıl aradan sonra tekrar normale döndüğü ülkede devlet Hanefi mezhebinin en keskin yorumları baz alınarak yeniden yapılandırılır.¹⁴³

Pakistan'da önemli bir güce sahip olan radikal dini gruplar, Afganistan'daki Taliban örgütüyle sıkı ilişkiler içerisinde. Pakistan politikaları yaklaşık olarak 20 yıldır dini ve askeri grupların sivil siyasetçilere karşı işbirliği içerisinde hareket etmelerine sahne olmuştur. Özellikle Afgan-Sovyet savaşında, Afganistan'da ortaya çıkan Taliban direnişine ABD'nin yanı sıra Pakistan'da önemli ölçüde destek vermiş ve bu dönemde Pakistan'daki dini gruplar da önemli bir güç kazanmıştır. Afganistan'ın Pakistan için önemi SSCB ile arasında bir tampon bölge oluşturmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Taliban'ın Sovyetleri engellemesi Pakistan'ın da işine gelmiştir. Bunun sonucunda, Pakistan savaş döneminde Taliban'ın gelişmesine destek vermiş ve sonrasında Taliban'la iyi ilişkilerini sürdürmüştür.

1999 yılında kansız bir darbeyle iktidara gelen Pervez Müşerref, 11 Eylül'de yaşanan gelişmeler neticesinde bir tercih yapmak zorunda kalmıştır. Söz konusu tercihlerden ilki saldırılara rağmen dini gruplar ve Afganistan'daki Taliban yönetimiyle ilişkileri sürdürmek ya da en azından tarafsız bir tutum sergilemektir. İkinci tercih ise ABD'nin teröre karşı savaş adıyla başlattığı harekâta destek vermektir. Pervez Müşerref bu zor kararı çabuk vermiş ve 11 Eylül'ün hemen ertesinde ABD'nin yanında yer alacağını açıklamıştır. Pervez Müşerref'in bu kadar çabuk ve net karar vermesinin arkasındaki önemli nedenin, Hindistan'ın ABD'ye verdiği destek olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş döneminde araları iyi olmayan ABD ve Hindistan için 11 Eylül sonrası yaşanan dayanışma iki taraf arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi adına önemli bir fırsattı. Zira Hindistan'ın ABD'ye çok hızlı bir şekilde destek mesajı vermesi Pakistan'ın geleneksel müttefiki olan ABD'yi kaybetme ihtimalini beraberinde getirmiştir. Bu durumdan çekinen Pervez Müşerref, ABD gibi bir müttefiki gözden çıkaramamış ve ABD'nin yanında yer alacağını açıklayarak Taliban'ın karşısına geçmiştir.¹⁴⁴

Pakistan toplumu, oldukça muhafazakâr bir toplumdur. İnançları ve değerleri uğruna aç kalıp, açıkta yatmayı ibadet bilen, dünyanın başka noktalarındaki mazlum Müslümanların dertleriyle dertlenen ve aktif tepkiler koyan, Amerikan karşıtlığı

¹⁴³ Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Acar Matbaa, İstanbul, 2003, s. 403–413.

¹⁴⁴ http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1267, Oğuzhan Mutluer, Pakistan için istikrarsızlık yılı 2007 29/11/2007. (22.02.2010)

düşmanlık derecesinde ateşli bir halk. Pakistan Taliban Hareketi'ne karşı ABD ve Pakistan güvenlik güçleri tarafından yürütülen terörle mücadelede göz ardı edilen hayati nokta da işte burası. Gerek ABD, gerekse Pakistan güçleri, Pakistan Taliban Hareketi'ni Afganistan ile Kuzey Batı Pakistan'daki Veziristan bölgesine sıkışıp kalmış, Arap savaşçılarında aralarında bulunduğu bir avuç çapulcu kalkışması sanıyor. Oysa Pakistan Taliban Hareketi, ABD'nin bölgedeki varlığını hedef alan ve sanılanın aksine temelini ve gücünü Pakistan halkının anti Amerikan duygularından alan, kökleri Pakistan toplumuna yayılmış geniş tabanlı bir hareket.

12 -18 Eylül 2007 tarihleri arasında Amerikan Hükümeti'ne yakın bir şirket tarafından World Public Opinion'a yaptırılan ve Pakistan halkının ABD, terör ve demokrasi'ye ilişkin nabzını tutan çok önemli bir kamuoyu araştırması vardı. Bu araştırmanın 2. ve 3. sorularında ABD güçleri tarafından Pakistan içlerinde Taliban ve El Kaide'ye karşı yürütülmesi düşünülen askeri operasyonlara karşı ne düşündükleri soruluyordu. Bu soruyu yanıtlayan Pakistanlıların %95'i buna izin verilmemesi gerektiği yönünde görüş belirtirken, böyle bir operasyonu Pakistan Ordusu'nun yürütmesini isteyenlerin oranı bile sadece %44. Yine bu araştırmaya göre Pakistanlıların %72'si Asya'daki ABD varlığını kritik bir tehdit olarak algılamakta, %40'ı Bin Ladin'in yakalanmasına karşı çıkıyordu. Tüm bunlar gösteriyor ki Pakistan'da ABD'ye karşı güçlü bir antipati ve tepki varken Taliban, El Kaide ve Bin Ladin'e karşı tam tersi güçlü bir sempati oluşmuş durumda. İyi ya da kötü, kabul etmek gerekir ki, Pakistan'da sayıları 20 bini aşan ve eğitim dışında sosyal misyonlar da üstlenmiş olan medreseler, böyle bir toplum mühendisliğinde önemli rol oynamaktalar. Tüm bu tespitleri birleştirdiğimizde karşımıza çıkan tabloda Pakistan'da artan şiddet ve güvenlik sorununun en önemli kaynağını bölgedeki Amerikan varlığına karşı duyulan tepki olarak görürüz.

ABD ve koalisyon güçleri bölgeden tamamen çekilmeden gücünü Pakistan halkının anti-empyralist duygularından alan Pakistan Taliban Hareketi'nin ortadan kalkması ve şiddetin son bulması mümkün olmayacaktır. Bu noktada Pakistan ABD ile ne kadar yakınlaşırsa şiddetin dozu da o derece artacaktır. Bu analizi kaleme aldığımız saatler de, ABD'ye hareket eden ve Bush'a olan sadakatini sunup,

bölgedeki Amerikan çıkarlarını korumak adına yeni talimatlarla dönecek olan Bay Zerdari'nin bu gerçekleri görmesi çok uzak ihtimal.¹⁴⁵

Sovyet işgali döneminde Afganistan'daki Taliban direnişine bakacak olursak, Sovyetler Birliği askerleri Afganistan'dan çekilirken dünya Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yaratacağı etkileri tartışmaya başlamıştı. Ancak Afganistan sorunu bağlamında Pakistan'da henüz savaş bitmiş sayılmazdı. Pakistan Afganistan'daki cihat hareketine sadece lojistik destek vermekle kalmamış, Pakistan haber alma servisi ISI tarafından Afganistan'da bulunan gruplar örgütlenmiş ve yönlendirilmiştir. Afganistan'ın içerisinde çeşitli gruplar arasında devam eden mücadelede Pakistan taraf olarak yer almıştır. Afganistan'da oluşacak yönetimin Pakistan'ın Soğuk Savaş süresince “ Peştunistan” fikri üzerinden devam eden ve parçalanma tehdidiyle karşı karşıya bırakan bir stratejiyi izlemeyeceğinden Pakistan'ın emin olması gerekmektedir. Bu doğrultuda farklı dönemlerde farklı gruplara destek vererek Afganistan içerisinde kendi gücünü kurmuştur.

Sonuçta, 1996'da Pakistan içerisindeki medreselerde deobandi Cemaat-i Ulema-i İslam ekolüyle yetişmiş mültecilerden oluşan Taliban güçleri Afganistan'da yönetimi ele geçirdiler ve Pakistan tarafından Afganistan'ın meşru yönetimi olarak hemen tanındılar.¹⁴⁶ Afganistan'daki cihat hareketinin Pakistan tarafından desteklenmesinin bir diğer nedeni, Hindistan ile Keşmir üzerinden devam eden mücadelesinde bu grupların Pakistan'a üstünlük sağlayabileceği düşüncesi olmuştur.¹⁴⁷ Pakistan'ın, fundamentalist grupları “özgürlük savaşçısı” olarak niteleyip politikasının bir parçası haline getirmesi ülke içerisinde de dinsel söylemler beslenen siyasetin giderek egemen bir konum almasına neden olmuştur.¹⁴⁸

Keşmir'deki mücadelenin terör örgütleri üzerinden kurulmasının bazı nedenleri vardı: Bu mücadele biçimi Pakistan için tercih edilebilir nitelikteydi, çünkü Pakistan-Hindistan arasında askeri güç dengeleri bakımından Hindistan'ın açık bir üstünlüğü mevcuttu. Orduların karşı karşıya geldiği bir konvansiyonel savaşın

---

¹⁴⁵ <http://www.gasam.org.tr/Post.aspx?PostId=99&CategoryId=2>, Ali Şahin, GASAM, 21 Eylül.(24.02.2010)

¹⁴⁶ Elif Bali, a.g.k., s. 175-176, “Taliban: Afganistan'da Pax American'ın İslamcı Militanı,”Avrasya Dosyası, c.4, S.3-4 Sonbahar- Kış 1998–1999, s. 106.

¹⁴⁷ Elif Bali, a.g.k., s. 185-186.

¹⁴⁸ Elif Bali, a.g.k., s. 185-186. Fundamentalist terör gruplarının cihati sadece Kesmir ile sınırlı kalmamıştır, Çeçenya ve Orta Asya cumhuriyetlerinde faaliyet göstermişlerdir.

başarısızlık ihtimali karşısında ve elbette böyle bir savaşın ülke içerisinde istikrarsızlığı körükleyeceğini de düşünerek “düşük yoğunluklu bir savaş”ın riski azdı ve başarı şansı yüksekti. Pakistan’da deobandi medreselerde yetişmiş pan-İslami gruplar Pakistan gizli servisi ISI tarafından desteklenmekte ve bölgeye sızmaları sağlanmaktaydı.¹⁴⁹

Pakistan dış politikası, bağımsızlıkla birlikte ortaya çıkan endişelere karşı bir yanıt oluşturmaya öncelik vermektedir. Pakistan’da dış politikanın temel hedefleri güvenlik sorunu çerçevesinde belirlenmiştir. İki ayrı parçadan oluşması ve sınırlarının büyük bir kısmının Hindistan ile ortak olması kaygılarının başlıca nedenleridir. Bu kaygıların oluşmasında, jeopolitik ve Hindistan’dan kaynaklananlar dışında, ülke içerisinde entegrasyonun sağlanamamış olmasının ve iç karışıklıkların da etkisi vardır. 1954’teki eyalet seçimleri, Doğu Pakistan’da, ayrılmaya kadar devam edecek farklı politik eğilimleri ve özerklik taleplerini ortaya koymuştur. Batı Pakistan da farklı değildi, neredeyse tüm eyaletlerde özerklik hatta ayrılma talepleri söz konusu olmuştur. “Peştunistan” talebi ise, ayrılıkçı sorunun dışsal boyutlarını ortaya koymakta ve Pakistan’ın bütünlüğünü koruyamaması için ‘komsu ülkelerin husumet dolu çabaları’ teziyle birlikte, güvenlik sorununu geliştirmekteydi. Gerçi “Peştunistan” konusu ve aralarındaki sınırı oluşturan Durand Hattı’nı tanımama Afganistan’ın dış politikasının söylemlerinden birini oluşturmaktaydı ve bu, 1955’ten itibaren Sovyetler Birliği tarafından da desteklenmişti.¹⁵⁰

Ancak, Pakistan için daha da rahatsız edici olanı ve endişeleri arttıranı Hindistan’ın bu konudaki yaklaşımıdır. Güvensizlik, Pakistan dış politikasının ana unsuru olarak yönünü de belirliyordu. “Komünizmi çevrelemek” amacıyla bile olsa herhangi bir ortak savunma düzenlemesine ve askeri yardımlarla geliştireceği bir orduya gereksinim duyması nedeniyle Pakistan ABD-Sovyetler Birliği rekabetinde yer almıştır. Aslında bağımsızlığını ilan ettiği günlerde Pakistan’daki söylem herhangi bir blokla beraber hareket etmemeye yönelikti. Başbakan Liyakat Ali Han, “uluslararası ideolojik çatışmada Pakistan’ın yer almayacağını” açıklamıştı. Bağımsızlıktan üç hafta sonra Cinnah, dış politikasını, “tüm uluslara karşı dostça ve iyi niyetli” olarak tarif etmekteydi.¹⁵¹ Ancak, Pakistan’da Hindistan’a benzer bir

---

¹⁴⁹ Elif Bali, a.g.k.

¹⁵⁰ Elif Bali, a.g.k.s.57

¹⁵¹ Elif Bali, a.g.k., s.57-58.

biçimde bağlantısız ya da tarafsız bir politik yaklaşım düşünülmemekteydi. Nitekim kısa bir süre sonra, komünizm karşıtı bir söylem benimsenmiştir.

Liyakat Han Mayıs 1949'da dünya ülkelerinin komünizme sempati duyanlar ve karşı olanlar olarak ayrıldığını belirtmekte ve "Kahire ve Karaçi arasındaki Müslüman ülkeler bunun önemli bir parçasıdır." demektedir.¹⁵² Pakistan Batı Bloğu'na yakın bir tavır almıştır ve ABD ile ilişkilerini geliştirme çabası içerisine girmiştir. ABD'nin Pakistan'ın ilgisini değerlendirmesi ve ittifak ilişkisi kurması ise, çevreleme politikasını uygulaması ile başlamıştır. 1953'te Pakistan'ın ABD'den aldığı önemli miktarda ekonomik ve askeri yardımla iki ülke arasındaki ilişkiler üst düzeye çıkmıştır. Aynı zamanda Pakistan ABD'nin yeni savunma anlayışının bir unsuru haline gelmiştir. Pakistan'ın ittifak politikası 1954 yılında Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü'ne (SEATO) dahil olmasıyla başlamıştır. 1955'te bunu Bağdat Paktı (sonrasında Merkezi Antlaşma Örgütü-CENTO) izlemiştir.

ABD antlaşmalarının amacını komünist ülkelerden kaynaklı saldırganlıklara yönelik olarak tanımlamış olsa da, Pakistan için bu ittifak antlaşmalarının konusu genel olarak herhangi bir saldırgan eyleme karşı ortak savunma yoluyla korunmaktı. Dolayısıyla Hindistan'dan kaynaklı bir saldırı karşısında yalnız kalmayacaktı.¹⁵³ Paktların dışında, Pakistan ile ABD arasında 5 Mart 1959'da "İki Taraflı İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşma Pakistan için büyük önem arz etmekteydi, çünkü ittifak sistemlerinin sağladığı savunma anlayışını geliştirmiştir. Ayrıca, Hindistan ile çatışmaları ve 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesi sırasında Pakistan bu antlaşmaya atıfta bulunarak, ABD'den yardım talep etmiştir. Antlaşmaya göre, "Pakistan'a karşı bir saldırı olması durumunda ABD Hükümeti silahlı kuvvetleri kullanmak da dahil uygun önlemleri alacaktır"; ayrıca yine antlaşmaya göre, "Pakistan'ın bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak" yaşamsal önemde ulusal bir çıkar olarak telakki edilmiştir.¹⁵⁴

Sonuçta, Pakistan'ın ittifaklar çerçevesinde hareket etmesi ve ABD'ye yakın bir tavır sergilemesi güvenlik endişelerinden kaynaklı olmakla birlikte, aslında bu

---

¹⁵²a.g.k.

¹⁵³Elif Bali, a.g.k. CENTO'nun 1964'teki Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda Pakistan'ın Hindistan'dan kaynaklanan endişelerine atıfta Dışişleri Bakanı Z. A. Bhutto ittifak'ın "tüm saldırgan eylemlere karşı" bir koruma sağlaması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁵⁴ Elif Bali, a.g.k., s.59.

endişeleri azaltmamıştır. Hindistan'da Pakistan'a karşı rahatsızlığı arttırarak iki ülke arasındaki gerilimin artmasına neden olmuştur. En azından 1953'e kadar devam eden Pakistan-Hindistan görüşmeleri sekteye uğramış, tasarladıklarının tersine çatışma içinde yer almama düzenlemeleri gerçekleşmemiştir. Ayrıca, Pakistan'ın Hindistan saldırganlığından korunma çabası Sovyetler Birliği ile ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Pakistan'ın Sovyetler Birliği'ne yönelik tutumu her zaman soğuk olmuştur. Bu ülkenin komünizm karşıtlığı sadece Batı ile ilişkilerini geliştirme çabalarından kaynaklanmamaktaydı. İslami esaslara göre kurulmuş bir ülke olarak, herhangi bir sosyalist yaklaşıma ilgi duymayan yönetici elitleri için Sovyetler Birliği olumlu bir örnek sayılmazdı. Ancak yine de ilişkileri barışçıl esaslara sürdürmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Sovyetler Birliği ile gelişmeleri etkileyen asıl süreç, Liyakat Han'ın ABD ziyareti nedeniyle Moskova ziyaretini ertelemesi üzerine başlamıştır.¹⁵⁵

Pakistan'ın ABD yardımını kabul ederek ittifak antlaşmalarına dahil olmasıyla daha da kötüye gitmiştir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a Peştunistan konusunda ve Hindistan'a Keşmir konusunda verdiği destek, Pakistan'da Sovyet karşıtlığını arttırmıştır. Moskova için rahatsızlık konusu ise, Pakistan'ın askeri üslerini ABD'nin casusluk faaliyetleri için kullandırmasıdır. Mayıs 1960'ta Peşaver'den kalkan U2 uçağının Sovyetler Birliği tarafından düşürülmesi sonrasında açığa çıkan casusluk faaliyeti, bu eylem için topraklarını kullandırmasından dolayı Pakistan'ı zor durumda bırakmıştır.¹⁵⁶ İki ülke arasındaki ilişkiler güvenlik endişeleri ve Pakistan'ın ABD ile yakın ilişkileri nedeniyle düşük düzeyde kalmıştır. 1960'lara kadar Pakistan savunma anlayışını ABD yardımları ve girdiği ittifak ilişkileri içerisinde değerlendirmiştir.

Bu bağlamda güvenliği hem doğu hem de batı kanadı için oluşturulmuş savunma şemsiyesinin koruması altındaydı. Ancak 1962 Çin-Hindistan savaşı ve ABD'nin 1959'dan itibaren Hindistan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışarak bu ülkeye askeri ve ekonomik yardım yapması Pakistan'da Washington'a karşı bir güvensizliğe neden olmuştur. Pakistan, 1957'de ABD'nin Hindistan'a yaptığı kalkınma yardımının büyüklüğü karşısında, ABD ile ittifak üzerine kurduğu politikasının sonuçsuzluğunu görmekteydi. ABD'nin Hindistan'a bir müttefiki olmadan yaptığı

---

¹⁵⁵ Elif Bali, a.g.k.

¹⁵⁶ a.g.k.

yardımlar Pakistan popüler gazetelerinden Dawn'a, "Batı güçleri arasında hiç gerçek dost yok" ifadesiyle yansımıştı.¹⁵⁷ Blok politikalarının etkisizleşmeye başladığı süreç içerisinde, Pakistan Hindistan'a karşı endişelerine yanıt verebilecek farklı açılımlar sağlamaya çalışmıştır.

5.3.3. Pakistan'daki Taliban varlığı

Afganistan, 1979 yılında Sovyetler Birliği tarafından işgale uğradığı zaman Afganistan halkı işgalci güce karşı direnişe başladı. Direnişe katılmayan halktan bir kesim de Pakistan ve İran başta olmak üzere dünyanın dört bir yanına göç etmek zorunda kaldı. Savaşlardan önce de zengin olmayan halk savaşlar başladığında gün geçtikçe daha da fakirleşmeye başladı. Savaşlardan çok etkilenenler göç ettiği ülkelerde daha da fakirleşti. Pakistan'a mülteci olarak sığınan fakir Afganlar çocuklarını Pakistan'daki medreselere yatılı olarak verdiler. Pakistan medreselerinde okuyanlar, Taliban ismi ile herkesçe bilinmektedir.¹⁵⁸

1989'da Sovyetler Birliği ve 1992 yılında Sovyetlerin koruduğu uydu hükümet, *mücahidin* hareketi tarafından yenilgiye uğratılmış ve akabinde direnişçiler tarafından bir hükümet kurulmuştur. Hükümetin oluşumundan henüz birkaç ay sonra iç savaşlar başlamış ve ülke kendini kaosu içerisinde bulmuştur.¹⁵⁹ İç savaşa son vererek halkı silahsızlandırmak, ülkeye barış, birlik ve güven getirmek adı altında *Taliban* hareketi başlamıştı. Taliban rejimi Suudi Arabistan'daki Vahhabi devletinin daha saf bir modeliydi. Baskıcı ve acımasızdı, yine de 1979'dan beri yabancılarla savaşlar ve iç savaşlarla işkence çeken bir ülkede düzeni sağlamıştı. Neredeyse bütün kaynaklara göre, ülkede salgın haline gelmiş olan tecavüz, tecavüzcülerin toplum önünde idam edilmeleriyle sona ermişti.¹⁶⁰

1994 yılında Kandahar'da ayaklanarak bu güney şehrini ele geçiren Taliban grubu büyük bir direnişle karşılaşmadan Peştun bölgelerinden başlayarak kısa sürede tüm ülkeyi ele geçirmeye başarmıştır. Dönemin Tacik kökenli Devlet Başkanı Rabbanî, Taliban'ın hızlı ilerlemesini ülkede iktidar için çatışan gruplardan, Peştun

---

¹⁵⁷ Elif Bali, a.g.k. s. 60.

¹⁵⁸ <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/866/pakistanla-taliban-arasinda-bilinmeyenler.aspx> ((Khalilullah Rasuli, SDE Afganistan Uzmanı).(27.02.2010)

¹⁵⁹ Tarık Ali, Düello, Amerikan Uçuş Rotasındaki Pakistan, çev. Murat Uyrukulak, Aslı Ilgın Kopuz, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s.245.

¹⁶⁰ Tarık Ali, a.g.e.

lideri Hikmetyar'ın zor duruma düşmesine yarayacak bir gelişme olarak değerlendirirken, Hikmetyar rakiplerine karşı kendisine Peştun bir yandaş bulduğu kanısındaydı. Tüm beklentilerin aksine Taliban ilk olarak Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İslami denetimindeki bölgelere saldırmış ve Kandahar'ı ele geçirmiş, Ocak 1995'te Gazne bölgesini almış, Şubat ayında ise Hizbi İslami'nin kontrolünde bulunan bütün bölgeleri ele geçirmiştir. Daha sonra İran sınırına doğru ilerleyerek Herat'ı almış, 1996 Eylül'üne kadar, diğer rakip güçleri bertaraf ederek Kabil'i ele geçirmiştir. Taliban'ın Emirliğini resmen tanıyan ülkeler ise Pakistan, Birleşik Arap Emirliği ve Suudi Arabistan olmuştur.¹⁶¹

Dönemin Başbakanı Benazir Butto, bir radyoya verdiği demeçte Taliban'ın iktidara getirilmesinde Pakistan ile beraber Amerikan, İngiliz ve Suudi Arabistan yönetimlerinin de katkısı olduğunu söylemiştir. O dönem Pakistan dış siyasetinde önemli bir etkinliği olan Mevlana Fazlurrahman önderliğindeki Cemiyet-i Ulema-ya İslami Partisi, Taliban hareketini dini eğitim bakımından desteklemiştir. Pakistan–Afganistan sınır eyaletlerindeki soy ve kabile birliği gibi etkenler, Taliban hareketi meydana getirilirken bugünde engellenmesi çok güç bir etkileşim teşkil etmiştir.¹⁶²

Öyle ki Taliban, Pakistan'daki devlet kurumları, siyasi partiler, İslami gruplar, medrese ağı, uyuşturucu mafyası, iş adamları çevreleri ve nakliyecilerle derin bağlarını da zaman içinde oturtmuştu.1980'li yıllarda mücahit liderler ISI'yla ve Cemaat-i İslami'yle ayrıcalıklı ilişkiler kurabildikleri halde, diğer siyasal ve ekonomik lobilerle herhangi bir bağları olmamıştı. Buna karşılık Taliban Pakistan'daki daha nüfuzlu lobilere, gruplara çoğu Pakistanlıdan daha kolay ulaşabiliyordu. Taliban'ın yaralandığı bu benzeri görülmedik imkânlar, lobilerin birbirine düşürülmesi ve böylece Taliban'ın Pakistan'daki etkisinin iyice genişlemesi gibi bir sonuçta vermişti. Hatta zaman zaman ISI'yı devre dışı bırakarak doğrudan bakanların ya da nakliye mafyasının desteğiyle bazı adımların atıldığı oluyordu. Bazı zamanlarda da federal yönetim devre dışı bırakarak Belucistan'daki ve kuzeybatı sınırı vilayetlerindeki yerel yöneticilerin desteğinden yararlanıyorlardı. Taliban hareketi genişledikçe kimin kimi kendi peşinden sürüklediği giderek

---

¹⁶¹ <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/866/pakistanla-taliban-arasinda-bilinmeyenler.aspx> ((Khalilullah Rasuli, SDE Afganistan Uzmanı).(27.02.2010)

¹⁶²Serkan Taflıoğlu, İslami Hareketin Eğitim Üssü Olarak Afganistan ve Pakistan, 2023 Dergisi, Ocak,s. 46-47.

belirsizleşmekteydi. Pakistan Taliban'ın efendisi olmaktan ziyade, onun kurbanı konumuna düşmeye başlamıştı.¹⁶³

Pakistan'ın içinde söz sahibi güçlerden biri olan ordu, Taliban'ın Durand Hattı'nı (Britanyalıların çizmiş olduğu ve şimdiye kadar hiçbir Afgan rejiminin tanımadığı iki ülke arasındaki tartışmalı sınır) kabul edeceğini varsaymaktaydı ve bu nedenle Taliban'ı desteklemekteydi. Ordunun başka bir varsayımı, Taliban'ın kuzeybatı sınır vilayetlerinde Peştun milliyetçiliğini frenleyeceği ve Pakistan'ın İslami radikalleri için çıkış yolu sağlayacağıydı; bu, ülke içinde bir İslami hareketin doğuşuna da işaret eden bir gelişmeydi.¹⁶⁴ Hindistan'a karşı gayrimeşru bir stratejik derinlik arayışı çerçevesinde, ordu Afganistan'da köktendinciliği teşvik etti. Bugün ise o kökten dinci akımlar Pakistan'a sızdı ve kontrolden çıktı.¹⁶⁵ Olaylar tam tersi yönde seyretmeye başladı ve Taliban ne Durand Hattını kabul etmeye yanaştı, ne de Afganistan'ın kuzeybatı sınırındaki bazı toprak parçaları için öteden beri savunduğu iddialardan vazgeçmişti. Taliban İslami bir karakter taşımakla beraber Peştun milliyetçiliğini beslemekteydi ve bu durum Pakistanlı Peştunları da etkisi altına almaya başlamıştı. Daha da kötüsü Pakistan Şii'lerini öldüren, Pakistan'ın bir Sünni devlet olarak ilan edilmesini isteyen ve yönetici elit'in İslami bir devrimle yıkılmasını savunan Pakistan'daki en şiddet yanlısı Sünni aşırı gruplara silah ve sığınak sağlamıştı. Aslında Afganistan'dan kalkan tozlar doğrudan Pakistan'ın Talibanlaşmasına yol açmaktaydı.¹⁶⁶

Kuruluşundan 11 Eylül 2001 olaylarına kadar Pakistan, Taliban hareketinin hem maddi hem de manevi destekçisiydi. 11 Eylül olaylarından sonra ABD, Afganistan'a askeri müdahale kararı aldı. 11 Eylül 2001'de Amerika'ya karşı düzenlenen terör saldırıları ve arkasından Amerika'nın bu saldırılara gösterdiği tepki Güney ve Orta Asya jeopolitiğini değiştirdi. Bu iki bölgenin birleştiği noktada konumlanan Pakistan, bu olaylardan en fazla etkilenen taraflardan biri oldu. Pakistan, bu olaylar sırasında, dış politikasında çok radikal bir karar almak zorundaydı. Bu şartlarda, ya Taliban'ı desteklemeye yönelik 'Afgan Politikası'nı terk edecek, ya da Taliban'ı en yakın tehdit olarak gören ABD'nin terörle mücadelesinde ABD'ye arka

---

¹⁶³ Ahmed Raşid, Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, çev. Osman Akınbay, s. 263.

¹⁶⁴ Ahmed Raşid, a.g.e., s. 265-266.

¹⁶⁵ Newsweek Türkiye, s. 39.

¹⁶⁶ Ahmed Raşid, a.g.e., s. 263-265-266.

çıkacaktı. Pakistan'ın tercihi, terörizme karşı küresel bir savaşa yönelik ABD ile ittifak yapmak oldu.¹⁶⁷

Pakistan'da köktendincilik ve radikalizmin yükselmesinin sosyo-ekonomik nedenlerin ötesinde, tarihsel iç ve dış nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler şöyle sıralanabilir:

1.Kurulduğu 1947'den bu yana uğruna mücadele ettiği Keşmir

2.Askerî diktatör Ziya-Ül Hak'ın bu tür örgütleri desteklemesi

3.Sovyetlerin Afganistan işgali ve ABD ve Suudi Arabistan'ın Sovyetler Birliğine karşı Pakistan'daki ve Afganistan'daki mücahitlere para ve silah yardımları

4.ABD'nin Afganistan müdahalesi

Bu süreç Pakistan'da sosyal ve ekonomik sorunlarla da beslenince radikalizm ve kökten dincilik taban bulmayı başarmıştır. Kökten dinciliğin ve Radikalizmin beslendiği medreseler, Afganistan mültecilerinin kampları ve Pakistan ordusunun kontrol etmekte zorlandığı Pakistan-Afganistan sınırırır.¹⁶⁸

Taliban'ın Pakistan'daki aşiretler bölgesini kullanarak Afganistan'a sınır ötesi saldırılar düzenlemesi, Pakistan ile Amerika arasındaki belki de en önemli sorunlardan birisini oluşturuyor. Çaman sınır bölgesinde, taksicilere sembolik bir ücret vererek sınır geçilebilmektedir. Diğer Afganlarda sınırın iki tarafındaki muhafızlara bir dolar kadar rüşvet verip Pakistan'a kolayca geçtiklerini söylüyorlar. Oysa bu sorun sadece Pakistan'ın kanunsuz aşiretler bölgesiyle sınırlı değil. Belucistan vilayeti sınırı boyunca uzanan güvenlik noktalarındaki büyük gedikler, tıpkı Çaman'daki gibi yoğun bir trafiğe sahne oluyor. Amerikalı yetkililer, Taliban liderlerinin, Belucistan'a kaçarak NATO ve Amerikan kuvvetlerinden kurtulduğu belirtiyorlar. Çaman'daki geçiş noktası kâğıt üzerinde sınırın en güvenli olduğu yerlerden birisidir. Burası Afgan Taliban'ının doğum yeri olan Kandahar ile Afgan direnişçilerinin çoğunu yöneten Taliban komutanlarının barındığı Belucistan arasındaki tek geçiş noktası. Taliban savaşçıları dahil herkes buradan geçebilir, silah

---

¹⁶⁷ Afganistan'da Terörle Savaş ve Pakistan: Seçenekler, Pragmatizm ve Karar, Yrd. Doç. Dr. İjas KHAN, Çeviren: Gökçen YAVAŞ

¹⁶⁸ Cavid Veliev, Bir Ülke Geleceğini Arıyor, 2023 Dergisi Ocak 2008, s. 22

ve uyuşturucu kullanabilir. Sonuçta Taliban savaşçıları ve kaçakçılar Afganistan ile Pakistan arasındaki bu 2.400 kilometrelik engebeli sınırın büyük bölümünü kontrol ediyor.¹⁶⁹

Pakistan'ı gün geçtikçe etkileyen ve ülkede kendine taban bulan Taliban ile ilgili son günlerde ortaya yeni bulgular da çıkmaya başladı. Bir süre önce Afganistan'ın Garez bölgesinde yol denetimi yapan güvenlik güçleri, burka içinde her tarafı kapalı ancak, boy olarak Afgan standartlarının epey dışında bir kadını durdurdular. Polisin sorularının yanıtlamayı reddeden kadın arandığında esasen 27 yaşında Sibiry'a'dan gelmiş kırmızı saç ve sakallı bir erkek olduğu ortaya çıktı. Kadın kılığındaki adamın adı, Andre Vladiroviç Bataloff idi. İçinde bulunduğu pikapta da 450 kilogram patlayıcı vardı. Hangi motivasyonla Taliban hareketine katıldığı açıklanamayan bu kişi, son birkaç yıldır Taliban hareketi içinde yer alan yüzlerce yabancı kökenli militandan biriydi.

Afganistan'daki Taliban hareketine her geçen gün daha çok sayıda katıldığı düşünülen yabancıların çoğunun Pakistan, Özbekistan, Çeçenistan, Çin, Çeşitli Arap ülkeleri ve Rusya'dan geldiği tahmin ediliyor. İçlerinde uyuşturucu taciri, afyon üreticisi veya Amerikan işgalinden bezmiş Afganlıların çoğunluğu oluşturduğu Taliban hareketine katılan yabancılar, Taliban'a bir değişiklik kazandırmaya başlamıştır. Haliyle bu gelişmeler ve Taliban'ın güç kazanması özellikle Pakistan'ın Kabileler Bölgesinde de kuvvet bularak gelişmiş ve bütün Pakistan'ı etkileyebilecek bir boyut kazanmıştır. Bugün Afganistan'daki Taliban gücünün ne olduğu tam olarak bilinmiyorsa da istihbarat çevreleri tarafından bunun 10.000'e ulaşabileceğini ancak bunun yaklaşık 2-3 bin kadarının tam anlamıyla kendilerini Taliban'a adanmış radikal direnişçiler oldukları söyleniyor.

Bu radikaller dışındakilerin özellikle Amerikan bombardımanları ve uygulamaları sonucu Taliban saflarına geçmiş olan veya işsiz olup aynı zamanda Afgan yönetiminin rüşvetçi tutumuna karşı bir tepki olarak Taliban saflarına geçen genç Afganlar olduğu tahmin ediliyor. Hamit Karzai yönetiminin, Taliban'ın içinde böyle çeşitli inanmışlık ve karalılıkta olan grupların bulunmasından yararlanmanın yollarını aradığı ve grupları bölmek için daha ılımlı olan Taliban liderleriyle görüşmeye başladığı da iddia ediliyor. Taliban güçlerine katılan yabancıların, radikal

---

¹⁶⁹ Souad Mekhennet, Richard A.Oppel Jr, The New York Times, dünya, s. 4, 21 Şubat 2010.

genç Afganların, Taliban'ın eski gücünün göreceli olarak azalmasından ve Taliban mensubu orta düzeydeki Afgan liderlerin de çeşitli nedenlerden zayıflamasından dolayı Taliban saflarında ortaya çıkan boşluğu doldurmaya başladıkları da özellikle bölgedeki Batılı gözlemcilerce ifade edilmektedir. Bütün bu gelişmeler belli bir paralellik arz ederek Pakistan'da da benzer şekilde ortaya çıkmaktadır. Yabancı unsurların Pakistan'ın söz konusu kabileler bölgesindeki genç Taliban liderlerini finansal olarak desteklemeye başladıkları ve bu gelişmeler sonunda görece daha yaşlı ve çoğunluğu Pakistan'ın ketta (quetta) şehri civarında yerleşik Taliban liderlerinin güçlerinin giderek azalmaya başladığı da iddia edilmektedir.

Söylenen o ki Taliban liderleri artık gençleşmekte ve savaş yöntemleri de farklılaşmaktadır. Bunun neticesinde ve yabancı uyruklu Taliban unsurlarının da etkisiyle, özellikle güney Afganistan'da Taliban baskısının şekil değiştirmesi, nedeniyle okulların %40'a yakını kapanmış durumdadır. Yine bölgenin kalkınmasına yönelik hükümetle müşterek projelere "pragmatik anlamda" sıcak bakan ılımlı Taliban liderleri yabancı Taliban unsurlarınca ölümle tehdit edilmektedir. Pakistan'ın kuzeybatısında sıklıkla vücut bulan bu terör ve kökten dinci gelişmeler ülkenin tümünü etkisi altına alırken terörle mücadele için uygulanan yöntemlerinde demokrasi adına sorgulanması da söz konusu olmaya başlamıştır. Bu konunun tam tersine de, teröre bulaşan kişilerin zaman zaman mahkeme kararıyla serbest bırakılması da özellikle Pakistan güvenlik güçlerini ve yöneticilerini sıkıntıya ve tereddüde sokmaya başlamıştır. Yüksek mahkemenin bu yöndeki kararlarının da ilkenin tümünde bir yandan yöneticilerin elini kolunu bağlarken diğer yandan da halka endişeler uyandırmaya başlaması kaçınılmaz bir gelişme olabilir.¹⁷⁰

5.4. Geleneksel müttefik Çin ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

Çin ve Pakistan'ın jeopolitiği, iki ülkeyi müttefik ilişkisi içinde birbirine yaklaştırmaya zorlamaktadır. Çin ve Pakistan, yakın komşuları Hindistan'ın yükselen gücünden en çok rahatsızlık duyan iki ülke konumundadır. Nitekim Hindistan ve ABD arasında işbirliğinin konuşulduğu dönemlerde, Pakistan ve Çin arasındaki dostluğun da gündeme getirildiğini görüyoruz. Pakistan eski Devlet Başkanı Müşerref son Çin ziyareti sırasında, yakın ekonomik işbirliği içerisinde olan iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2011 yılına kadar 15 milyar dolara ulaşmasını

¹⁷⁰ Ali Külebi, Pakistan ve Siyasi Gelişmeler, 2023 Dergisi, ocak 2008, s. 31-32.

hedeflediklerini söyledi. Eğitim alanındaki işbirliğinden de bahseden Müşerref, Pakistan'ın başkenti İslamabad'da kurulması planlanan ortak mühendislik ve teknoloji okullarının bu konuda büyük katkı sağlayacağını ümit ettiklerini açıkladı. Çin ve Pakistan, savunma alanında da müttefik konumundadırlar. Özellikle 2006 yılında iki ülke hava kuvvetleri arasında imzalanan çeşitli anlaşmalar ve sonrasında devam eden yakın işbirliği, bu stratejik ilişkiyi daha da önemli kılmaktadır.¹⁷¹

1951'de kurulan Çin-Pakistan diplomatik ilişkilerinin 55. yıldönümünün anısına dönemin Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref, 19–23 Şubat 2006 tarihleri arasında Çin'e bir ziyaret gerçekleştirdi. Oldukça yoğun geçen gündemin ardından Müşerref, Halkın Günlüğü adlı gazeteyle yaptığı söyleşide, Pakistan'ın Çin ile ilişkilerinin “okyanuslardan derin, dağlardan yüksek” olduğunu söyledi. Çin Devlet başkanı Hu Jintao ise, Pakistan'ın Çinin kadim dostu olduğunun altını çizdi. Pakistan Devlet Başkanı, Pekinde birçok üst düzey yetkiliyle bir araya gelerek önemli kararlar aldı.

Ziyaret esnasında, askeri, tarım ve ticaret alanında işbirliğine yönelik 13 anlaşma imzalandı. Nisan 2005'te imzalanan Dostluk, İyi komşuluk ve İşbirliği anlaşması, Müşerrefin bu gezisiyle yeniden gündeme geldi. Müşerref tek Çin politikasını desteklediklerini açıklayarak, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunun teyit etti. Çin ise, Pakistan'ın başlangıçtan bugüne Tayvan konusunda Çin'in hep yanında olduğunun altını çizdi. Pakistan ise, Çin'in ortaysa pazarlarına ve enerji kaynaklarına rahat erişebilmesi için kendi topraklarında transit geçiş koridoru sağlayacaklarını açıldı. Bunun yanında Müşerref Gwadar limanının Çin-Pakistan dostluğunun bir sembolü olduğunun söyleyerek, Çin'in İran ve Afrika'dan aldığı petrolün Pakistan'ın Belucistan eyaletinde bulunan ve Arap denizinin kıyısında, Hürmüz boğazına yakın bir yerde olan Gwadar limanından Pakistan toprakları üzerinden Çin'in Sinciang/Doğu Türkistan bölgesine taşınmasını önerdi. Böylece deniz yolları üzerinde yaşanmakta olan riskler aza indirilmiş olacak. Belirtmek gerekir ki Gwadar limanı dünya petrolünün yüzde kırkının geçtiği Hürmüz boğazının girişinde bulunuyor. Nisan 2005'te tamamlanan limanın birinci etap yapımında, Çin 200 milyon dolar katkıda bulundu. Çin bu limanın ikinci etabının da yapımında finanse etmeyi düşünmektedir. Pakistan ayrıca kara taşımacılığı için Pakistan-Çin

---

¹⁷¹ www.asam.org.tr, <http://www.tumgazeteler.com/?a=2757370> (28.02.2010)

arasında demiryolu yapılması ve ticaretin bu yol üzerinden gerçekleştirilmesini önermiştir. Çin bütün bu tekliflere sıcak bakarken, Karakorum yolunun gözden geçirilerek, daha da iyi hale getirilmesini istemiştir. 1962 'de yaşanan Çin-Hindistan sınır savaşında Sovyetler Birliği'nin Hindistan'ın yanında yer alması, Çin'i de yeni müttefik arayışına itmişti. Bu bağlamda Keşmir nedeniyle Hindistan'la aralarında soğuk rüzgârlar esen Pakistan'a nükleer destek vermeye başladı. Her ne kadar Uluslar arası Atom Enerjisi Kurumu'nun ilkelerine uygun olarak enerji amaçlı nükleer bir program olsa da Pakistan bölgede caydırıcı bir güç haline gelmişti. Bu destek kapsamında Çin Pakistan'ın 300 megawatt'lık Çaçma Nükleer Santralini inşa etti. Hali hazırda 437 Megawatt'lık nükleer kapasitesi olan Pakistan, bunu 2030 yılına kadar 8.500 Megawatt'a çıkartmak istiyor ve bu ziyarette de Çin 'den bu konuda destek istendi.

Çin Başbakanı Wen Jiabao ve dönemin Pakistan Başbakanı Şevket Aziz'in, Nisan 2005'te Pakistan'da imzaladıkları İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği anlaşması bu ziyarette yeniden ele alınırken, anlaşma maddelerinde stratejik değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Bu anlaşmada Pakistan, tek Çin ilkesine vurguda bulunarak, Tayvan'ın Çin'in parçası olduğunu kabul etmiştir. Çin'in genelde toprak bütünlüğünü sağlamak, özelde ise, Tayvan ile birleşmek için sarf edeceği bütün çabalara Pakistan destek vereceğini taahhüt etmiştir. Mart 2005'te Çin Parlamentosu'nun Tayvan konusunda kabul ettiği ayrılıkçı hareketlerle mücadele yasası, Tayvan'ın bağımsızlık yönündeki herhangi bir girişiminin askeri güç kullanılarak Çin tarafından önlenmesine ilişkin hükümete yetki vermektedir. Çin'in temel amacı ise, bu yasadan doğacak bir durum için diğer bölge ülkelerinin desteğini sağlamaktır. Karşılığında Çin'de Pakistan'ın Keşmir sorununda ve Hindistan'la olan sorunlarında arkasında olacağını sözünü vermiştir. Bu anlaşmadan öncede Çin, her zaman Hindistan karşısında Pakistan'ın yanında durmuştur.

Hatırlanacağı üzere, 13 Aralık 2001'de Hindistan parlamentosuna bir intihar saldırısı düzenlenmiş, bu saldırıların arkasında Pakistan'da yerleşik Ceyş-i Muhammed ve Lashkar-e Taiba adlı örgütlerin bulunduğu iddia edilmişti. Bu olaydan sonra Hindistan, yüz binlerce askerini Keşmir'e yığmış, Pakistan'da aynı şekilde yığınak yaparak bölgede aniden tansiyon yükselmişti. Nerdeyse iki nükleer güç, bir nükleer savaşın eşiğine gelmişlerdi. Nihayet 10 Ocak 2002 tarihinde

Katmandu'da toplanacak olan Güney Asya Bölgesel İşbirliği toplantısında sorunun halledilmesi kararlaştırılmıştı. Bu toplantıya katılmak için yola çıkan Pervez Müşerref, son anda uçağın rotasını Pekine çevirerek, Çin Başbakanı Cu Rongji ile planlanmamış gizli bir görüşme yapmıştı. Kapalı kapılar ardında Çin Pakistan'dan sürtüşmeye daha fazla devam etmemesini ve bu bölgede yani yanı başında bir savaşın ya da başka sorunların yaşanmasını istemediğini belirterek, derhal uzlaşmasını istemişti. Çin'in en büyük endişesi çıkabilecek bir çatışmanın ABD'nin bölgeye müdahalesine neden olabileceğiydi. Çin bu konuda haklıydı, çünkü ABD'nin Tayvan'a yerleşmesinde Kore savaşının etkisi büyüktü. Öte taraftan Hindistan'da Çin ile olası bir sürtüşmeye girmemek için Pakistan'la uzlaşma yolunu seçmiştir.

Hindistan'a göre olası bir çatışmada Pakistan'ın geleneksel müttefiki Çin sessiz kalmayacaktır. Anlaşmanın en can alıcı noktası ise her iki tarafında ulusal güvenliklerini ve toprak bütünlüklerini tehlikeye sokacak hiçbir bloğa veya ittifaka girmemesini ve tarafların topraklarını üçüncü bir devletin kullanımına açmayacağı yönünde garanti vermeleridir. Diğer bir nokta ise, taraflar kendi topraklarındaki güvenliklerini ve toprak bütünlüklerini tehlikeye sokacak hiçbir organizasyon veya kurum kurulmasını yasaklamış olmasıdır. Genel bir şekilde, bu ifadeleri yorumlamak gerekirse, Çin, Pakistan'dan ne ABD'nin ne de Rusya'nın öncülük ettiği bir ittifaka girmesini istememektedir. Aynı zamanda topraklarında yabancı güç bulundurmamasını talep etmiştir. Bunu yanında, Avrasya coğrafyasında yaşanan renkli devrimlerin nedeni olarak görülen batılı sivil toplum kuruluşlarının ve örgütlerinin de kurulmalarına izin verilmemesini istemiştir.¹⁷²

Pakistan'ın yeni seçilen Cumhurbaşkanı Asif Ali Zardari, ilk yurt dışı gezisini Çin Devlet Başkanı'nın resmi davetlisi olarak 14–17 Ekim 2008 tarihleri arasında Çin'e gerçekleştirmiştir. Seçilmesinden kısa bir süre sonra Çin'e böyle bir ziyaret gerçekleştirmesi sürpriz bir gelişme olarak yorumlandı. Zira Batı ve ABD yanlısı olarak tanınan Zardari'nin Çin'e mesafeli duracağı tahmin ediliyordu. Hatta parti lideri olarak davet edildiği 2008 Pekin olimpiyatlarının açılış törenine gitmemiş, yerine çocuklarını göndermişti. Ziyaret sırasında Çin ve Pakistan arasında, ekonomi, teknoloji, ticaret, maden, tarım, çevre koruma, haberleşme uydusu, radyo, sinema ve

---

¹⁷² Barış Adıbelli, Çin'in Avrasya Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Aralık 2007, s. 31–35.

televizyon alanlarında 12 işbirliği anlaşmaları imzalandı. Bu anlaşmaların en dikkat çekici olanı, Çin'in Pakistan'a sivil nükleer yardım vereceğini taahhüt eden anlaşma oldu. Bu anlaşma uyarınca Çin Pakistan'ın nükleer reaktör yapımında yardımcı olarak yeni bir reaktöründe kurulması konusunda taahhüt altına girdi. Ayrıca Zerdari bundan böyle Çin-Pakistan ekonomik bütünleşmesini geliştirmek amacıyla Çin'i üç ayda bir ziyaret etmeyi planladığını kamuoyuna duyurdu. Çin'in resmi rakamlarında göre, iki ülke arasındaki ticaret hacmi ilk sekiz ayda geçen yıla oranla yüzde 6,3 artarak 4 milyar dolar oldu.¹⁷³

5.4.1. Şanghay İşbirliği Örgütü

Şanghay İşbirliği Örgütü, Nisan 1996'da Çin'in sınır problemlerine çözüm getirmek için Çin ve komşu dört devletlerle birlikte oluşturulmuş bir platform, Haziran 2001'de Özbekistan'ın katılmasıyla bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliği örgütüne dönüşmüş uluslararası bir teşkilattir. Bu da Çin'de yer alan bir şehrin adıyla anılan ilk bölgesel örgütüdür. Örgüte üye ülkeler 300 milyon metrekare toprağı kapsamakta ve Avrasya kıtasının 3/5'ine denk gelmektedir. 1.455 milyar nüfusa sahip olan bu örgüt dünya nüfusunun ¼'ini teşkil etmektedir. 2004'te Moğolistan ve 2005'te Hindistan, Pakistan ve İran'ın da örgüte gözlemci üye ülke olarak iştirak etmesiyle adı geçen örgüt artık Avrasya'nın en büyük ekonomik ve güvenlikle ilgili bölgesel teşkilatı haline dönüşmüştür. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 4. Hükümet Başkanları (başbakanlar) toplantısı, Rusya'nın bölgeye geri dönüş çabaları, Özbekistan'ın ABD üssünün çekilmesi beyanı, ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'nin Orta Asya ziyareti, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in Moğolistan ziyareti ve Çin'in bölgede daha etkin olma girişimleriyle 26 Ekim 2005'te Moskova'da toplanmıştır.

Moskova'da gerçekleştirilen bu toplantı, geçen Temmuz ayında Örgütün Astana'da düzenlediği liderler zirvede alınan kararları hayata geçirilmesini esas almıştır. Başbakanlar seviyesinde istikrarı korumak, ticaret, teknoloji gibi herkesi ilgilendiren alanlarda işbirliğini ilerletmek ve bölgesel işbirliğini derinleştirmek üzerinde müzakereler yapılmıştır. Toplantıda başbakanlar, karşılıklı yararlılık ve eşitlik ilkesi ortamında ekonomik işbirliğini geliştirme ve yatırım ortamlarını iyileştirme çalışmalarına ağırlık vermeyi kararlaştırmıştır. Başbakanlar 19 Şubat

¹⁷³ Barış Adıbelli, Jeopolitik ödül Avrasya, s. 171-172.

2005'te Bişkek'te düzenlenen ekonomi-ticaret bakanları toplantısında enerji, ulaşım, telekomünikasyon, bilim ve teknoloji ve tarım alanlarındaki işbirliği ile ilgili mevzuatı onaylamıştır. Toplantıda özellikle enerji işbirliği ve enerji boru hattı üzerindeki işbirliğinin önemi ve aceleliğini vurgulanmıştır. Örgüt, kendi ülkenin finans sektörü ve girişimcileri Orta Asya bölgesi büyük projeleri üzerine yönlendirmesine teşvik rolünü üstlenecektir. Başbakanlar, Çin'in örgüt için açtığı kredileri uygun kullanması, ulaşım alanındaki işbirliğini güçlendirmesi, çevre korunması ve kültürel değişim programın hayata geçirmesi gibi konularda müzakereler yürütmüşlerdir.

Başbakanlar, örgüt çerçevesindeki işbirliğinin yeni gelişmeler elde ettiğini ve bundan dolayı örgütün uluslararası itibarının yükseldiğini ifade etmişlerdir. Bir sonraki başbakanlar toplantısı 2006'da Duşenbe'de düzenlenecektir.

Çin Başbakanı Wen Jiabao, toplantıda yaptığı konuşmada Çin'in Şanghai İşbirliği Örgütü üye ülkeleri arasındaki işbirliğinin güçlendirmesi gerektiğini vurgulayarak bu konuda Çin'in kendi üzerine düşen görevleri icra etmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Çin Başbakanı toplantıda imzalanan "Şanghai İşbirliği Örgütü'nün Bankalar arası İşbirliği Anlaşması" ve "Şanghai İşbirliği Örgütü'nün İşadamları Komitesi'nin İlk Konsey Toplantısının Tutanağı" gibi belgelerin üye ülkeleri arasındaki işbirliğini arttıracığına inanmaktadır. Wen Jiabao, örgütün daha etkili haline gelebilmesi için Çin'in katkılarını da dile getirmiştir. Wen Jiabao'ya göre, Çin devleti, Şanghai İşbirliği Örgütü üye ülkeleri için üç yıl zarfında 1500 profesyonel elemanı yetiştirecektir. Bunun yanı sıra faizi % 2 ve vadesi de 20 yıl olan 900 milyon ABD doları tercihli kredi sağlanacaktır. Wen Jiabao, örgütün işbirliğinin eşitlik ve karşılıklı çıkar ve saygı ilkesine dayandığını ve örgütü üye ülkesi ile gözlemci ülkelerin el ele vermesi durumunda, örgütün işbirliği hedeflerine mutlaka ulaşılacağı kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Çin Başbakanı Wen Jiabao örgütün dışa açık ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliği yapacağını altını çizerek örgütün üçüncü bir ülkeye karşı olmadığını vurgulamıştır.

Şanghai İşbirliği Örgütü Genel Sekreteri Zhang Deguang'ın 27 Ekim 2005 tarihteki basın toplantısında ABD üssünün ne zaman geri çekileceği konusunu yine dile getirmiştir. Zhang Deguang'ın basın toplantısında, üye ülkelerin terörizm, bölücülük ve aşırıcılıklarla mücadelede yoğun çabalar harçayarak somut neticeleri

elde ettiğini ve önümüzdeki dönemlerde bu alandaki işbirliğini daha da güçlendireceklerini açıklamıştır. Zhang Deguang, Orta Asya'daki uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etmenin de Şanghay İşbirliği Örgütü'nün öncelikli görevleri arasında yer aldığını, bunun terör dahil her türlü suç eylemlerinin maddi zemininin ortadan kaldırması için yararlı olduğunu ifade etmiştir. Zhang Deguang'da örgütün dışa açık bir teşkilat olduğunu ve bir askeri ittifaka dönüşmeyeceğinin altını çizmiştir. Rusya Devlet Başkanı Putin, 26 Ekim tarihinde örgüt üye ülkelerinin başbakanlarını ve gözlemci ülke temsilcilerini Kremlin Sarayı'ndaki kabulünde, terörle mücadele ve vatandaşların güvenliğini korumanın Şanghay İşbirliği Örgütü'nün başlıca görevleri olmaya devam etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Yani üye ülkeler terörizmle mücadelede sıkı işbirliğine girmesini talep etmektedir.

Ayrıca üye ülkelere bir dizi plan ve teklifler sunmuştur. Rusya uzay çalışma alanında işbirliği yapılması gerektiği çağrısında bulunmuştur. Ekonomik sıkıntısı olan Kırgızistan örgütün daha çok fakirlik sorunu ile ilgilenmesi konusunda dikkat çekmeye çalışmıştır. Özbekistan ise demir yolu ağının inşa etmesi ve üye ülkeleri ile birlikte demir yolunun Afganistan ile İran ülkeleri bağlayarak üye ülkelerin Avrasya taşımacılık koridoru haline dönüşmesini teklif etmiştir.¹⁷⁴

5.4.2. Şanghay İşbirliği Örgütü ve Pakistan

5 Temmuz 2005 tarihinde, Kazakistan'ın başkenti Astana'da toplanan Şanghay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ) Devlet Başkanları zirvesinde, Pakistan'ın gözlemci statüsünde örgüte kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Kuşkusuz bu kararda Çin'in etkisi büyüktür. Soğuk Savaş sonrası Asya'nın yükselen gücü olarak tanımlanan Hindistan ABD yörüngesinde hareket ettiği düşünülmekteydi. ABD, yeni dönemde, geleceğin süper gücü olarak bakılan Çin'e karşı Hindistan'ı bir denge unsuru olarak kullanmak istemekteydi. Çin, Pakistan'ı ŞİÖ'ne alarak Hindistan'ı dengelemeyi amaçlamaktadır. Bu son ziyarette Müşerref, ŞİÖ genel sekreteri Cang Deguan'la yaptığı görüşmede, Pakistan'ın örgüt çerçevesinde işbirliğine kapsamlı bir şekilde katılmak için bir an önce örgüte tam üye olmak istediklerini söyleyerek, ŞİÖ'ne tam üye olarak kabul edilmelerini talep etmiştir.

---

¹⁷⁴ <http://www.turksam.org/tr/a614.html> (03.03.2010)

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde, Hindistan, Pakistan, ŞİÖ ve ABD arasındaki ilişkilerin nasıl etkileneceği şimdilik belirsizliğini korumaktadır. Bu yeni üyelikler sırasında mutlaka kapalı kapılar ardında bir pazarlık olduğu açıktır. Pakistan'ın üyeliğine Rusya ve Özbekistan sıcak bakmıyordu. Nedeni ise Pakistan'ın radikal İslamcı gruplara vermiş olduğu destektir. Fakat Hindistan'ın üye olmasında karşılık Çin, Pakistan'ı istedi çünkü Pakistan, Çin için Batı Asya savunma hattının en önemli unsuru olmaktadır. Çin Pakistan'ı askeri açıdan kuvvetlendirerek gerek Rusya'ya gerekse Hindistan'ı dengelemeye çalışmaktadır.

Pakistan'ın 11 Eylül sonrası artan uluslararası baskı nedeniyle böyle bir açılım yakalamasını zirveye katılan dönemin Pakistan Başbakanı Şevket Aziz, tarihi bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Pakistan'ın örgüte girmesinin diğer bir anlamı da, bu ülkenin ağırlıklı Sünni Müslümanlardan oluşmasıdır. Gerek Orta Asya Türk devletleri, gerekse Hindistan'ın kendi içindeki Müslümanların ŞİÖ politikalarından dışlanmaması için bu unsur önemlidir. Kuşkusuz Pakistan'ın Orta Asya'daki İslamcı gruplar üzerindeki etkisi hala bulunmaktadır. ŞİÖ'nün temel kuruluş parametrelerini hatırlayacak olursak bunlar; ayrılıkçılık, aşırıçılık ve köktendincilik ile mücadele olarak sayılabilir. Özellikle köktendincilik doğrudan radikal İslamcı gruplara işaret ettiği için Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu bu coğrafya için istenmeyen bazı olumsuz sonuçlarda doğurabilmektedir. ABD'nin 11 Eylül sonrası düştüğü duruma düşmemek için ŞİÖ'nün esas mücadelesinin İslam ile olmadığı mesajını verebilmek gayesiyle, İslam'ın farklı iki yorumunu benimsemiş iki Müslüman bölge ülkesi de ŞİÖ'ne alınmıştır. Pakistan aracılığıyla bu radikal İslamcı grupların kontrolü amaçlanmaktadır. Rusya ise Çin kadar Pakistan'a sıcak bakmamaktadır. Ama gelinen noktada Pakistan'ı dışlamanın bu ülkeyi ABD'nin kucağına atılması anlamına geldiğinin de bilincindedir.

O nedenle Pakistan'ın örgüte girmesine ses çıkarmamıştır. Diğer dengeleri de göz ardı etmek istemeyen dönemin Rusya Devlet Başkanı Putin, zirve toplanmadan bir gün önce, dönemin ABD Başkanı Bush'a 4 Temmuz Bağımsızlık Günü nedeniyle gönderdiği mesajda, ABD ile Rusya arasındaki sarsılmaz ortaklığa vurguda bulunmuştur. Yine zirve esnasında, Putin, ŞİÖ'nün ABD'ye yönelik çağrısının bir baskı değil, aksine bir rica olduğunu ifade ederek, sarsılmaz ortaklığı her iki tarafla sürdürmeye çalışmaktadır. Kısacası Rusya kartları iyi oynamaktadır. Pakistan-

Hindistan gerginliği eğer ŞİÖ üyeliği aracılığıyla bir çözüme kavuşturulursa, Asya'daki iki nükleer gücün arasındaki yıllardan beri süregelen bu kriz de sona erecek ve böylece ŞİÖ uluslar arası kamuoyunda büyük bir saygınlık kazanacaktır. Temeli işbirliği felsefesi üzerine kurulu bir bölgesel güvenlik örgütü bünyesinde, bölge güvenliğini tehlikeye düşürecek şekilde üye iki devlet arasında bir sürtüşmenin bulunması zaten düşünülemez.¹⁷⁵

5.5. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgedeki çıkarları

Komünist Blokun yıkılmasından sonra büyük bir atılım yapan Çin'in de yeni dönemde gözü Avrasya coğrafyası üzerindeydi. Deng Őaoping ölmesinden sonra Jiang Zemin, önderliğinde Çin yönetimi bir takım yeni stratejiler kabul ettiler. 1990'lar sonrası yaşanan Asya ekonomik krizinden etkilenmeyen Çin, adeta dogrudan yabancı yatırımlar için bir çekim merkezi oldu. Bu ekonomik gelişmeye paralel olarak Çin, ulusal çıkarları tekrar gözden geçirerek, Çin'in küresel etkisi olan bölgesel bir güç olduğunu ilan etti. İlk bakışta Doğu Asya'nın yeni başat gücü olarak değerdendirilirken, aslında Çin'in Doğu Asya'dan çok Avrasya coğrafyasına yöneldiği dikkatlerden kaçmıştı. Çin, yeni dönemde ulusal politikalarını Orta Asya, Hazar Bölgesi ve Orta Doğu eksenli görmektedir. Dolayısıyla, bölge kavramıyla Çin, Batı dünyasının aksine Doğu Asya değil Avrasya coğrafyasına işaret etmektedir. Avrasya coğrafyasına işaret ederken de, Doğu Asya'da Çin için sadece ülkesinin güvenliğini tehdit edebilecek bir takım tehdit adacıklarının varlığını göz ardı etmemektedir. Oysa Avrasya coğrafyası başta zengin enerji havzalarıyla, yeraltı, yer üstü kaynaklarıyla ve pazarlarıyla Çin için cazibe merkezidir. Aynı zamanda Avrasya coğrafyası bir kriz üreten bölge olması nedeniyle Çin'in tehdit ve güvenlik algılamasında önemli bir merkez olarak da bulunmaktadır.¹⁷⁶

2000'li yıllarla birlikte, muazzam ekonomik büyümenin getirmiş olduğu aşırı enerji tüketimi, Çin'in kendi Avrasya projesini ortaya koymasına neden olmuştur. Projenin temel mantığı güvenli ve uzun vadeli enerji akışını temin etme üzerine kuruludur. Çin hali hazırda dünya enerji tüketiminin yüzde kırkını tek başına tüketmektedir. Ve bu tükettiği enerjinin yüzde kırk üçünü Arap ülkelerinden, yani Orta Doğu bölgesinden almaktadır. Bu bölgede artan ABD varlığı nedeniyle Çin'in

¹⁷⁵ Barış Adıbelli, Çin'in Avrasya Stratejisi s. 12-13-14.

¹⁷⁶ Barış Adıbelli, Büyük Avrasya Projesi, s.190.

enerji temini riskli hale gelmiştir. Bu nedenle Çin, Hazar ve Orta Asya bölgesine dönmüştür. Ancak Orta Asya'da Rusya ile üstü kapalı bir çıkar çatışması yaşamıştır. Rusya'nın eski nüfuz alanlarına tekrar dönmek istemesi ve buradaki imtiyazlarını Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak, ya da mirasçısı olarak devam ettirmek istemesi, Çin'i zorlamıştır. Soğuk Savaşın sonuna kadar Çin'in ulusal güvenlik politikaları daha çok güney eksenliydi. Bunun ana nedeni olarak Kuzey sınırında Sovyetler Birliği'nin bulunmasıydı. Fakat gelinen noktada artık böyle bir tehdidin olmaması Çin'in politikalarında da bir eksen değişikliğini mecbur kılmıştı. Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve politik kaos ortamından Çin çok iyi faydalanarak, 1997'de Şanghay Beşlisini kurdu. Şanghay Beşlisi'nin temel amacı üye ülkeler arasındaki sınır sorunlarının barış içerisinde diyalog ortamında çözülmesiydi. O dönemde, aslında Çin'in en büyük endişesi Orta Asya'da henüz bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlerin arasındaki henüz çözüme kavuşturulamamış sorunlardı. Ve bu sorunların çözümünde her zaman Rusya taraf olmak istiyordu. Bu da, bölgenin güvenliğini ve istikrarını tehlikeye atıyordu. Şanghay Beşlisi, bir çözüm mekanizması olarak Çin'in işini oldukça kolaylaştırmıştı.

Bu mekanizma aracılığıyla bölgede üye ülkeler arasındaki sorunlar diyalog yolu ile çözümlenecek, böylece Rusya'nın müdahale bahanesi de ortadan kalkacaktı. İkinci bir yansıması ise, Rusya'nın bu mekanizma yardımıyla Çin tarafından gözlem altında tutulmasıydı. Fakat aynı niyet Rusya tarafında da mevcuttu. Ruslar da, Çin'i engellemek için politik ve ekonomik güçlerinin olmadığını farkındaydı ve Şanghay Beşlisi bu fırsatı kısa bir süre olsa da verecekti. Çünkü Rusya bu ülkelerin Çin'e kaymasını istemiyordu. O nedenle, Rusya için mekanizmanın içinde olmak, dışında olmaktan daha iyiydi.¹⁷⁷

2001 yılında Çin, Avrasya politikasının ikinci aşamasına geçerek, Şanghay Beşlisini, Özbekistan'ı da alarak Şanghay işbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) dönüştürdü. Ardından, ŞİÖ'nün selefi Şanghay Beşlisi gibi dar ve sınırlı bir faaliyet alanı yerine, daha geniş, hatta küresel bir düzey öngördü. Çin'in Avrasya projesi 11 Eylül saldırılarıyla birlikte bir süreliğine askıya alındı. Çünkü Avrasya coğrafyasında beklenmeyen misafirler vardı. ABD ve El kaide, Çin'in oluşturmaya çalıştığı süreçte yeni aktörler olarak ortaya çıktı. ABD'nin Afganistan operasyonu ve Taliban'ın

---

¹⁷⁷ Barış Adıbelli, a.g.e., s.190-191

iktidardan uzaklaştırılması Çin'in aslında pek işine gelmemiştir. Çin, gayri resmi olarak Taliban'la ilişkilerini sürdürmekteydi. Ahmet Şah Mesut liderliğindeki Kuzey İttifakı'nın Çin ile ilişkileri soğuktu. Daha çok Ahmet Şah Mesut, Avrupa Birliği ve ABD ile temas halindeydi. Rusya ise, geçmişten gelen kötü hatıralar nedeniyle bu bölgede etkin değildi. Bu nedenle, Çin de 11 Eylül öncesi kartını Taliban'dan yana kullandı. Çin, Taliban ile ilişkilerini Pakistan aracılığıyla yürütüyordu. Çin'in doğal müttefiki Pakistan'ın Taliban'ın hamisi olduğu düşünüldüğünde, Çin'in bölgede nedenli büyük bir oyun kurucusu olduğu oldukça iyi anlaşılmaktadır. Taliban, Çin'in başka alanlarda da işine yarıyordu. Örneğin Doğu Türkistan İslami Hareketi mensubu Uygurların, Afganistan'daki kamplarda eğitilmesinin kontrol altında tutulması sağlanıyordu. Karşılığında ise, bir takım sivil yatırımlar, askeri ekipman yardımları öngörülüyordu, kısaca Çin, Taliban'la olan ilişkilerini terörle mücadele kapsamında işbirliği olarak adlandırıyordu. 2001 yılı, ilginç bir sürecin başlangıcıydı. Önce Kuzey ittifakı lideri Ahmet Şah Mesut, bir suikast sonucu öldürüldü. Ardından 11 Eylül olayları gerçekleşti.

Sonuçta Afganistan'da ve bölgede denge tamamen bozuldu. Hiç şüphe yok ki, bu yeni süreç Çin'in Avrasya projesini sekteye uğratmıştır. Rusya gibi bölgesel bir gücü bir şekilde aradan çıkarıp tam da bölgeye hakim olacakken, ABD bir anda tüm askeri gücüyle bu bölgeye yüklendi. 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi Çin'in bütün küresel projelerini alt üst etti. Çin'in 1990'ların sonlarında Saddam yönetimiyle imzaladığı milyarlarca dolarlık enerji anlaşmaları da kendiliğinden geçersiz oldu. ABD ise, yeni enerji ayrıcalıklarının Çin'e verilmesi konusunda istekli değildi. Diğer Arap rejimlerini de ABD ile olan yakın ilişkileri nedeniyle Çin ile enerji işbirliği yapmaya pek sıcak bakamıyorlardı. Çin, süreci derhal tekrar baştan ele alarak yeni bir açılım ortaya koydu. Bu açılımın temel kilit ülkesi İran'dı.¹⁷⁸

2002 yılında Çin iç politikasında yaşanan iktidar değişikliği ile birlikte Çin'in esas Avrasya projesi de şekillenmeye başladı. Çin, öncelikle ŞİÖ'ne ağırlık verdi. Örgütü daha da güçlendirdi. Bölgesel askeri tatbikatlara başladı. ŞİÖ üyelerinin ortak askeri manevralarını geliştirmeye çalışıldı. Birçok bölge ülkesiyle işbirliği zinciri kuruldu. İran, Çin'in en azından kısa vadeli enerji ihtiyacını karşılayacak iyi bir müttefik olmuştu, ama Çin, İran'ın enerji satıcısından çok Avrasya'nın kapısında

---

¹⁷⁸ Barış Adıbelli, a.g.e., s.192-193

sağlam bir fedai olarak beklemesini daha uygun buluyordu. Eğer İran, gerektiği kadar silahlandırılıp bölgede caydırıcı bir güç haline getirilirse, ABD buraya saplanıp kalacaktı. Bu nedenle, İran'ı ABD'ye karşı dünya kamuoyunda savunmaya başladı. Gerçekten de İran, Çin'in yardımıyla Basra Körfezinde caydırıcı bir güç haline geldi. Fakat esas önemli gelişme Temmuz 2005 tarihinde Astana'da toplanan ŞİÖ Devlet Başkanları zirvesinde alınan, İran'ın üye edilmesi ve ABD'den Orta Asya bölgesinden askerlerinin çekilmesini isteyen kararlardı. Bu kararlar, Çin'in de Avrasya projesini ilan eder nitelikteydi. Rusya ise, tüm bu kararları “kerhen” onaylamıştı. Çin ve ŞİÖ, ABD ile safları ayırıştırırken, Rusya, aksine ABD ile olan ilişkilerin gerilmesine karşı çıkmıştır. Yine de 2005 yazında Rus-Çin ikilisi ortak askeri tatbikat yaparak bölgeye yönelik bir takım planları olan küresel güçlere gözdağı vermekten de geri durmamışlardır. Çin, kendisi açısından yeni bir başlangıç olarak gördüğü 2005 yılından bu tarafa bir takım yeni stratejiler uygulamaya sokmuştur. Bunlardan en önemlisi Azerbaycan'ın Türk-Amerikan bloğundan kurtarılarak ŞİÖ bünyesine alınmasıdır.

Çin için bu proje hayatidir, zira Avrasya projesindeki en önemli boşluk Azerbaycan'dır. Çin'in pek fazla dile getirilmeyen diğer bir niyeti de Orta Asya'daki yerel grupların liderlerini kendi safına çekmektir. Bu bağlamda, Özbek lider General Raşit Dostum Çin'in öncelikli hedefidir. Çin, Orta Doğu'da ABD'nin İsrail merkezli politikasına karşı Arap merkezli bir politika uygulayarak, Arap dünyasında yer edinmek istemektedir. Zira Avrasya coğrafyasının anahtarı Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Orta Doğu'da etkin olamayan hiçbir dünya gücü Avrasya coğrafyasında da etkili ve sürekli olamayacaktır.¹⁷⁹

5.6. Rusya'nın bölgedeki çıkarları

Rusya'da oldukça köklü bir geçmişi olan Avrasya'ya yönelik politikalar, ya da kısaca Avrasyacılık, son on beş yıla damgasını vurmuştur. Önce Primakov tarafından pratik olarak politikaya uyarlanmış ardından da Alexander Dugin tarafından teorik hale getirilmiştir. Avrasyacılığın özünde aslında biraz da Rusya'da bulunan Kırım Savaşı sendromunun yeniden nüksetmesi şeklinde ortaya çıkan bir fikir akımı bulunmaktadır. Özetle, Avrasyacılar, Rusya'nın Avrasya coğrafyası üzerine odaklanmasını istemekte, bölge ülkeleriyle “primus inter pares” yani eşitler

---

¹⁷⁹ Barış Adıbelli, a.g.e., s.193-194

arasında birinci olma mantığı ile işbirliğini öngörmektedir. Geçmişte, Kırım Savaşında mağlup olan Çarlık Rusya'sı yönünü Asya'ya dönerek, Pasifik bölgesine kadar tüm Asya'da Rus etkisini kurmak için çalışmaya başlamıştı. Küresel politikalarda Rusya, ne zaman zayıflasa, yönünü Asya'ya dönerek bir nevi içe kapanma politikası uygulamaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, özellikle Orta Asya, Hazar ve Kafkas bölgesindeki eski Sovyet etki sahasını korumak istemektedir. Aynı Rusya, Orta ve Doğu Avrupa'daki eski Sovyet uyduları üzerinde pek fazla hak iddia etmemektedir. Putin'le tekrar toparlanan Rusya, öncelikle ülkedeki özellikle enerji sektöründeki küresel sermayenin ulusallaştırılmasıyla işe koyulmuştur. Putin, Avrasya coğrafyasında neredeyse bütün enerji dağıtımını tekeline alarak, farklı bir tarzda dünya politikasını belirleyebilen başat bir güç olma sürecine girmiştir. Rusya, Avrasya coğrafyasını kontrol etmek için Çin'le işbirliği içerisinde olması gerektiğinin farkındadır. Putin, özellikle enerji açısından zengin olan eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde etki alanı oluşturmak için daha önce oluşturulmuş olan Bağımsız Devletler Topluluğu ve Yakın alan doktrini gibi bir takım politikalara pek fazla itibar etmemektedir. Bu nedenle Şanghay İşbirliği Örgütü, topyekûn bir Avrasya coğrafyası için Çin'in de içinde bulunduğu eşit bulunmaz bir yapıdır. Rusya, bir taşla iki kuş vurarak, hem eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkileri geliştirmiş, hem de Çin'i gözleme fırsatı yakalamıştır. Rusya, kritik kararların birçoğunda geri planda durarak, işin şov kısmını Çin'e yaptırmaktadır. Bu, tıpkı Stalin'in 1950'lerde Çin'i kışkırtarak Kore savaşına itmesi ve buradan kendi liderliğindeki komünist bloğa pay çıkarmasına benzemektedir.¹⁸⁰

5.6.1. Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası

Yüzyıllar boyunca, Rusların temel ulusal politikalarından bir tanesi ve en önemlisi sıcak denizlere inme politikasıydı. Sovyetler Birliği döneminde de bu politika takip edilmeye çalışılmıştır. Bu politika farklı bir şekilde Rusya'nın Avrasya projesinin kapsamı içerisine alınmıştır. Rusya'nın Avrasya projesinin yeni gün yüzüne çıkan birinci önceliği Orta Doğu bölgesinde etkin bir şekilde var olmadır. Son zamanlarda Çin'in bölgeye yerleşme çabalarına karşı Rusya'da oldukça önemli bir hamle yapmıştır. Bu hamle, 2 Haziran günü Kommersant gazetesi tarafından duyurulmuştur. Bu habere göre, Rusya, Suriye'nin önemli liman kentlerinde deniz

---

¹⁸⁰ Barış Adıbelli, a.g.e., s.194-195.

üssü kurma yönünde anlaşmaya varmıştır. Rusya, Ukrayna'nın Sivastopol limanında bulunan Karadeniz filosunu bu üslere taşımak istemektedir. Zira Ukrayna ile yapılan kiralama anlaşması 2017 tarihinde dolmaktadır. Bunun yanında, Ukrayna'nın NATO üyeliğinin de gündemde olması Rusya'nın yeni üs arayışını hızlandırmıştır. Eğer Rusya, bu üssü kurmayı başarır, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu tarafa Bağımsız Devletler Topluluğu dışında Rusya'nın ülke dışında kurduğu ilk askeri üs olacaktır ve aynı zamanda Rus gemileri Doğu Akdeniz'de devriye gezebilecek. Dolayısıyla bu hamlenin arkasında yatan esas strateji, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etkin bir güç olarak bulunmak istemesidir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etkin bir güç olma istemesinin bir nedeni de Temmuz ayında devreye giren Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattıdır. Boru hattının temel amacı Azerbaycan ve ileride Orta Asya petrolerini Rusya topraklarının dışından başta Avrupa olmak üzere dünya pazarlarına ulaştırmaktır.

Suriye ile yapılan anlaşmada ayrıca Rusya, Suriye'nin güvenliğinin sağlanması için orta menzilli Pechora-2A hava savunma füzeleri verecek ve T-72 tanklarını da modernize edecektir. Rus üslerini ve Suriye hava sahasını korumak için ise, S-300 hava savunma füze sistemini Suriye'ye kurmayı düşünmektedir. Haziranın ilk haftasında yaşanan bu gelişmenin ardından aniden İsrail'in Suriye ile sınır olan Lübnan'ı işgal etmesi ve dünya kamuoyunun tepkisine rağmen neredeyse saldırıyı Suriye'ye genişletmeyi bile gündeme getirmesi ve buna karşı ABD'nin sessiz kalması akıllara Rusya'nın bu deniz üslerine karşı bir meydan okuma mı sorusunu getirmektedir.¹⁸¹

5.6.2. Rusya'nın Pasifik Stratejisi

Rusya'nın Avrasya projesinin diğer bir ayağı ise Pasifik bölgesidir. Rusya, Pasifik'te büyük bir deniz gücü olmak istemektedir. Rusya, bu politikasını gerçekleştirebilmek için bölgenin iki önemli gücü olan Japonya ve Çin'i devreden çıkarması gerekmektedir. Bunu da, enerji kartını kullanarak sağlayabilecektir. Rusya, Pasifik bölgesine ulaşacak petrol boru hattının nihai varış noktasının Çin veya Japonya olması konusunda belirsiz olması ve pazarlığı kızıştırması, iki gücün birbirleriyle rekabet haline girmelerine neden olmuştur. Putin'in amacı dünyanın en büyük ekonomilerinden birisi olan ve ABD'nin yakın müttefiki olan Japonya'yı

---

¹⁸¹ a.g.e.

enerji açısından Rusya'ya bağımlı hale getirmektir. Böylece, Japonya aracılığıyla hem Çin'i kontrol edip dengeleyecek, hem de Pasifik bölgesinin yeni bir Rus etki sahasına dönüşmesini sağlayacaktır. Japonya, Pasifik ve Avrasya bölgesine açılan bir kapıdır. Rusya, yeniden büyük bir deniz gücü olmak istemektedir. Bunun için en uygun bölge Pasifik'tir. Pasifik'te Rus etki sahası kurulduğunda, Rus donanmasının manevra kabiliyeti de oldukça artacaktır. Bu nedenle gelecekte, ABD'nin savunma peri metresinde bulunan Japonya ve Pasifik okyanusunun Rus etki sahasına girme olasılığı, ABD'nin ve Çin'in Pasifik'te sıkışmasına neden olacaktır.

Rusya, Avrasya projesini sadece kâğıt üzerinde veya bir takım anlaşmalarla güvence altına sokmakla kalmamış, bir takım güvenlik mekanizmalarıyla koruma kalkanı altına almıştır. Bu mekanizmanın başında Rusya'nın kurduğu Kolektif Güvenlik Örgütü (KGÖ) gelmektedir. Bu bağlamda Rusya, ŞİÖ ile ters düşmektedir. Çin'in ve diğer üyelerin ŞİÖ' ye kolektif güvenlik mekanizması gözüyle bakması, Rusya'nın KGÖ'süyle çelişmektedir. Rusya ise, ŞİÖ' nün ekonomik, politik ve kültürel bir işbirliği mekanizması olmasını savunurken kendi inisiyatifinde olan KGÖ' nün ise ŞİÖ' nün askeri kanadını oluşturmasını istemektedir.¹⁸²

5.7. Hindistan'ın bölgedeki çıkarları

Güney Asya'nın en büyük ülkesi olan Hindistan, Çin gibi, son yıllarda yükselmekte olan ülkelerden biridir. Çin'e komşu olan Hindistan, Çin'in doğal jeostratejik rakibidir. 1962 yılında Hindistan-Çin arasında sınır bölgesi nedeniyle çatışma yaşanmış, iki ülke arasındaki gerginlik Tibet meselesi ile birlikte devam etmişti. 1998 yılında Hindistan Hükümeti tarafından Hindistan'ın yürüttüğü nükleer silah deneme faaliyetlerinin Çin'e yönelik olduğu iddiası da, iki ülke arasında yaşanan güvensizliği doruk noktasına çıkarmıştı. 2000 yılından sonra Hindistan hükümeti, Çin ile işbirliği zemini üzerinde ikili ilişkilerini geliştirmeye çalıştı ve kısa dönemli başarılar da sağladı. Ancak iki ülkenin jeopolitik rakip olmasından ötürü hem bölgesel güvenlik hem de ekonomik rekabetle birlikte sınır bölge anlaşmazlığı, Tibet meselesi ve en önemlisi Çin'in Pakistan'a yönelik savunma ve ekonomi alanındaki yardımları, ikili ilişkilerin normalleşmesini engellemektedir. Ayrıca Hindistan; kuzeyden Çin ve kuzeybatıda Pakistan gibi tehditlerle yüz yüze kaldığı

---

¹⁸² Barış Adıbelli, a.g.e., 190-198

için Yeni Delhi'nin Hint Okyanusu'na çıkma politikası engellenmektedir. Bu nedenlerden ötürü Çin'i dengelemek için Hindistan da yeni bir arayış içindeydi.¹⁸³

Çin ile benzer güvenlik ve ekonomik kaygıları taşıyan ancak Çin'e rakip konumda bulunan bir bölgesel aktör konumundadır. Hindistan'da Çin gibi sürekli artan nüfusuyla ve üretimiyle birlikte artan enerji talebine karşılık Hazar bölgesi ülkelerinde enerji sahalarında yatırım yaparak enerji güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.¹⁸⁴ Hint petrol şirketi ONGC Videsh'in Kazakistan'ın Alibekmola ve Kurmangazi petrol sahalarında hissesi bulunmaktadır. Hindistan ayrıca Özbekistan'ın petrol ve doğalgaz sahalarında da yatırım arayışlarındadır. Radikal İslamcı grupların enerji arzını sağlayan bu bölgede güçlenmesi Hindistan'ı da ürkütmektedir. Ancak Hindistan, bölge devletleriyle güvenlik konularında işbirliği yapmasına rağmen Çin'in bu ülkeyi rakip görmesi nedeniyle Şangay İşbirliği Örgütü'ne katılamamaktadır.¹⁸⁵

Hindistan'ın büyük ölçüde enerji ihtiyacı vardır ve dünya enerji kaynaklarından pay almak istemektedir. Dünya enerji kaynaklarının paylaşımı için ABD, AB, Çin, Rusya ve Japonya arasındaki mücadeleye Hindistan da katılmıştır. Dünyadaki büyük güçler enerji kaynaklarını, yollarını ve enerji tüketimini kontrol altında tutmak istemektedir. Böylece Çin ve Hindistan gibi rakiplerini denetim altında tutacaklardır. Bu durum ise ülkeler arası çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır. Dünya petrol tüketiminde Hindistan'ın payı çok azdır. Hindistan dünya nüfusunun %15'inden fazlasına sahip olmasına rağmen dünya enerji tüketimindeki payı sadece % 3'tür. Çin'in payı ise % 7,6'dır. Hindistan'ın enerji ihtiyacı anormal derecede büyümektedir. Bu nedenle Hindistan petrol ithal etmek zorundadır. Hindistan'ın 2020 yılına kadar petrol ihtiyacının % 80'ini ithal ediyor olması gerekmektedir. Hindistan'daki motorlu taşıt sayısının artması, ekonomik büyüme, petrol fiyatlarının devamlı yükselmesi, petrol sevkiyatının ABD'nin Irak ve Afganistan'a yaptığı askeri harekât nedeniyle kesintilere uğraması bu ülkeyi güvenilir, ucuz petrol ve doğal gaz kaynaklarına ulaşmaya yönlendirmektedir.

---

¹⁸³ <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/137/hindistan-japonya-guvenlik-isbirligi-ve-cin-hindistanin-guvenlik-tehdit-algilamasi.aspx>, Doç. Dr. Erkin Ekrem SDE Uzmani (19.03.2010)

¹⁸⁴ İbragin Alibekov, "India Set To Expand Presence in Central Asia", EurasiaNet, 03/12/2003: <http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav120303.shtml> (19.03.2010)

¹⁸⁵ Ersegül B. ÜNÜVAR, Yeni Büyük Oyun: Hazar Bölgesinde Rekabet ve Güvenlik Arayışları, s.104

Hindistan'ın uluslararası petrol politikası ABD ile büyüyen bir sorun oluşturmaktadır. Hindistan petrol ihtiyacı nedeniyle Rusya ve Çin ile ayrıca ABD'nin karşı çıkmasına rağmen Venezüella ile yakın ilişkiler kurmuştur. ABD ise Hindistan'ı kontrol altında tutmak istemektedir. Diğer taraftan Hindistan'ın ABD ile önemli ekonomik ilişkileri vardır. ABD ve Hindistan arasındaki ikili savunma ve işbirliği anlaşmasında göre 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de vuku bulan terör eylemlerinden sonra Hindistan ve ABD donanmaları Hint okyanusu ve Güney Çin denizinde müşterek tatbikatlar yapmışlardır. Hindistan'ın ABD ile gelişen iyi ilişkilerine rağmen Hindistan'ın güvenilir enerji kaynaklarına olan ihtiyacı, Hint-Amerikan ilişkilerinde büyük gerilim yaratmaktadır. ABD'nin Irak ve Afganistan'daki askeri harekâtı ve petrol ihtiyacı Hindistan'ı Çin, Rusya ve İran ile iyi ilişkiler kurmaya mecbur etmektedir.

İran, Hindistan'a beraber petrol ve doğalgaz boru hattı inşa etmeyi teklif etmiştir. İran ABD tehditlerine karşı Asya gücü olan Hindistan ile enerji ticaretini ve diplomatik ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Hindistan 2009 yılında başlamak üzere 25 yıllığına İran'dan doğal gaz alımı için 40 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Hindistan'ın 2025 yılından itibaren günlük 100 milyon metreküp doğal gaza ihtiyacı olacağı hesaplanmaktadır. Bilindiği üzere İran, ham petrol üretimi teşkilatı OPEC'in ikinci büyüklükteki petrol üreticisidir. Dünya petrol rezervleri bakımından İran ikinci büyük rezervlere sahiptir. Bu sebeple Hindistan, İran'daki petrol ve doğalgaz kaynaklarına ulaşmayı, Orta Asya ve Orta Doğu ile ticari ilişkilerini geliştirmeyi hayati bir konu olarak görmektedir. ABD'nin karşı çıktığı İran, Pakistan ve Hindistan arasındaki 2.600 km. doğal gaz boru hattı, Hindistan'ın enerji ihtiyacını karşılayacak ve ülkeye 2 milyar dolar kazandıracaktır. 750 km'lik bölümü Pakistan'dan geçecek olan boru hattı bu ülkeye de ilk 30 yılda 9 milyar dolar gelir sağlayacaktır. Diğer taraftan bu hattı Hindistan-Pakistan ticari ilişkilerini geliştirecek, Hindistan'ın Pakistan pazarına girmesini sağlayacaktır.¹⁸⁶

Hindistan'ın güvenlik anlayışlarına ve ulusal güvenlik doktrinleri açısından baktığımız zaman, Hindistan eski Başbakanı Atal Bihari Vajpayee'nin ulusal güvenlik danışmanı ve şimdiki Başbakan Manmohan Singh'in yakın bir isim olan Brijesh Mishra; Hindistan'ın Çin ve Pakistan bağlamında benzeri olmayan bir tehlike

---

¹⁸⁶ Yılmaz Tekin, Hindistan: Asya'nın Yeni Gücü, Ülke Kitapları, Mayıs 2007, İst, s.22-23.

ile yüz yüze kaldığını ifade etmektedir. Brijesh Mishra'ya göre; “Çin artık toprak talebi peşinde olan hegemonistik bir ülkedir, bugünkü Çin'in Hindistan'a oluşturduğu tehdit 1962 yılına göre çok daha ilerdedir. Çin'e güvenmek yanlış olur.” Çin'in Keşmir sorunu üzerindeki tutumunu değiştirdiğini ve Hindistan'a daha çok baskı yapmaya başladığını dile getiren Brijesh Mishra, Hindistan'ın gelecekte hem Çin hem de Pakistan'ın saldırısına maruz kalabileceğini ileri sürmektedir. Brijesh Mishra'ya göre, 1962 yılındaki Hindistan-Çin sınır çatışması sırasında Hindistan ordusu pratikte iki savaş cephesinde mücadele ediyordu ancak hiçbir zaman iki cepheden aynı anda saldırıya uğramamıştı. Benzer biçimde Hindistan, 1962 yılındaki Hindistan-Çin çatışmasında sadece Çin ile karşı karşıya mücadele edilmiş, 1965, 1971 ve 1999 yılında ise Pakistan ile karşı karşıya kalmıştı.

Bugün Çin'in düşüncesi değişmiş ve Hindistan kontrolündeki Jammu ve Keşmir bölgesi de bir meseleye dönüşmüştür. Buna göre, gelecek 4-5 yıl sonrasında Hindistan'ın aynı anda iki cephede ülkesini savunma mecburiyetinde kalması ihtimali vardır. Çünkü Çin giderek daha düşmanca davranmaya başlamıştır. Bazı ekonomi uzmanlarına göre, dünyanın ekonomik güç merkezinin Doğu'ya kaymasının ardından çatışmalarının Asya kıtasında yaşanabileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda bugünkü Asya, 19. yüzyılın Avrupa'sına benzemektedir. Asya ülkeleri henüz birbirlerine besledikleri düşmanlıkları bırakmamışlardır. Etnik tartışmalar ve sınır problemlerini çözememişlerdir. Muhtemel bir savaşın ABD-Çin arasında değil, Çin-Hindistan arasında çıkabileceği tahmin edilmektedir. Yeni Delhi'nin savunma doktrininde Çin ile Pakistan'a bir bütün olarak bakılmaktadır. Hindistan güvenlik birimlerine göre Hindistan'ın kara kuvvetleri ve hava kuvvetleri artık 1962 yılındaki düzeyi aşmış durumdadır.

Bu nedenle Çin'in Pakistan ile birlikte Hindistan'a karşı hareket edebileceği ortaya konularak, Hindistan ordusunun her iki tehdide karşı savaş hazırlığı yaptığı belirtilmiştir. Yani aynı anda iki bölgede savaşabilme kapasitesi artırılmıştır. Hindistan Genelkurmay Başkanı Deepak Kapoor, ani bir saldırıya karşı ihtiyatın korunarak hemen harekete geçme anlamındaki “Soğuk Başlangıç” (Cold Start) sisteminin devre sokulduğunu beyan etmektedir. Hindistan ordunun izleyeceği temel hedef de 96 saat sonra düşman tarafını ateşkes anlaşmasına imza atmaya zorlamaktır. Hindistan'ın hem Çin hem de Pakistan'ı güvenlik tehdit olarak algılaması doğal

olarak Çin ve Pakistan'ın tepkisini çekmektedir. Çin'in Hindistan uzmanları Hindistan'da yükselen "Çin tehdidi" seslerine karşı, onların, Hindistan halkının temel çıkarları koruma noktasından yola çıkmasını ve sorumsuzca ifadeleri beyan etmemesini istemektedir. Pakistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Abdul Basit, Yeni Delhi'nin bu yeni askerî doktrininin, Hindistan'ın düşmanca ve hegemonik saldırganlığını ele verdiğini belirtmektedir. Abdul Basit, Hindistan'ın bu tutumunu çağdışı şoven zihniyeti olarak nitelemiştir. Pakistan'ın olasılık ani olaylara karşı her türlü hazırlıklar yapıldığını ilave eden Abdül Basit, uluslararası kamuoyunun dikkatini Hindistan'ın askerî doktrine çekme çağrısında bulunmuştur. Gerçi Hindistan'ın Çin düşmanlığını abarttığı yönünde yorum yapanlar da vardır ancak Hindistan kamuoyu ve askerî güçler Çin'i potansiyel tehdit olarak güçlü bir şekilde algılamaya başlamıştır.

Pakistan'ın da söz konusu tehdit algılamasına dahil edilmesiyle, Hindistan, aslında kuzey ve kuzeybatı yönünde tehdit altında kalmıştır. ABD Savunma Bakanlığı 20 yıldır aynı anda iki savaşı başarıma stratejisinin uygulanabilirliğini araştırmaktadır. Ancak Afganistan ve Irak savaşını askerî anlamda başarmış olmasına rağmen, bu askerî başarısını siyasal alana taşıyamamıştır. Obama Hükümeti'nden sonra Pentagon da söz konusu stratejisini yeniden gözden geçirmeye başlamıştır. Hindistan'ın aynı anda Çin ve Pakistan'a karşı iki cephede savaş açmasının ve bunu başarabilmesinin pek de kolay olmayacağı açıktır. Bu bağlamda Hindistan'ın Japonya ile güvenlik işbirliği girişimleri farklı bir önem kazanmaktadır.¹⁸⁷

Bölgesel güç olma iddiası taşıyan bir ülke olan Hindistan'ın Afganistan politikası, ezeli rakibi Pakistan karşıtı Afgan gruplara destek vermek şeklinde olmuştur ve bu şekilde devam edeceği de düşünülmektedir.¹⁸⁸ Çünkü Pakistan açısından "stratejik derinlik" olarak algılanan Afganistan'da sağlanacak bir etkinlik, Hindistan açısından bir "tehdit algılaması" şeklinde ortaya çıkacaktır. En azından Afganistan-Pakistan arasındaki en temel sorunların başında gelen "Peştunistan" hadisesi bile Hindistan'a bu fırsatı verebilecek mahiyette olduğu düşünülmektedir. Böylece Afganistan'da sağlanacak olan bir etkinlik, Hindistan'a bölgesel bazda bir

---

¹⁸⁷ <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/137/hindistan-japonya-guvenlik-isbirligi-ve-cin-hindistanin-guvenlik-tehdit-algilamasi.aspx>, Doç. Dr. Erkin Ekrem SDE Uzmani

¹⁸⁸ İrfan Polat, a.g.k., s.146.

etkinlik kazandırmada ve bu bağlamda Çin, İran ve Pakistan'la olan ilişkilerin boyutunda ve çerçevesinde önemli bir hareket imkânı sunacağı ön görülmektedir.¹⁸⁹ 11 Eylül'ün hemen ardından ve Afganistan harekâtı sırasında bütün imkânlarını ABD ile paylaşma amacını açıkça dile getiren Hindistan için yeni süreç kendisi için tarihi bir fırsat sunmuştur. ABD'nin İslamcı guruplara yönelik savaşını Keşmir'e taşıyabilirse, bölgedeki bağımsızlık savaşını kazanacağını düşünmüştür.¹⁹⁰ 2020'li yıllarda dünyanın dördüncü büyük ekonomisine sahip olacağı düşünülen Hindistan'a ABD tarafından 1998'den itibaren uygulanan ambargonun kaldırılması ile birlikte ABD-Hindistan ilişkileri olumlu bir seyir izlemiştir. Ayrıca ABD'nin Afganistan'a yerleşmesi ile birlikte bu bölgede yapılacak boru hatları konusunda şansı artmıştır. Keza ABD'nin Çin'e karşı uygulamış olduğu çevreleme politikasında ve yine Çin'e karşı sağlam bir müttefik bulma konusunda ABD'nin yanında yer alan Hindistan önemli bir hamle yapmıştır. Ancak ABD'nin kendisiyle beraber Pakistan'a yaklaşması ve daha fazla ayrıcalık yapması Hindistan hükümetini rahatsız etmiştir.¹⁹¹

Bu duruma ilave olarak 13 Aralık 2001'de Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de meclis binasında meydana gelen patlamaların Keşmir'de bulunan örgütlerce ve dolayısı ile Pakistan tarafından desteklendiğini ileri süren Hindistan ile Pakistan arasında çıkması muhtemel bir savaş son anda önlenmiştir.¹⁹² Benzer bir durum 26 Kasım 2008 Mumbai'de 7 ayrı noktada düzenlenen saldırılardan sonrada iki ülke arasında benzer bir kriz ortaya çıkmış ve başta ABD olmak üzere bölge ülkelerinin diplomatik girişimleri sonucu iki ülke tekrar bir savaşın eşiğinden dönmüştür.

Dünyanın yeniden şekillendirilmesiyle ilgili en ünlü görüş, Samuel Huntington'un medeniyetler çatışması tezidir. Huntington, somut kavramlar yerine kültür, medeniyet gibi soyut kavramlarla yorumlamaktadır. Yeni Dünyada mücadelenin kaynağı ideolojik veya ekonomik olmayacaktır. Toplumlar arasındaki büyük bölünmelerin sebebi kültürel olacaktır. Çünkü medeniyetler arasındaki farklılıkların asırlar boyunca oluşması, kısa zamanda giderilememesi, kültürel özelliklerin siyasi ve ekonomik alanlara göre daha iyi görülmesini sağlaması gibi nedenlerle geleceğin mücadelesi medeniyetleri ayıran fay hatları boyunca devam

---

¹⁸⁹ İrfan Polat, a.g.k., s.146.

¹⁹⁰ İbrahim Karagül, "Sorun Amerikan'ın İslam'la Savaşı mı", Afganistan Taliban ve Ladin, s. 32

¹⁹¹ İrfan Polat, a.g.k., s.147.

¹⁹² Sami Kohen, "Yılın İlk Savaşı mı?", Milliyet, 2 Ocak 2002.; "Pakistan: Hindistan ile Görüşürüz", Hürriyet, 1 Ocak 2002.

edecektir. Huntington dünyayı, Batı, Konfüçyus, Japon, İslam, Slav-Ortodoks, Latin Amerika, Hint ve Afrika medeniyetleri olmak üzere sekiz medeniyet bölgesine ayırmıştır. Bu görüşe göre Çatışma eğilimi fazla olan fay hatlarından biri de İslam-Hint medeniyetlerinin bulunduğu Hindistan'da yer almaktadır.¹⁹³

---

¹⁹³ Yılmaz Tekin, Hindistan: Asya'nın Yeni Gücü, Ülke Kitapları, mayıs 2007, İst, s.25.

6. PAKİSTAN'IN SORUNLU BÖLGELERİ VE SON DURUM

6.1. Pakistan'ın kronikleşen Keşmir sorunu

6.1.1. Keşmir'in Tarihçesi

Keşmir'in bilinen tarihi İ.Ö 3. yüzyılda Mauryan imparatorluğu'nun başarılı yöneticisi Aşhoka dönemi (i.ö. 274–237) ile başlatılır.¹⁹⁴ İ.S. 1.yüzyılda Keşmir Çin'in kuzey batısından gelen Kuşhanaların yönetimine geçmiştir. Aşhoka gibi daha sonradan Budist olan Kral Kanişka'nın da Keşmir tarihine en önemli etkileri yine Budizm vasıtasıyla olmuştur. 6. yüzyılda Keşmir'in Hunların istilasına uğramasıyla birlikte Keşmir'de Budizm iyiden iyiye gerilemiş yerini Brahmanistik Hinduizme bırakmıştır. 10. yüzyıldan itibaren ise Keşmir, güç mücadelelerine, kısa süreli ve başarısız hanedanlıklara, hanedanlık içi çatışmalara, ciddi ahlaki çöktüşlere ve Hinduizmin istismarına sahne olmuştur. Özellikle 14. yüzyılda 1320 yılındaki Moğol istilasından sonra Hindu yönetimi düşüşe geçmiştir. Bu tarihten sonra Hindu krallar Kuzey Hindistan'da yayılan İslamiyet'ten çekinerek çareyi izolasyonist politikalarda bulmuşlardır; fakat kendi içine kapanma halkta fakirleşmeyi arttırmış ve çözülme kaçınılmaz olmuştur. İslamiyet'e dayalı yönetim anlayışının Keşmir'e girişi böyle bir ortamda gerçekleşmiştir. Aslında Keşmir halkının İslamiyet'le tanışması 711 yılında Araplar vasıtasıyla olmuştur. 1300'lü yıllardaki çözülmeye beraber Keşmir'de İslam yaygın ve etkin bir konuma gelmiştir. Keşmir'in ilk Müslüman sultanı 200 yıl kadar sürecek olan Şemsüddin Hanedanlığı'nın kurucusu Şah Mir'dir.¹⁹⁵

Şemsüddin Hanedanlığı'nda 1555 yılında yerini Şii Ghazi Çak hanedanlığına bırakmıştır. 1586 yılında Babür İmparatorluğu Delhi Sultanı Ekber Şah'ın Keşmir'i topraklarına katması ile Keşmir'in bağımsızlığı sona ermiştir. 1753'te Keşmir Afganlıların yönetimine geçmiş ve elli yılı aşkın bir süre zarfında Afganlar tarafından yönetilmiştir. 15 Haziran 1819'da Ranjit Sing'in Keşmir'i fethetmesiyle beş yüz yıldan beri Müslüman yönetimi altında bulunan ve halkının yüzde doksanı Müslüman olan Keşmir tekrardan Müslüman olmayan bir yönetim (Sikh yönetimi) altına girmiştir.¹⁹⁶ 16. yüzyılda ticaret amacıyla Hindistan'a gelen 1600'de Doğu

---

¹⁹⁴İrşat Sarıaloğlu, Hindistan Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, s. 103

¹⁹⁵ a.g.k.

¹⁹⁶ a.g.k., s.104

Hindistan Şirketi'nin kurulmasının ardından Hindistan ile ticaret izni alan İngilizler, yüz elli yıl kadar sonra siyasi emellerini fiiliyata geçirmeye başladılar. Daha önceki bölümde değindiğimiz gibi 1804'te Delhi'ye egemen olan İngilizler Pencap ve Keşmir'e yöneldiklerinde dönemin Sikh yöneticisi Ranjit Sing ile Keşmir üzerinde egemenlik kurmak için mücadele içerisinde olan Gulab Sing ile işbirliğine girişip Keşmir'e saldırmışlardır.¹⁹⁷ İngilizlerle Sikhler arasındaki savaşta başarısız olan Sikhler Keşmir'i 9 Mart 1846'da Lahor Antlaşması ile İngilizlere vermek durumunda kaldılar. Fakat bu sırada İngilizler hem Golab Sing'in Anglo-Sikh savaşındaki İngilizlere yardımı nedeniyle hem de doğrudan yönetimlerini genişletme konusundaki isteksizlikleri sebebiyle Keşmir'in yönetimini 16 Mart 1846 tarihli Amritsar Antlaşması ile 7.500.000 rupi (£500,000) karşılığında Gulab Sing'e vermiştir.¹⁹⁸ Böylece Keşmir'de Müslümanlar için oldukça zorlu geçen son derece ayrımcı politikalar içeren Hindu Dogra yönetimi başlamış oldu. Keşmir 1947 yılındaki bölünme sürecine Dogra yönetimi altında bulunan ve bu yönetimden rahatsız olan Müslüman çoğunluğun Keşmir için endişelerini arttırmıştır.

6.1.2. Keşmir Sorununun Tarihi Gelişimi

İngiltere'nin Hindistan'dan çekildiği ve Hindistan ile Pakistan'ın ayrı birer devlet olarak ortaya çıktığı 1947 yılında Jammu ve Keşmir, 562¹⁹⁹ Hindistan prensliklerinden biriydi. Uygulamada prenslikler 3 gruba ayrılmaktaydı. 1. grup Jammu ve Keşmir'in de içinde bulunduğu yaklaşık 140 adet olan ve yasama ve yargı konularında tam yetkiyle donatılmış prensliklerdi. İkinci grup sayı olarak ilk gruba hemen hemen aynı olmakla birlikte İngiltere'nin bir dereceye kadar iç yönetimine karıştığı prensliklerdi. Bu müdahil olmanın derecesi ise bir prenslikten diğerine değişmekteydi. Üçüncü grupta ise yönetsel hakları ciddi anlamda kısıtlanmış civarında prenslik bulunmaktaydı.²⁰⁰

İngiltere Hindistan'a bağımsızlığını verirken bu prensliklerin ortaya çıkacak olan Hindistan ya da Pakistan devletlerinden birine katılacaklarını ilan etmiştir. Teknik olarak prensliklerin iki dominyondan her hangi birine katılımı hususunda

---

¹⁹⁷ Nigar Sajjad Zaheer, "Keşmir Davası (1819–1949)", Çev. Halil Toker, Keşmir Dosyası, Halil Toker (der.), İstanbul, TATAV Yayınları, 2003, s.42-43.

¹⁹⁸ İrşat Sarıalioğlu, s.104.

¹⁹⁹ Yazarın notu: Bu rakam bazı kaynaklarda 565 bazılarında ise 584 olarak verilmektedir.

²⁰⁰ İrşat Sarıalioğlu, s.105.

prensliklerin başındaki Mahajaralar yetkilendirilmişti; fakat Mahajaralar bu katılım kararını verirken coğrafi bütünlük ve nüfusun yapısını göz önünde bulunduracaklardı. Katılım gerçekleşirken uyulması gereken temel prensip Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu Pakistan'a coğrafi olarak bitişik olan prensliklerin Pakistan'a katılması bunun dışında kalan prensliklerin ise Hindistan'a katılmasıydı. Bu tavsiye ile uyumlu olarak 500'den fazla prenslik Hindistan veya Pakistan ile herhangi bir güçlük yaşanmadan birleşti.²⁰¹ Fakat baştaki Mahajara ile halkın çoğunluğunun farklı dinlere mensup olduğu Haydarabad, Junagard ile Jammu ve Keşmir prensliklerinin katılımlarında problem çıktı.

Halkın çoğunluğunun Hindu olduğu Junagard, baştaki Müslüman yetkilinin kararı üzerine Pakistan'a katılınca Hindistan bu karara halkın fikri alınmadığı gerekçesiyle itiraz edip silah zoruyla Junagard'ı ele geçirip orada kendi kontrolünde yaptırdığı plebisit ile Junagard'ı Hindistan'a bağladı. Halkının çoğunluğu Hindu, yöneticisi ise Müslüman olan Haydarabad iki dominyona da bağlanmak istemediğini bağımsızlık yolunu seçeceğini bildirince Hindistan, halkın çoğunluğunun Hindu olduğu gerekçesiyle Haydarabad'ı silahlı mücadele ile kendisine bağlama yoluna gitti. Oysaki prensliklerin bağımsız olma hakları da saklı tutulmuştu. Haydarabad ve Junagard örneklerine bakıldığında Keşmir'in otomatik olarak Pakistan ile birleşmesi gerekirdi; fakat Keşmir konusunda Hindistan Haydarabad ve Junagard politikasında kendisine dayanak noktası yaptığı "çoğunluk prensibini" ve yasal yaklaşımları bir kenara bırakarak zor durumdaki Hindu Mahajaraya baskı yoluna gitti.²⁰²

Halkın çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen Müslüman yönetiminde azınlık olmak istemeyen Keşmir'in Hindu Maharajası, Pakistan ile birleşmek istememiş, zaman kazanmak için ilk önce her iki tarafla da mevcut durumu geçici bir süre devam ettirecek şekilde bir antlaşma imzalamıştır. Fakat zaman ilerledikçe Keşmir'deki durum içinden çıkılmaz bir hal almış, Keşmir'deki Müslümanlar Pakistan'a bağlanmak için harekete geçmişler ve komşu bölgelerden ve Pakistan'dan Keşmir'e akıncılar gelmiştir. Keşmir'deki bu durum Mahajarayı yardım arayışına itmiştir. Yardım için Hindistan'a başvuran Mahajaraya Hindistan'ın cevabı, ilk önce Hindistan ile katılım antlaşmasını imzalaması daha sonra yardımın yapılması yolunda olmuştur.

---

²⁰¹ a.g.k.

²⁰² a.g.k., s.106.

Bu sırada Nehru Keşmir halkına Hindistan'a katılmadan önce iradelerinin belirleneceği bir plebisit yapılacağına dair söz vermiştir. Bahsi geçen plebisit yapılmadığı gibi bu noktada ortaya çıkan bir diğer sorun Hindistan'ın Keşmir'e askerlerini ne zaman soktuğudur. Hindistan tarafı, katılım antlaşması sonrası askeri harekâta başladığını iddia etmekte Pakistan tarafı ise Keşmir'e Hint askerlerinin herhangi bir antlaşma olmadan geldiğini ileri sürmektedir. Keşmir'in Hindistan'a katılım antlaşmasınının 26 Ekim'de gerçekleştiği, İngiliz Genel Valisi Mountbatten'in bu belgeyi 27 Ekim'de kabul ettiği ve aynı tarihte Keşmir'e Hindistan kuvvetlerinin geldiği kabul edilse de bu konuda bir otorite sayılan Alastair Lamb söz konusu antlaşmanın üzerine yanlış tarih atıldığını ve Hindistan ordusunun antlaşma yapılmadan önce Keşmir'de bulunduğunu kanıtlarıyla ortaya koymaktadır.²⁰³

Böylece Hindistan'ın Keşmir'i bir olupbittiye getirerek işgal ettiği anlaşılmaktadır. Keşmir'in nüfus yapısına, ekonomisine ve coğrafi durumuna bakıldığında Keşmir'in Pakistan'a katılması gerektiği gerçeği hemen ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce Jammu ve Keşmir Prensliği halkının çoğunluğu Müslüman olan ve Pakistan'ın bir parçası haline gelen, Müslüman çoğunluğun yaşadığı Pencap bölgesine oldukça yakın bir prenslikti. İkinci olarak Jammu ve Keşmir prensliğinin ekonomisi Pakistan'a bağımlı durumdaydı. Dış dünyaya ulaşımı için en elverişli güzergâh Pakistan'dan geçmekteydi. Bir diğer nedeni ise suyolları oluşturmaktadır. Jammu ve Keşmir topraklarından akan Indus, Jhelum ve Chenab'ın suları Pakistan tarımı için hayati önem taşımaktaydı. Bölgenin Pakistan ve Hindistan için bir diğer önemi de Keşmir'in, kuruluş aşamasında olan her iki devlet için de stratejik bir toprak olmaktan öte bir anlam taşımasıydı. İki ülke de Keşmir'e dair iddialarını ulus inşa stratejilerine dayandırmaktaydı. Hinduların çoğunlukta olduğu bir ülke olan Hindistan için Keşmir'in varlığı ülkenin seküler kimliğinin kanıtı olacaktı, ayrıca bu politika Nehru'nun uzun dönemde gerçekleştirmek istediği en önemli hedeflerden de biriydi. Pakistan ve Muhammed Ali Cinnah için ise Pakistan ulusunun ilk belirleyici özelliği İslam iken Müslüman bir bölgenin Hindistan içerisinde kalması mümkün değildi.²⁰⁴ Bu yüzden Pakistanlılar Keşmir meselesine

---

²⁰³ a.g.k.,s.106-107

²⁰⁴ a.g.k., s.107-108

her zaman bitmemiş bir mesele olarak, Keşmir'in içinde olmadığı Pakistan'a da "tamamlanmamış Pakistan" olarak bakmışlardır.

Keşmir'e Hindistan kuvvetleri geldiği zaman ilk Pakistan Hindistan savaşı başlamıştır. Pakistan ordusundaki sorundan dolayı Keşmir müdahalesinde tam olarak istediğini bulamamış ve sadece bugün "Azad Keşmir" olarak adlandırılan bölgeyi Hindistan'dan alabilmiştir. Hindistan Keşmir'in dörtte üçlük bölümünü Pakistan'dan ve diğer komşu bölgelerden gelen akıncılardan temizledikten sonra Mountbatten'in tavsiyesine uyarak konuyu Birleşmiş Milletlere götürmüştür ve Pakistan'ı Keşmir'deki akıncılara destek vermekle suçlamıştır. BM, Keşmir konusunda plebisit yapılması gerektiğine karar vermiş ve Keşmir'de plebisit yapılması için gerekli ortamı sağlamakla, kuvvetlerin geri çekilmesine gözetmenlik etmekle görevli bir komisyon (BM Hindistan Pakistan Komisyonu – UNCIP) oluşturmuştur. 1 Ocak 1949'da ateşkes sağlanmış, bu ateşkesle Azad Keşmir denilen bölüm Pakistan'ın diğer kısım ise Hindistan'ın kontrolü altında kalmıştır. Tarafların plebisitin nasıl yapılacağı ve yetkililer konusundaki anlaşmazlıkları nedeniyle sorun bu yolla çözülememiştir. Pakistan BM'in aracılığıyla bir plebisitin yapılmasına onay verirken, Hindistan'ın plebisitin ancak Pakistan'ın desteklediği güçler ve akıncılar tümünden Keşmir topraklarından çekildiği takdirde yapılmasını kabul ettiği için söz konusu plebisit gerçekleşmemiştir.²⁰⁵ Bu tarihten sonra Keşmir'in geleceğini yoğun çatışmalar dizisi ve Hindistan'ın plebisit konusundaki isteksizliği belirlemiştir.²⁰⁶

Birleşmiş Milletler çatısı altında alınan kararlara ve arabuluculuk çabalarına rağmen taraflar sadece müzakere masasına getirilebilmiş, sorunda herhangi bir ilerleme görülemedi. Gerek beş yıl kadar süren çok taraflı görüşmeler gerekse altı yıl süren iki taraflı görüşmeler sonuçsuz çabalar olarak kalmış, 1950'li yıllar iki taraf içinde bölünmenin ilişkilere bıraktığı enkazı temizleme amacıyla yapılan ticaret, geçiş antlaşmaları gibi güven inşa etme amaçlı çabalar ile geçmiştir.²⁰⁷

Ayrıca 1950'li yıllardaki dünyayı iki kutba ayıran Soğuk Savaş düzeni ve beraberinde getirdikleri, sorunun çözümündeki önemli engellerden birini oluşturmuştur. Hindistan 1953–54 yıllarında ABD ile Pakistan arasında kurulan stratejik ilişkiden rahatsız olmuş, Nehru bu ilişkiyi ABD'nin Hindistan'ı

---

²⁰⁵ a.g.k.

²⁰⁶ a.g.k.

²⁰⁷ a.g.k, s.109..

tarafsızlıktan uzaklaşmak ve kendisine diz çöktürmek için geliştirdiği bir plan olarak görmüş ve Pakistan ile uzlaşmaya daha şüpheci ve soğuk bakmıştır. Sovyetler Birliğinin de BM Güvenlik Konseyinde Hindistan lehine veto hakkını kullanmaktan çekinmemesi sorunun soğuk savaş politikalarının içinde eriyerek iyiden iyiye içinden çıkılmaz bir hale bürünmesini beraberinde getirmiştir. ABD soruna, 1954 yılından itibaren Bağdat Paktı ve SEATO aracılığıyla müttefiki haline gelen ve ABD'den askeri destek almaya başlayan Pakistan yanında bir tutumla yaklaşmıştır. ABD ve Pakistan arasında kurulan bu ilişkiyi kendisine ve bağlantısızlık politikasına karşı oluşmuş bir tehdit olarak değerlendiren Hindistan ise çareyi kendisini hem BM Güvenlik Konseyi'nde hem de dışarıda destekleyen Sovyetler Birliği'ne yanaşmada bulmuştur. Böylelikle sorun 50'lerin ortalarından itibaren Soğuk Savaş dönemi dünya politikası anlayışının bir örnek olayı haline gelmiştir.²⁰⁸

1950'li yıllar geride bırakıldığında Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkilerin seyrini derinden etkileyen iki sarsıntı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki 1962 yılında Hindistan'ın Çin karşısında uğradığı hezimet, diğeri ise 1971 yılında Pakistan'ın ülkesel bütünlüğünün Hindistan'ın eliyle bozulmasıdır. Sebeplerine ve sonuçlarına dair bir önceki bölümde ayrıntılı bilgi verilen 1962 Hindistan-Çin savaşı'nın Keşmir sorununa doğrudan etkilerini özetle şöyle sıralayabiliriz. Her şeyden önce söz konusu savaş, Hindistan'ı silahlanmaya yöneltmiş ve Keşmir'deki soruna nükleer bir boyut eklemiştir. İkinci olarak bu savaş sonucu Pakistan Çin ile yakınlaşırken Hindistan da Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Son olarak denilebilir ki 1962 savaşının sonunda Hindistan'ın yaşadığı hezimet II. Hindistan-Pakistan savaşının önünü açmıştır. Hindistan'ın 1962'de yaşadığı hezimet Pakistan açısından Keşmir'in Hindistan'dan alınmasına dair umutların çoğalmasını beraberinde getirmiştir.

1964 yılında Müslümanların kutsal emaneti olan Hz. Muhammed'in saçının bir tutamının Hazratbal türbesinden çalınması ve Hindistan'ın Keşmir'in özel statüsüne son vermeye yönelik girişimleri sebebiyle Keşmir'de Hindistan aleyhine gösteri ve isyanların başlaması²⁰⁹ Pakistan'ın harekete geçmesine neden olmuş ve böylece sonucunda kimsenin kazanmadığı 1965 tarihli II. Pakistan-Hindistan savaşı

---

²⁰⁸ a.g.k.

²⁰⁹ a.g.k.,s.110.

başlamıştır. BM'in devreye girmesiyle 23 Eylül 1965'te ateşkes sağlanabilmiştir.²¹⁰ Ateşkestten sonra Sovyetler Birliği'nin girişimleri ile Taraflar Taşkent'te bir araya gelmişler ve 10 Ocak 1966'da Taşkent Deklarasyonu'nu imzalamışlardır.

Bu deklarasyonla taraflar; BM antlaşmasının kuvvet kullanma yasağı ve sorunların barışçıl yollarla çözülmesi konularında öngördüğü kurallara uyma, silahlı personelin 5 Ağustos 1965 öncesi konumuna geri dönmesini sağlama (bu durum 1949 tarihli ateşkes hattının taraflarca kabulü anlamına gelmektedir.), birbirlerinin iç işlerine karışmama, birbirleri aleyhinde propaganda yapmama, normal diplomatik ilişkileri tesisi etme, ekonomi, kültür ve iletişim konularında aralarındaki ilişkiyi geliştirici adımlar atma, savaş esirlerini geri gönderme ve tarafları ilgilendiren konularda görüşmeleri sürdürecektir olan ortak katılımlı üst düzey bir yapı oluşturma konularında görüş birliği sağlamışlardır.²¹¹

Hindistan-Pakistan arası gerginliği yatıştırma ve ilişkileri normalleştirme amacı güden Taşkent deklarasyonu iki ülke arası ilişkilerinin 1971 yılında yeni bir krize girmesini engelleyememiştir.

Hindistan'ın Doğu Pakistan'daki ayrılıkçı harekete destek vermesi ile iki ülke bu sefer Doğu Pakistan üzerinden savaşa tutuşmuşlardır. Bu savaş sonucu Doğu Pakistan Hindistan'ın desteği ile Pakistan'dan ayrılmış ve Bangladeş adlı yeni bir ülke ortaya çıkmıştır. Pakistan için tam bir hezimet olan 1971 savaşı sonrası taraflar Simla'da bir araya gelmişlerdir. Oldukça hararetli geçen müzakereler sonucu 2 Temmuz 1972 tarihli Simla Antlaşmasını imzalamışlardır. Antlaşma, tarafların aralarındaki sorunları karşılıklı görüşme ya da diğer barışçıl yollarla çözeceklerini, BM Antlaşmasına uygun olarak tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvete ve kuvvet kullanma tehdidine başvurmayacaklarını dile getirdikten sonra 1949 tarihli ateşkes hattını "kontrol hattı" olarak tanımlamakta ve tarafların bu hattın diğer kısmında herhangi bir tehdide veya kuvvete başvurmalarını yasaklamaktaydı. Bu, Simla antlaşmasından sonra kontrol hattı (Line of Control (LOC) / Line of Actual Control (LOAC)) olarak anılacak olan Jammu ve

---

²¹⁰ a.g.k.

²¹¹ a.g.k., s.111.

Keşmir'deki ateşkes hattının Hindistan ile Pakistan arasında *de facto* sınır olarak kabul edilmesi anlamına gelmekteydi.²¹²

1971 yılında yaşanan bu hezimet Pakistan'ı gerçekleştirmeyi planladığı soysal ve ekonomik reformları bir kenara bırakarak hızla silahlanmaya ve ABD ile daha yakın askeri ilişkiler kurma arayışlarına itmiştir. Pakistan ayrıca bu tarihten sonra radikal İslami militanlar aracılığıyla bölgede ve Keşmir'de etkinlik kurma çabalarına girmiştir. Pakistan'ın militanlara arka çıkan bu politikası Afganistan'da Sovyet karşıtı direnişin olduğu dönem boyunca (1979–1988) ABD tarafından desteklenmiş ve finanse edilmiştir. Simla antlaşmasının yaydığı kontrol hattının uluslararası sınır olarak kabul edildiği, Keşmir'de suların durulduğu, Keşmir sorununun çözüme doğru gittiği havası 1980'lerde başlayan ayaklanmalar sonucu kaybolmuş ve Keşmir tekrardan Asya ve dünya gündeminde patlamaya hazır bir bomba gibi yerini almıştır. Bu noktada 1980'lerin Afganistan'da Sovyet karşıtı direnişe koşut olarak ABD'nin Pakistan'a askeri ve ekonomik desteğini arttığı yıllar olduğu ve bu dönemde Keşmir'de ve bölgede etkili olmak için ortaya çıkan radikal İslami direnişe dayalı politikanın ABD tarafından desteklendiği de akıllardan çıkartılmamalıdır. Sovyetlerin yıkılması ve soğuk savaşın sona ermesi Keşmir sorununda da yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Sovyetlerin yıkılmasının ardından ilk etapta Hindistan paniğe ve yalnızlık duygusuna kapılsa da soğuk savaş sonrası dünya düzeni Keşmir sorununda Hindistan'ın elinin kuvvetlendiği bir dönemi beraberinde getirmiştir.²¹³

Soğuk savaş sona erdikten sonra Hindistan ile Pakistan 1999 yılında tekrardan savaşın eşiğine gelmişlerdir. Hindistan ile Pakistan nükleer denemelerini yaptıktan bir yıl sonra Mayıs 1999'da, Keşmir sınırına yakın Hindistan kontrolündeki Kargil kasabasında tekrardan bir çatışmanın içine girmişlerdir. Kontrol hattında çatışmaların meydana gelmesi ve İslami gerillaların hattın Hindistan kontrolündeki kısmına geçmeleri ile tırmanan, daha geniş kapsamlı bir çatışmaya dönüşmesi an meselesi olan kriz yaklaşık olarak yedi hafta sürmüş ve ABD'nin araya girmesiyle sona ermiştir. Nükleer bir felaketin eşiğine gelindiği Kargil krizinde Pakistan askeri olarak istediğine ulaşamadığı gibi diplomatik olarak da kendisini saldırgan olarak tanımlayan uluslararası kamuoyunun gözünde itibar kaybetmiş ve Keşmir konusunda

---

²¹² a.g.k.

²¹³ a.g.k.,s.112

yalnızlığa itilmiştir.²¹⁴ Taraflar kriz çıkmadan üç ay önce Lahor'da bir araya gelerek Keşmir'de dahil olmak üzere aralarındaki tüm anlaşmazlıkları karşılıklı diyalog ile çözmeye karar vermişlerdi; fakat Kargil krizi Lahor deklarasyonunun yarattığı bu iyimser havayı yok etmişti. Kriz bittikten sonra diyalog çabaları sürmüş, Temmuz 2001'de taraflar Agra'da bir araya gelmiş; fakat Kargil krizinin ilişkilere verdiği hasar giderilemediğinden Agra'daki zirve sonuçsuz bir çaba olarak kalmıştır.

Aralık 2001'de Delhi'de meydana gelen Parlamento baskını ve Hindistan'ın bu terörist eylemin arkasında Pakistan'ın olduğuna dair inancı ilişkilerin tekrardan gerilmesine sebep olmuştur. Baskından sonra Hindistan Pakistan'dan teröristlere karşı acil önlemler almasını talep etmiş ve aksi takdirde savaşa girmekten çekinmeyeceğini belirtmiştir. 2002 yılına gelindiğinde taraflar kendilerini yeni bir savaşın eşiğinde bulmuşlardır. Hindistan bir yandan ordusunu savaş konumuna geçirerek askeri açıdan Pakistan'ı baskı altına almıştır.

Diğer yandan da Hindistan ABD ile Pakistan'ın 11 Eylül sonrası ilişkilerinden dem vürmüş, ABD'nin teröre karşı savaşta birleştiği ülkenin teröristleri desteklediğini ve sakladığını ileri sürerek ABD'nin araya girip Pakistan'a baskı yapmasını sağlamıştır. Pakistan Hindistan'ın bu baskılarına ancak bir süre direnebilmiş ve sonunda Hindistan'ın parlamento baskınından sorumlu tuttuğu Ceyş-i Mohammed ve Lashkar-e Taibe örgütlerinin liderlerini yakalamış ve Pakistan'ın kontrolündeki Keşmir'de tedbirler alma yoluna gitmiştir.²¹⁵ 2004 yılına gelindiğinde ise Hindistan ile Pakistan arasında yeni bir barış sürecinin ortaya çıktığı görülmektedir. Taraflar SAARC bünyesinde bir araya gelmiş ve Keşmir sorununu tartışmak için komiteler oluşturulmuştur; fakat ilişkiler normalleşme sürecine girse de Keşmir sorununa bir çözüm hala getirilememiştir.

Hindistan ile ABD, Rice'ın Mart 2005 Yeni Delhi ziyareti ve Manmahon Sing'in Temmuz 2005'teki ABD ziyaretlerinden sonra politik, ekonomik, ticari ve güvenlikle ilgili yeni ortak adımlar atmışlardır.²¹⁶ Bush'un Mart 2006'daki Hindistan ziyareti ve iki ülke arasındaki nükleer işbirliği antlaşması da 2005 yılındaki ortak adımların bir uzantısıdır. Taraflar 2005 yılında nükleer enerji de dahil olmak üzere enerji güvenliği hususunda üst düzey görüşmelerde bulunmuş ve bu konularla

---

²¹⁴ a.g.k., s.112

²¹⁵ a.g.k., s.114.

²¹⁶ a.g.k., s.115.

ilgilenmek üzere görevlendirilmiş çalışma grupları oluşturmuşlardır. Gerek 2005 yılında iki ülke arasında yaşanan gelişmeler gerek Bush'un Mart 2006 Hindistan ve Pakistan ziyaretlerinde ortaya çıkan tablo (ABD'nin iki ülkeye karşı farklı tutumu, Hindistan ile nükleer bir anlaşmaya varılmışken Pakistan'a kendisiyle böyle bir anlaşmanın olamayacağını belli edilmesi, Keşmir sorununa çok kısa değinilmesi ve Hindistan'ın sivil nükleer programının ABD tarafından desteklenmesi) açıkça göstermektedir ki ABD Hindistan'ı Pakistan'dan önde tutmakta ve Hindistan ile olan ilişkilerine Pakistan ile olandan daha fazla önem vermektedir. Pakistan teröre karşı savaşta ABD için hala stratejik bir ülke olsa da ABD Keşmir de dahil olmak üzere Asya politikalarında önceliği Hindistan'a vermiş bulunmaktadır.

6.2. Belucistan ve Veziristan Sorunu

6.2.1. Belucistan Sorunu

ABD Başkanı Barack Obama'nın Yeni Afganistan Stratejisi çerçevesinde Afganistan'a 30 bin ek asker gönderme kararı buz dağının yalnızca görünen kısmını oluşturmaktadır. Nitekim asker sayısının artırılmasının ardından, operasyonun kapsamı da genişletilmeye başlamış ve Pakistan'a bağlı Belucistan eyaleti de "terörizmle mücadele" sahası içine dahil edilmiştir. Belucistan'ı Pakistan'ın diğer bölgelerinden farklı kılan unsurlar; bölgenin 1948 yılından itibaren Pakistan karşıtı ayrılıkçı eylemlere ev sahipliği yapması ve Asya'nın süper güç adayı Çin'in de bölgede geniş çaplı yatırımlarının bulunmasıdır. ABD'nin 2001 Eylül'ünün hemen ertesinde Afganistan üzerinden Orta Asya'ya girmesi ve enerji-ticaret-strateji üçgeninde yer alan Belucistan, bugün de Güney Asya merkezli ABD-Çin mücadelesinin sürdüğü coğrafya olma niteliğini taşımaktadır. Belucistan'dan geçen rakip iki boru hattından ilki olan IPI (Iran-Pakistan-India) hattı ile TAPI (Turkmenistan-Afganistan-Pakistan-India) hatları farklı çevrelerin stratejik hesaplarında yer almaktadır. Bu bağlamda IPI hattının daha bölgesel bir nitelik taşıdığı görülürken, TAPI hattının gerçekleşmesinde ABD'nin muazzam baskısı hissedilmektedir.²¹⁷

Hindistan hariç, İran ve Pakistan ile iyi ilişkiler içerisinde olan Çin, Belucistan'ın Gwadar liman bölgesinde, Arap coğrafyasının Dubai'si gibi bir enerji-

---

²¹⁷Göktürk Tüysüzoğlu , <http://www.stratejikboyut.com/haber/belucistan-sorunu--28562.html> (04.06.2010)

ticaret merkezi oluşturmayı hedeflemektedir. Gwadar; zengin petrol yataklarının bulunduğu Basra Körfezi-Arap Denizi, yoğun nüfusa sahip Güney Asya coğrafyası ve enerji ihtiyacı günden güne artan Çin-Hindistan güzergâhını kontrol eden bir noktada yer almaktadır.²¹⁸ Bu liman, hem Hürmüz Boğazı'na yakın hem de Çin'e ulaşan petrolün %60'ı bu limandan, yani Belucistan'dan geçiyor. ABD ve İngiltere için bu bölgeyi Beluciler eliyle kontrol etmek demek Çin'in can damarlarından birini de elde bulundurmak anlamına geliyor.²¹⁹ Pakistan eski Devlet Başkanı Pervez Müşerref'in Çin ile izlediği yakınlaşma politikasının somut meyvesi olan Gwadar'ın, 2007 yılında yapımına başlanmış ve liman kısmı 2008 yılında hizmete girmiştir. Çin ve Pakistan'ın milyarlarca dolar harcadığı proje tamamlanırsa, bölgedeki TAPI hattı ve ABD varlığına büyük darbe vurulmuş olacaktır.²²⁰

Bir diğer önemi ise Belucistan'ın aynı zamanda İran – Pakistan – Hindistan ve Çin arasında kurulacak olan enerji nakil hatlarının güzergâhında olması. Bu şekilde kurulacak bir hat demek Ortadoğu'dan başlayarak Çin'e kadar uzanan hatta ABD'nin enerji hegemonyasının kırılması demektir. 2.700 km uzunluğundaki bu hat üzerinde Asya ülkelerinin ortak stratejik vizyon çerçevesi içerisinde ulusal çıkarlarını güçlendirmeleri kaçınılmaz olacaktır. Bu hattın 1.100 kilometresini İran, 1.000 kilometresini Pakistan ve 600 kilometresini de Hindistan yapacak. Ayrıca bu hat sayesinde İran enerji kaynaklarını (812 trilyon metreküp doğalgaz) Asya pazarlarına sunmuş olacak. Boru hattının tamamlanması ile birlikte Pakistan 90 milyon metreküp, Hindistan ise 60 milyon metreküp doğalgaz alacak. Bu hattın başarılı olması aynı zamanda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün de başarılı olması demektir ki bu da ABD'nin Asya politikalarına balta vurmaktır.²²¹

Yukarıda belirtilen nedenler bile tek başına, ABD'nin Belucistan'da yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayacağını göstermektedir. “Terörizmle mücadele” üzerinden bölgeye giriş yapan ABD aynı stratejisini sürdürerek etkisini Asya'nın güneyine de yaymayı düşünmektedir. Geçen hafta Beyaz Saray tek taraflı bir kararla,

---

²¹⁸ Ali Ertan, Asya-Pasifik Masası, Kıdemli Asistan <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/712/asyada-guc-mucadelesinin-yeni-adresi-belucistan.aspx> (04.06.2010)

²¹⁹ Gökürk Tüysüzoğlu, <http://www.stratejikboyut.com/haber/belucistan-sorunu--28562.html>, (11.06.2010)

²²⁰ Gökürk Tüysüzoğlu, <http://www.stratejikboyut.com/haber/belucistan-sorunu--28562.html>,

²²¹ Gökhan TÜRK, Pakistan'ın Etno-Sosyal Yapısı ve Problemler http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=390:pakistan-ethno-sosyal-yaps-ve-problemler&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150, Gökhan TÜRK, Pakistan'ın Etno-Sosyal Yapısı ve Problemler (11.06.2010)

CIA'nın yüzlerce sivil Pakistanlı ve Afganistanlı'nın ölümünden sorumlu olan insansız uçak (drone) programının kapsamına, Güney ve Kuzey Veziristan sonra, Belucistan bölgesinin alındığını açıklamıştır. ABD'li stratejisyen ve generallere göre, Taliban ve özellikle El-Kaide'nin üst düzey sorumlularının bölgede saklandığı iddia edilmektedir. Dronelar'ın kapsamının genişletilmesiyle, 1948 yılından beri, özerklik-tam bağımsızlık ekseninde devlete karşı mücadele eden Beluçlarla düşük yoğunluklu çatışmaların yaşandığı Belucistan'daki dengelere yeni bir aktör (ABD) daha müdahil olmuş olacaktır. Ayrılıkçı Belucistan Kurtuluş Ordusu birçok kez Pakistan Ordusu'na karşı savaşmıştır. Beluciler, Pakistan Yönetimi'ne karşı 4 kez isyan ederek tepkilerini göstermişlerdir. Bu bölgede, Belucistan Kurtuluş Ordusu dışında, milliyetçi unsurlardan çok dini unsurlarla ilgilenen terörist gruplar da mevcuttur. Bunlardan biri olan Cundullah, Pakistan tarafında örgütlenmiştir ve zaman zaman İran sınırını geçip bu ülkede de eylemler düzenlemektedir. Belucistan'ın bağımsızlık istekleri son yıllarda ABD ve İngiltere ikilisi tarafından perde arkasından desteklenir hale gelmiştir. Bu iki ülke, gerek Çin ile iyi ilişkiler içinde olan ve Afganistan konusunda kendilerine yeterli desteği vermeyen Pakistan'ı, gerekse de İran'ı ve onun Orta Asya ile kurmak istediği enerji köprüsünü kontrol altına alabilmek için Beluciler'e perde arkasından destek vermekte ve bağımsızlıklarını desteklemektedir. Bu, aynı zamanda Çin'in enerji ithali yollarını da denetlemelerine yarayacak ve İran'daki Beluciler sayesinde de bu ülkenin (İran) içişlerine de etki etmelerini sağlayacak. Nitekim 2006 yılında ABD'deki Armed Forces (Silahlı Kuvvetler) Dergisi, Belucistan'ı İran ve Pakistan'dan ayrı bağımsız bir ülke olarak göstermişti.²²²

Pakistan hükümetinin ABD'nin söz konusu girişiminden duyduğu rahatsızlık, Pakistan basınında sıkça yer edinirken, hükümet de, Belucistan'daki Shamsi hava üssü üzerinden ABD'ye mesajlar vermektedir. ABD personeli tarafından lojistik amaçlarla kullanıldığı söylenen üssün kira bedelinin yetersiz olduğu, Pakistan savunma bakanı tarafından dile getirilmiştir. Pakistan devlet başkanı Zerdari aynı zamanda Beluç liderlerden oluşan temsil heyetiyle, (Belucistan Ulusal Hareketi lideri Dr. Abdülmelik Beluç, Peştunva Milli Avam Partisi lideri Nawab Muhammed Ayaz Han Jomezai, Senatörlerden Abdül Rahim Han Mandokhel ve Akram Şah) bir

---

²²² Göktürk Tüysüzoğlu, <http://www.stratejikboyut.com/haber/belucistan-sorunu--28562.html>, (11.06.2010)

araya gelmiş ve federasyon sistemi içerisinde her türlü meselenin özgür biçimde ele alınabileceği mesajı taraflara iletilmiştir. Bu toplantının da gösterdiği gibi, Pakistan hükümeti, Beluç meselesini halen kendi iç politikasını ilgilendiren “dahili” bir konu olarak görmektedir. Belucistan meselesi, gün geçtikçe Pakistan devlet otoritesi içinde çözülebilecek bir ‘iç olay’ olmaktan çıkmakta, başta Çin ve ABD olmak üzere küresel güçlerin etkinlik gösterdiği bir coğrafya halini almaktadır. Bu bağlamda Belucistan’da Pakistan karşıtı eylemlerin kışkırtılabileceği ve Pakistan iç politikasına da müdahale etmede baskı unsuru olarak kullanılacak yeni gelişmelerin yaşanması beklenmektedir.²²³

6.2.2. Veziristan Sorunu

Pakistan Afganistan sınırında yer alan dağlık Veziristan Bölgesi’nin kapladığı alan yaklaşık 12 bin km.dir. Federal hükümetin idaresi altındaki aşiret bölgelerinden bir kısım sayılmaktadır. Bölgenin ismi ise “vezir” ismini taşıyan yerel bir kabileden gelmektedir. Bu kabile büyük nüfuz sahibidir. Öyle ki 1893 yılına kadar aşiret bölgesinin bağımsız yönetimini elinde bulunduruyordu. İngiliz imparatorluk güçleri Hindistan yarımadasını tamamen kontrolü altına almışsa da 1860–1945 yılları arasında bölgeye defalarca düzenlediği saldırılarında aşiret mensuplarının savaş kabiliyeti nedeniyle aşiret ayaklanmalarını bastıramamıştır. Sonunda da bölge 1948 yılında Pakistan’ın bir parçası haline gelmiş, yerel aşiretler ve hükümet arasında yapılan anlaşmaya istinaden yarı-özerk yönetim hakkı kazanmıştır. Veziristan idari açıdan iki bölgeye ayrılmaktadır; Kuzey Veziristan ve Güney Veziristan. İki bölgenin toplam nüfusu ise yaklaşık 1,2 milyondur. Nüfusun 500 bini kuzeyde, 700 bini ise güneyde yerleşmiştir.²²⁴ Kuzey Veziristan ve Güney Veziristan resmi olarak adı Federally Administered Tribal Areas olan FATA olarak anılan bölgeye dahildir.²²⁵

Güney Veziristan; kuzey bölgeden daha gelişmiş ve zengin sayılmaktadır. Afganistan’ın kuzey doğusundaki Paktia ve Paktika idari bölümlerine komşudur. Bölgenin başkenti sayılan Vana, güneydeki en gelişmiş şehirdir. Sadece bütünüyle Veziristan bölgesinin değil aynı zamanda Afganistan’ın kuzeydoğu bölgelerinin de

²²³ Ali Ertan, Asya-Pasifik Masası, Kıdemli Asistan <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/712/asyada-guc-mucadelesinin-yeni-adresi-belucistan.aspx> (21.06.2010)

²²⁴ <http://www.islamonline.net/english/index.shtml> (21.06.2010)

²²⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Veziristan> (21.06.2010)

ilaç temininde ana merkezidir. Vana, aşiret bölgeleri arasında eğitim düzeyi en yüksek olanıdır. Bunun sebebi ise şehirde yüzlerce medrese ve birçok enstitü bulunmasıdır. Bu enstitülerin bazıları İngiltere'deki Cambridge sistemine tabidir. Ancak bu eğitim kurumları geçen 2 yılda Taliban ve güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalar gerekçesi ve hükümetin hava saldırıları nedeniyle ya kısmen ya da tamamen kapatıldı. Kuzey Veziristan; Afganistan'ın kuzey doğusundaki Host eyaletine komşudur. Bölgenin başkenti Miramşah, 20. yüzyılın 80'li yıllarında eski Sovyetler Birliği'ne karşı düzenlenen Afganistan Savaşı esnasında Afganistan'ın kuzey doğusuna ana destek yolu olmuştu. Mir bölgenin ikinci önemli şehridir ve El-Kaide yanlısı, çoğunluğu Orta Asya'dan gelen yabancı silahlıların üssü sayılmaktadır.²²⁶

Afganistan'da devletleşen Taliban hareketinin asli unsuru olan Peştular aynı zamanda Veziristan bölgesinde de ciddi bir nüfusu teşkil ederler. Taliban hareketi bu bölgedeki medreselerde güç bulmuş ve Afganistan'a doğru bir açılım yapmıştı. Yani asıl fikri kaynağın merkezi Veziristan'dır. Pakistan Taliban'ının doğuşu Afgan Taliban'ının Afganistan'da iktidarda olduğu zamana dayanır. Fakat bölgedeki Taliban hareketi bu güne kadar mümkün mertebe Pakistan'a saldırmamaya ve Afganistan'da mücadele veren Afgan Taliban'ına lojistik destek vermeye odaklanmıştı. Bölgede Amerikanın bir numaralı hedefi haline gelen El Kaide ve müttefikleri de Veziristan bölgesinde üslenmiş vaziyettedir. Binlerce El Kaide savaşçısı daha çok Kuzey Veziristan bölgesinde üslenmişken sayıları 1000 ile 1500 arasında olduğu varsayılan Özbekistan İslami Hareketi liderliği ve savaşçıları da Güney Veziristan bölgesinde üstlenmiştir.²²⁷

Veziristan tarih boyunca aşiret reisleri tarafından yönetilmişti. İngiliz sömürgesi altındayken Veziristan bölgesindeki aşiret reislerine, İmparatorluğa sadık kalmaları karşılığında kendi iç işlerinde yarı özerklik tanınmıştı. Pakistan da merkezi hükümete bağlılık karşılığında bölge liderlerine benzer haklar tanıdı. Ancak Taliban, Veziristan bölgesinde kendilerine karşı çıkan ve "Malik" adı verilen hükümet yanlısı aşiret reislerini birer birer etkisiz hale getirdi. Taliban'ın Afganistan'a düzenlediği sınır akınlarına direnen ve işbirliğine yanaşmayan birçok Malik vahşi denebilecek

---

²²⁶ <http://www.timeturk.com/Ate%C5%9F-hatt%C4%B1-Veziristan-hakk%C4%B1nda-ne-biliyorsun-96199-haberi.html> (22.06.2010)

²²⁷ http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8296245.stm (22.06.2010)

yöntemlerle öldürüldü. Taliban, İslamabad yönetimine meydan okurcasına Veziristan bölgesini “İslam Emirliği” ilan etti, şeriat mahkemeleri ve vergi daireleri kurarak paralel bir yönetim oluşturdu. Aynı zamanda Swat Vadisi’ni de içinde bulunduran Kuzeybatı Sınır Eyaleti’nin (KSE) bazı bölgelerinde de kontrolü ele geçirdi. Eyaletin yerel başkenti Peşaver’de Taliban’ın etkisini açıkça görmek mümkün. Kente gelen yabancılar Pakistan ajanları tarafından gözleniyor. Tank, Darra Adam Khel ve Darra İsmail Khan gibi kasabalara yabancıların girmesi hemen hemen imkânsız. Mesela Darra İsmail Khan kasabasında başka kentlerden gelen Pakistanlılar bile ancak polis eşliğinde dolaşabiliyor. Sokaklarda kadın görmenin neredeyse imkânsız olduğu bu kentler Taliban yönetimindeki Kabil’i andırıyor. Kız okulları kapatıldı, müzik ve video mağazaları bombalandı ve berberlerin sakal kesmesi yasaklandı. İslamcı partiler Taliban’ın kamu ahlakını korumaya yönelik kurallarını ihlal edenleri cezalandırmayı öngören bir yasayı eyalet meclisinden geçirdi. Sıra da, düğün ve şenliklerde dans ve müziği yasaklayan yeni bir yasa var. Bölgede yürütülen çocuk felci aşı kampanyası da bunun gelecek kuşakları kısırlaştırmaya yönelik bir Amerikan komplosu olduğu gerekçesiyle durduruldu. İslamabad yönetimi, Taliban’a militan kazandırmalarını önlemek için KSE ve diğer bölgelerdeki medreselerde yeni düzenlemelere gitti, mal varlıklarına el koydu ve yabancı uyruklu öğrenci alımını yasakladı. ABD’nin baskıları sonucu Veziristan’a birkaç kez askeri birlikler gönderdi, ancak her seferinde ordu büyük kayıplar verdi. 2003’ten bugüne 700’den fazla asker öldürüldü. Bunun üzerine General Müşerref Eylül 2006’da Afgan Talibanı ile alelacele bir barış anlaşması imzalayarak onları Veziristan’daki faaliyetlerinde adeta serbest bıraktı. Pakistan ordusunun Taliban’ı bir koz olarak gördüğünü belirten Dr. Sıddika, “İslamabad, elindeki bu kozu neden yok etsin ki, özellikle de ileride kullanabilecekse” diyor.²²⁸

Özellikle Kuzey Veziristan bölgesinde operasyonlara direnen Pakistan yönetiminin tavrı, ABD tarafından zaman zaman anlaşılabilir olsa da, konunun açıldığı her dönemde şüpheli, kimi zaman iğneleyici yaklaşımlar ve Pakistan’ın üzerine düşeni yerine getiremediği iddialarına yol açmaktadır. 19 Aralık 2009’da General Petraeus-Asfak Kayani²²⁹ arasındaki görüşmelerde Kuzey Veziristan’da

---

²²⁸ <http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/27176/Taliban-Pakistan-i-esir-aliyor.>, Esedullah Oğuz, 2009-03-08 (giriş:22.06.2010)

²²⁹ General Afsak Parwez Kayani; General Perwez Müşerref’in Genelkurmay Başkanı olarak bilinen şu anki Pakistan Genelkurmay Başkanı, General David Petraeus; Süleymaniye deki Türk Tim’ine

üslenmiş ve Belucistan'daki Ketta Şurası ile bağları olduğu düşünülen Celaleddin Hakkani'ye bağlı militanların, NATO kuvvetlerine saldırılar düzenlediği dile getirilmiş ve Pakistan ordusunun en kısa zamanda bu bölgeye operasyon yapması talep edilmiştir.²³⁰ (NyTimes, 14 Aralık 2009) Pakistan'ın, Afganistan'da önemli bir kart olarak kullanmayı düşündüğü Hakkani, Kabil'de yürütülen Taliban'la barış görüşmelerinde de yer almaktadır. Bu nedenle Pakistan yönetimi, Güney Veziristan'da operasyonlar yürütmesine karşılık, Kuzey Veziristan ve Belucistan'a operasyon konusunda isteksiz davranmaktadır ve ABD yönetiminin eleştirilerine hedef olmaktadır.

Pakistanlı akademisyen Hüseyin Hakkani, 'Pakistan: Between Mosque and Military' adlı eserinde, merkezi hükümetlerin cihadist bağlantılarının, 1947'lere kadar gittiğini, devletin bu bağları iç politikada kazanımlar ve rakip Hindistan'a karşı kullanıldığını yazmaktadır. Pakistan ordusunun militanları "teröristler" ve "özgürlük savaşçıları" olarak sınıflandırmasının yarattığı ikiliği yapısal bir problem, kökleri tarihe dayanan ve kalıcı bir uygulama olarak değerlendirmektedir. Newsweek Editörü Ferid Zekeriya, Faysal Şahzad olayını²³¹ değerlendirirken de, Hüseyin Hakkani'ye atıfta bulunarak, Şahzad'a bomba eğitiminin Kuzey Veziristan'da verildiğini ve ABD-NATO temsilcilerinin bu bölgeyi işaret etmesine rağmen Pakistanlı generallerin operasyon taleplerini reddettiğinden bahsetmektedir.²³²

Pakistan Başbakanı Yusuf Rıza Gilani, Güney Veziristan bölgesinde Taliban militanlarına yönelik operasyonun sona erdiğini söyledi. Gilani, ülkenin doğusundaki Lahor kentinde gazetecilere yaptığı açıklamada, Güney Veziristan'daki operasyon sona ermekle birlikte, askerleri Afganistan sınırındaki sorunlu bölge Kuzey Veziristan ve aşiret bölgesi Orakzai'ye sevk edebileceklerini ifade etti. Pakistan ordusu ekim ayının ortalarında Taliban'a karşı Güney Veziristan'da kapsamlı

---

baskın olayı ile adından söz ettiren, şimdiki ADB merkez Kuvvetler Komutanı General David Petraeus.

²³⁰ NyTimes, 14 Aralık 2009

²³¹ 1 Mayıs 2010 tarihinde, Pakistan Hava Kuvvetleri'nden emekli bir generalin oğlu olan Faysal Şahzad, New York'un en işlek mekanları arasında sayılan Times Meydanı'na başarısız bir saldırı girişiminde bulunmuştur. Şahzad, spor arazi aracını çeşitli miktarlarda ve kolayca temin edilebilecek patlayıcı maddeyle doldurduktan sonra, aracı park halinde bırakmış ve olay yerini terk etmiştir. Bir süre sonra araçtan dumanlar yükselmesi üzerine çevredekiler polisi aramış, olay yerine intikal eden bomba imha ekipleri araçtaki patlayıcıları etkisiz hale getirmiş ve eylem, can kaybına yol açmadan önlenebilmiştir. Saldırıdan iki gün sonra Şahzad, J.F.Kennedy Havalimanı'ndan Dubai'ye giden uçakta yakalanmış ve güvenlik birimlerine teslim edilmiştir.

²³² 'Terrorism's Supermarket', Newsweek, 17 Mayıs 2010.

operasyona girişmişti. Operasyonun, Taliban militanlarının Pakistan çapında bombalı saldırılar düzenlemesine yol açtığı bildirilirken, ordudan yapılan açıklamada, bölgedeki operasyonlarda yüzlerce militanın öldürüldüğü, yüzlercesinin de bölgeyi terk ettiği belirtiliyor. Pakistanlı yetkililer, militanların bir bölümünün Kuzey Veziristan ve Pakistan Taliban'ının lideri Hekimullah Mesud'un üssü olan Orakzai'ye kaçtığını kaydediyor.²³³

6.3. Pakistan'ın Son Durumu

Pakistan'da hâlen bir biriyle kaynaşmamış beş farklı etnik grup yaşamaktadır. 170 milyon nüfuslu ülkenin doğusunda yaşayan Pencaplılar çoğunluktadır (%55). Ülkenin güneydoğusunda Sindliler (%20) ve Urduca konuşan Hindistan Muhacirleri (%10), kuzey bölgesinde yoğunlaşan Peştunlar (%10) ve güneybatı bölgesinde Beluciler (%5) yaşamaktadır. Bu grupların arasındaki sosyal tabakalaşma ise yukarıdan aşağıya Pencaplı, Peştu, Beluci, Sindli ve Muhacir şeklindedir. Ülkede bu etnik tabakalaşmanın yanında Sünni çoğunluk ile Şii azınlık arasında da mezhepsel bir kutuplaşma söz konusudur.

Pakistan'da 1999 askeri darbesiyle başlayan istikrarsızlık süreci 11 Eylül sonrasında ABD'nin müdahaleleriyle birlikte daha da hızlanmıştır.²³⁴ 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'ya yapılan terörist saldırısından sonra, dünya siyasetinde izlenen politikalar beklenmedik bir şekilde Pakistan'ı merkezi bir konuma yerleştirmişti.²³⁵

Pakistan Afganistan'da terörizm'e karşı mücadele eden ABD açısından önemli olduğu kadar, aynı şekilde Afganistan'da ABD'ye karşı mücadele eden Taliban ve El-Kaide'nin yanı sıra Pakistan'da gerçek şeriat yönetimini kurmak isteyenler açısından da önemlidir. Pakistan'ın bu önemi ülkenin yönetimini ele geçirmek isteyen üç kesim arasında mücadeleye yol açmaktadır. Taliban-El Kaide ikilisi, ABD ve Pakistan yönetimi. Taliban veya El Kaide'nin Pakistan'ı kontrol etme isteği, ABD ile işbirliği içinde olan Pakistan yönetimine de karşıdır.

Afganistan'ın güvenliği kapsamında Pakistan'ın durumu de gittikçe önem kazanmaktadır. Aslında güvenliği, bölge coğrafyasındaki güvenlik olarak ele almakta

---

²³³ <http://www.gunlukgazetesi.net/haber.asp?haberid=84523> (27.06.2010)

²³⁴ Selçuk Çolakoğlu: USAK Asya-Pasifik Araştırmaları Başkanı, <http://www.usakgundem.com/yazar/1403/pakistan-39-%C4%B1n-gelece%C4%9Fi.html>, (27.062010)

²³⁵ Mehmet Özkan, Stratejik olarak Pakistan neden önemlidir?, IGMG Perspektife s.10.

yarar bulunmaktadır. Taliban Pakistan'da da etkisini sürdürmektedir. Hatta Pakistan'ın kuzey bölgesinde şeriat kanunlarını geçerli olması yönünde Pakistan Meclisi'nde karar çıkmasına neden olabilecek kadar da ülke üzerinde etkinlik yaratmıştır. Pakistan'ın istikrarı hem ülke hem de bölge güvenliği açısından önem arz etmektedir. Afganistan-Pakistan sınırının geçirgenliği, Taliban'ın her iki bölgede de faaliyet göstermesine imkân yaratmaktadır. Ayrıca Pakistan'ın nükleer silaha sahip bir ülke olması ve nükleer kabiliyetin devlet kontrolünde kalmasına özen gösterilmesi de dikkate değer bir konu olarak görülmektedir. ABD'nin konunun ciddiyetine vakıf olduğu da, Obama'nın açıkladığı yeni Afganistan Stratejisinde Pakistan'a da yer vermesinden ve Pakistan ile etkili bir ortaklık kurulmasına değinmesinden anlaşılmaktadır.²³⁶

Pakistan'ı kaygılandıran ise amansız düşmanı Hindistan'a iltimas yapıldığını düşünmesi (zira kendisi hala sivil nükleer teknoloji konusunda ambargoya tabi) ve Afganistan'da ABD desteğiyle en büyük para yardımı yapan ülkelere olan Hindistan'ın zemin kazanması. Bu risk Pakistan'ın uzun yıllardır gerilim yaşadığı Afganistan üzerindeki etkisini kaybetmesini beraberinde getirebilir. Ayrıca Amerikan birliklerinin Pakistan topraklarına yaptığı izinsiz askeri saldırılar merkezi hükümetin meşruiyetini zedelerken, ABD baskısıyla desteğin çekildiği Keşmir örgütleri ve yerli Taliban unsurları ekonomik açıdan iflas noktasındaki Pakistan'a savaş açıyor. Tam bu dönemde ABD'nin desteklediği, yolsuzluklarıyla bilinen ve kendi derin devletinin ulusal güvenlik önceliklerini kale almayan Zerdari tarafından yönetilmesi de Pakistan için büyük bir şansızlık. Ne Pakistan Ordusu ne istihbaratı ne de kendi partisi Zerdari'ye güveniyor. Bu da Zerdari'nin başarılı olmasını imkânsız hale getiriyor. Buna ilaveten ABD'nin Pakistan-Hint ilişkilerinin geliştirilmesi için baskı yapması ve Zerdari'nin, Zülkifar Ali Butto'nun deyimiyle gerekirse "ot yeme karşılığında" elde ettiği nükleer silahlardan vazgeçebileceğini açıklaması ülkeyi iyice germiş durumda.²³⁷

---

²³⁶ http://www.barendergisi.com/news_detail.php?id=7982, E.Tümgeneral Armağan Kuloğlu, ORSAM ve Beykent Üniversitesi BÜSAM Başkanışmanı

²³⁷ Asya'da Yeni Bir Büyük Oyun mu? Nuh Yılmaz, <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6543>

SONUÇ

Görüldüğü üzere hem bulunduğu coğrafya bakımından büyük güçlerin çıkar çatışmalarının ortasında kalması, bir taraftan gerek askeri olsun, gerek sivil olsun yeterli donanımına sahip olmayan ve yolsuzluk içine batmış idareciler elinde kalması, bunun yanında kuruluş itibarıyla din motifli ve çok etnik yapıya sahip bir toplumdan oluşuyor olması ve ayrıca dünya tarihini etkileyecek önemli olayların Pakistan'ın burnunun dibinde olması ve bunlara kayıtsız kalamaması, Pakistan'ın kuruluşundan beri bir türlü istikrar ortamını sağlayamamasına sebep olmuştur.

Kurulduğu 1947'li yıllarda dünya genelinde pek önemsenmeyen bir ülke iken, dönemin büyük güçleri olan ABD ve Sovyetler Birliğinin birbirlerine uygulamaya çalıştıkları stratejilerde ABD için bir anda önem kazanmış ve dünya tarih sahnesinde adını duyurmaya başlamıştır. Sovyetlerinin dağılması ve ABD'nin eskisi gibi ihtiyaç duymamasının ardından geri plana düşmüş, en büyük tehlike olarak gördüğü Hindistan karşısında yıllarca gördüğü desteği artık göremez olmuştur. Üstelik Hindistan'ın Nükleer Güce sahip ülkeler arasına girmesiyle kendisinde Zülfikar Ali Butto'nun tabiriyle ot yeme pahasına Nükleer bir ülke haline gelmiştir. Üstelik halen dünyada Nükleer güce sahip tek İslam ülkesi olma özelliğine sahiptir.

ABD tarafından sadece çıkar ilişkisine dayalı bir politikada kullanıldığını anlayınca, dış politikasında çok yönlü bir politika izlemek istemiş, ancak askeri darbeler ne yazık ki buna izin vermemiştir. Yine de Hindistan karşısında kendisine daimi destek verecek bir ülke olarak Çin ile yakınlaşmıştır. Çin'in Hindistan karşısında Pakistan'a destekleyen tutumu bu iki arasında sıcak ilişkilerin artmasına ve günümüze kadar gelmesine sebep olmuştur. ABD'nin Hindistan'ı kullanarak Çin'e Asya bölgesinde yeni rakip ortaya çıkarma çabalarına karşılık Çin de Hindistan karşısında Pakistan'ı koşulsuz desteklemekte ve ikili ilişkilerini sürekli artırmaktadır.

Sovyetlerin Afganistan'a girmesi ile Pakistan ABD'nin Sovyet politikasında en önemli aktör haline gelmişti. Başta ABD olmak üzere Suudi Arabistan, Türkmenistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve tabii ki Pakistan Afgan savaşında mücahit grupları desteklemişlerdir. Sovyetlerin çekilmesinin ardından Pakistan Hindistan karşısında stratejik derinlik adını verdiği politikasıyla Afganistan da kendi çıkarlarına

uygun bir yönetimin gelmesini sağlamak amacıyla askeri istihbarat teşkilatı olan ISI vasıtasıyla Taliban'ı desteklemiş ve Afganistan da iktidara gelmesini sağlamıştır. Tüm bunların arkasında tabiki de ABD'nin de parmağı vardı. Ancak devleti ele geçiren Taliban Pakistan ve ABD'nin isteklerine zaman içinde karşı çıkmaya başlamış ve kimsenin arka bahçesi olmayacağını göstermiştir. 11 Eylül saldırılarıyla ABD teröre karşı bir savaş başlatmış ve “ya benimlesin ya da karşımdasın” stratejisiyle safları belirlemiştir. Afgansitan'daki Taliban iktidarından Usame bin Ladin'i istemiş ancak red cevabı almıştır. Bunun üzerine Afganistan'a karşı askeri bir operasyon başlatmıştır. Pakistan yıllarca desteklediği Taliban'a karşı girişilen bu operasyonda ciddi bir ikilem yaşamış ve sonunda kararını ABD ile birlikte hareket etmek yönünde vermiştir.

Ülkenin çok etnik yapıları toplumunu bir arada tutan en önemli etken olan İslam dini, toplumun ve devletin her yerine nüfuz etmiş durumdadır. Bu nedenle Pakistan'ın Taliban karşısında ABD ile hareket etmesi, hükümeti kendi toplumu karşısında da çok zor bir durumda bırakmış, ülkeyi bölünme tehlikesine kadar getirmiştir. Medreselere dayalı eğitim sisteminde hemen her kesimde Taliban'a sempati ile bakılırken, hükümetin ABD ile Taliban'a yönelik askeri operasyonlara destek vermesi, Pakistan halkında şaşkınlığa ve sonrasında devlete ve ABD'ye karşı bir nefret'e sebep olmuştur. Araştırma şirketlerince yapılan araştırmalarda, sadece 10 kişiden birisinin mevcut hükümete güven duyduğunu gösteriyor.

ABD'nin Afganistan operasyonu sırasında, Pakistan'ın bazı bölgelerinde de Taliban'a ciddi lojistik ve mali destek sağlandığını ve Pakistan'ın bu yardımların önünün kesilmesi için gerektiği kadar mücadele etmediğini belirtmesi üzerine, Pakistan ordusu da kendi topraklarında, Taliban yanlısı bölgelerde, Taliban'a yönelik askeri operasyonlara başlamıştır. ABD'nin Drone adı verilen insansız hava araçlarıyla Pakistan topraklarını bombalaması üzerine halktan ciddi tepkiler alınmış ve Taliban ve diğer radikal örgütler halkın sempatisini biraz daha kazanmıştır.

ABD'nin bu arada Hindistan ile ikili ilişkilerini artırması ve bir çok ikili anlaşmaya imza atması Pakistan tarafında bir hayal kırıklığına daha sebep olmuş ve Pakistan Çin ile daha yakın ilişkiler içine girmiştir. Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü ile daha aktif politikalar üretmeye başlaması ve Hindistan ve Pakistan'ın yanında İran'ın da bu örgüte gözlemci statüsüyle katılması ABD'nin dikkatinden

kaçmamıştır. Pakistan'ın Çin'e yakınlaşmasını istemeyen ABD, Pakistan'a yeni mali yardımlar paketi açıklamış ve bu mücadelede daha fazla askeri ve mali desteğin Pakistan'a sağlanacağını açıklamıştır.

21. yüzyılda Çin'in durdurulamayan yükselişi ve 2050 yılında ABD ile Çin'in eşit iki güçte kutuplar haline geleceğine yönelik araştırma sonuçları, ABD'nin Avrasya coğrafyasında yer edinmesini gerektirmiş ve Afganistan operasyonu ile ABD Asya'nın orta yerine yerleşmiştir. Bunun yanında Çin'in karşısına kendisi gibi bir dev olan Hindistan'ı çıkarmak istemektedir. Ancak Hindistan ile ilişkilerini de Pakistan-Hindistan ilişkilerini de göz ardı etmeden ince bir çizgide yürütmeye çalışmaktadır. Pakistan'a yaptığı mali ve askeri yardımlar Hindistan tarafından pek hoş karşılanmamakta ve Hindistan'da başta Rusya olmak üzere Şanghay İşbirliği Örgütü eksenine doğru kaymaktadır.

Pakistan'ın, ABD etkisindeki Afganistan üzerinde de eskisi kadar söz sahibi olamayacağı açıktır. Bunun yanında Hindistan'ın Afganistan da güçlenmesini de kaygıyla izlemektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında Pakistan maalesef kendi politikalarını oluşturmaktan ve uygulamaktan çok uzaklardadır. Ayrıca büyük güçlerin Avrasya politikalarında bir araç olmaktan öteye de gidememektedir. İslam dünyasının tek nükleer gücü olmasıyla, 170 milyona varan nüfusuyla, güçlü istihbarat ve ordu yapısıyla kendi dış politikasını oluşturmalıdır. Radikal örgütlerden medet uman Hindistan ve Afganistan politikalarından uzaklaşarak, realist bir yaklaşım sergileyerek, uluslararası ilişkilerde güven veya dostluk ilişkilerinden ziyade çıkar ortaklığına dayalı ilişkilerinin yürütüldüğünü benimseyerek bölgesel bir güç olma yolunda kendi istikrarını sağlamalıdır.

Afganistan politikasında bir ülkenin çıkarları ön plana çıkarılarak aranan çözüm yolları, ki bu ülke ABD bile olsa, bölgenin ileride daha da istikrarsızlaşacağını işaret etmektedir. Başta Pakistan olmak üzere tüm komşu ülkelerin mutabık olduğu bir çözüm üzerinde durulmalı ve bölge istikrara kavuşturulmalıdır. Aksi halde ne Pakistan, ne de bölge mevcut kaos ortamından kurtulamayacaktır.

KAYNAKLAR

- ADIBELLİ, B. Çin'in Avrasya Stratejisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2007
- ADIBELLİ, B. Jeopolitik Ödül Avrasya, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.
- ARI, T. Global Politika ve Güney Asya,2.Baskı, Alfa yayınevi, İstanbul 2000.
- ALİ, T. Düello, Amerikan Uçuş Rotasındaki Pakistan, çev. Murat Uyurkulak, Aslı Ilgın Kopuz, Agora Kitaplığı, , İstanbul, 2008.
- AHSAN, A. Pakistan since İndipendence: An Historical Analysis, The Muslim World, Cilt:93, No.3-4, Temmuz,2003.
- ATAÖV, T. (1960), "Kesmir Meselesinin Önemi" AÜSBF Dergisi, C.XV, No. 1 (Mart, 1960),
- BAĞCI, S. "Petrol ve Doğal Gazın Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu" 08.07.2002,s.1 <http://www.e-aso.org.tr/Asobuliten/büyütec>
- BALİ, E. (2006), Hindistan ve Pakistan'ın dış politika tercihlerinin Soğuk Savaş sonrası yansımaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- BAYRAK, D. Timetürk, <http://www.timeturk.com/Ate%C5%9F-hatt%C4%B1-Veziristan-hakk%C4%B1nda-ne-biliyorsun-96199-haberi.html>
- BENNET JONES, O. Pakistan: Eye Of The Storm, New Haven – Londra, Yale University Press, 2002.
- BİLBİLİK, E. İç Yüzü ve Perde Arkasıyla NATO – İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004
- BRZEZİNSKİ, Z. Büyük Satranç Tahtası, Sabah Yayınları, İstanbul 1998.
- CHENGAPPA, B. "The ISI Role In Pakistan's Politics", Stratejik Analiz, Cilt 23, No. 11, 1999.
- ÇALIŞKAN, S. "Pakistan Devletinin Olusum Süreci" ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- ÇEÇEN, A. Pakistan'dan Kırlistan'a, 2023 Dergisi Ocak 2008.
- ÇOLAKOĞLU, S. USAK Asya-Pasifik Araştırmaları Başkanı, <http://www.usakgundem.com/yazar/1403/pakistan-39-%C4%B1n-gelece%C4%9Fi.html>

- ÇOLAKOĞLU, S. Dış politika yapım sürecinde din faktörünün etkisi: Pakistan örneği, İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:36, Mart 2007,
- DAVUTOĞLU, A. Küresel Bunalım, 6ncı Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2004
- DEMİREL, E. Taliban, El-Kaide-Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan, Kültür Sanat yay, İstanbul, 2002
- DEMİRER, T. Çevikaslan, S, Sakınç. M.E, Sarı. C, Sarıtekin. E, “11 Eylül Dönemeci ve ‘YDD’ Terörü”, 11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu, Der: Mustafa Erdem Sakınç, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004
- EKREM, E. SDE Uzmanı, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/137/hindistan-japonya-guvenlik-ismirligi-ve-cin-hindistanin-guvenlik-tehdit-algilamasi.aspx>
- EKREM, N.H. Orta Asya’da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası, <http://www.turksam.org/tr/a614.html>
- ERHAN, Ç. “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, S.3, Ankara, 2004.
- ERTAN, A. Asya-Pasifik Masası, Kıdemli Asistan, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/712/asyada-guc-mucadelesinin-yeni-adresi-belucistan.aspx>
- KAHRAMAN, H. <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00246.htm>
- KARAGÜL, İ. “Müşerref, Ziya-Ül Hak Olamaz”, Yeni Şafak.20.10.1999.
- KARAGÜL, İ. “Sorun Amerikanın İslam’la Savaşımı”, Afganistan Taliban ve Ladin, y.y. Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- KEPEL, G. Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi, İstanbul, Doğan Kitap, 2001.
- KESKİN, A. Şii Jeopolitiği ve İran”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No.3, 2007.
- KOÇAOĞLU, Mehmet. Petro-Strateji, Türkeli Yayıncılık, Ankara, 1996.
- KHAN, I. çev. Gökçen YAVAŞ, Afganistan’da Terörle Savaş ve Pakistan: Seçenekler, Pragmatizm ve Karar, 2007.
- KIRAÇ, G. “ABD Avrasya’ya Yerleşiyor”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=66&sayfa=15>, (13.02.06)
- KOHEN, S. “Yılın İlk Savaşı mı?”, Milliyet, 2 Ocak 2002.; Hürriyet, “Pakistan: Hindistan ile Görüşürüz”, Hürriyet, 1 Ocak 2002
- KULKE, H. ve Dietmer Rothermund, Hindistan Tarihi, çev. Mifit Güney, Ankara, İmge Kitapevi, 2001.
- KULOĞLU, A. ORSAM ve Beykent Üniversitesi BÜSAM Başkanışmanı, http://www.barendergisi.com/news_detail.php?id=7982

- MAHMOOD, T. "Pakistan ve Orta Asya", Avrasya Etüdüleri, Kış, 1996/97
- MEKHENNET. S, OPPEL, R.A. The New York Times, dünya, syf 4, Jr. 21 şubat 2010
- MUTLUERr, O. Pakistan için istikrarsızlık yılı 2007, 29/11/2007
http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1267
- The New York Times, dünya, 14 Aralık 2009.
- OGAN, Güner. "Dünya Dönüyor/Pakistan Cephesinde Henüz Yeni Bir Şey Yok" 4.12.2007, <http://www.mudahale.net/2007/12/04/dunya-donuyor-pakistan-cephesinde-henuz-yeni-bir-sey-yok/>
- OĞAN, G. Pakistan Geleceğini Arıyor, Stratejik Analiz Dergisi, Şubat 2008.
- OĞUZ.E., 2009-03-08,
<http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/27176/Taliban-Pakistan-i-esir-aliyor.>
- ÖNERTÜRK, F, Petrol ve Ekonomisi Üzerine, Maliye Bakanlığı Teftiş kurulu Yayınları, No.259, Ankara,1983, s.14.
- ÖZDAĞ, Ü. "Cephe Ülke – Büyük Ortadoğu ve Yeni Bir NATO Stratejisi mi?", Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel, Asam Yayınları, Cilt 9, S.4, Ankara 2003.
- ÖZDEMİR, Y. Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Enerji Potansiyelleri ve Politikaları, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZKAN, M. Stratejik olarak Pakistan neden önemlidir?, IGMG Perspektif Dergisi Pakistan İslam Cumhuriyeti", Tc Pakistan Büyükelçiliği web sayfası, (erişim:4.1.2008), <http://www.turkishembassy.org.pk/Pakistan.php?res=High>
- POLAT, İ. 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006.
- RAŞİD, A. Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, çev. Osman Akinhay, Agora Kitaplığı Ocak, 2007.
- RASULİ, K. SDE Afganistan Uzmanı,
<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/866/pakistanla-taliban-arasinda-bilinmeyenler.aspx>
- S.K. Gupta, İslam as a factor in Pakistani Foreign Relations, V.Grover ve R.Arora(der), Political System in Pakistan 4, Deep&Deep Publications, New Delhi 1995.

- SARIALIOĞLU, İ., (2007), Hindistan-Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- ŞİMŞİR, B.N. “Pakistan Devletinin Kuruluşu,” AÜSBF Dergisi, C.XIII, No.4, Aralık 1998.
- T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, “Doğal Gaz” Ankara, Mart 1997, Yayın No:303.
- TAFLIOĞLU, S. İslami Hareketin Eğitim Üssü Olarak Afganistan ve Pakistan, 2023 Dergisi, Ocak 2008.
- TEKİN, Y. Hindistan: Asya'nın Yeni Gücü, Ülke Kitapları, İstanbul, Mayıs 2007.
- TURAN, Ö. Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Acar Mat, İstanbul, 2003.
- TÜRK.G, Pakistan'ın Etno-Sosyal Yapısı ve Problemler,
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=390:pakistann-etno-sosyal-yaps-ve-problemler&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150,
- TÜYSÜZOĞLU,G.<http://www.stratejikboyut.com/haber/belucistan-sorunu--28562.html>.
- ÜNÜVAR.E.B.,Yeni Büyük Oyun: Hazar Bölgesinde Rekabet ve Güvenlik Arayışlar
- YAVUZ, C., (2008), GOP'un Pakistan Ayağında Enerji Hatları ve Terörü Besleyen Oyunlar 2023 Dergisi, Ocak 2008.
- WARİKOO, K. Sincan'da Etnik-Dinsel Uyanış, Avrasya Etüdları, Cilt:2, no.4, Kış, 19
- ZAHEER, N.S. “Keşmir Davası (1819–1949)”, Çev. Halil Toker, Keşmir Dosyası, Halil Toker (der.), İstanbul, TATAV Yayınları, 2003.
- YILMAZ,N. Asya'da Yeni Bir Büyük Oyun mu?
<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6543>
- ŞAHİN, A. Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı,
<http://www.gasam.org.tr/Post.aspx?PostId=99&CategoryId=2>
- Avrasya Jeopolitiği, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye,
<http://www.turkpolitika.com//doryasar-hacihoglu-mainmenu-72/535>
- <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Pakistan>
- www.asam.org.tr
- http://zeki.yuksekbilgili.com/pakistan/pakistan_genel.htm
- <http://www.gunlukgazetesi.net/haber.asp?haberid=84523>
- <http://www.islamonline.net/english/index.shtml>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Veziristan>

http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8296245.stm

<http://www.gunlukgazetesi.net/haber.asp?haberid=84523>

<http://jsis.washington.edu/ellison/newsletter/summer01/summer01.pdf>

<http://www.global-rooms.com/asia/pakistan/PAKISTAN.html>

ÖZGEÇMİŞ

22 Kasım 1983 tarihi, Tekirdağ doğumluyum. İlkokula Kıbrıs'ta başlayıp, Bursa'da devam edip, Erzincan'da bitirdim. Ortaokula Erzincan merkezinde başlayıp Osmaniye ilinde tamamlayıp 1998 yılında Polis Koleji sınavlarını kazandım. 2001 yılında Polis Kolejinden mezun olup Polis Akademisinde Lisans eğitime başladım. 2005 yılında mezun olup İstanbul Bayrampaşa Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğünde Komiser Yardımcısı olarak göreve başladım. 2007 yılında Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında yüksek lisans eğitime başladım. Halen İstanbul Üsküdar İlçesinde çalışmaktayım.

Özel ilgi alanlarım Uluslararası İlişkiler ve Jeostratejidir. Yabancı dilim İngilizcedir.

Aday: Yıldray Yörük

